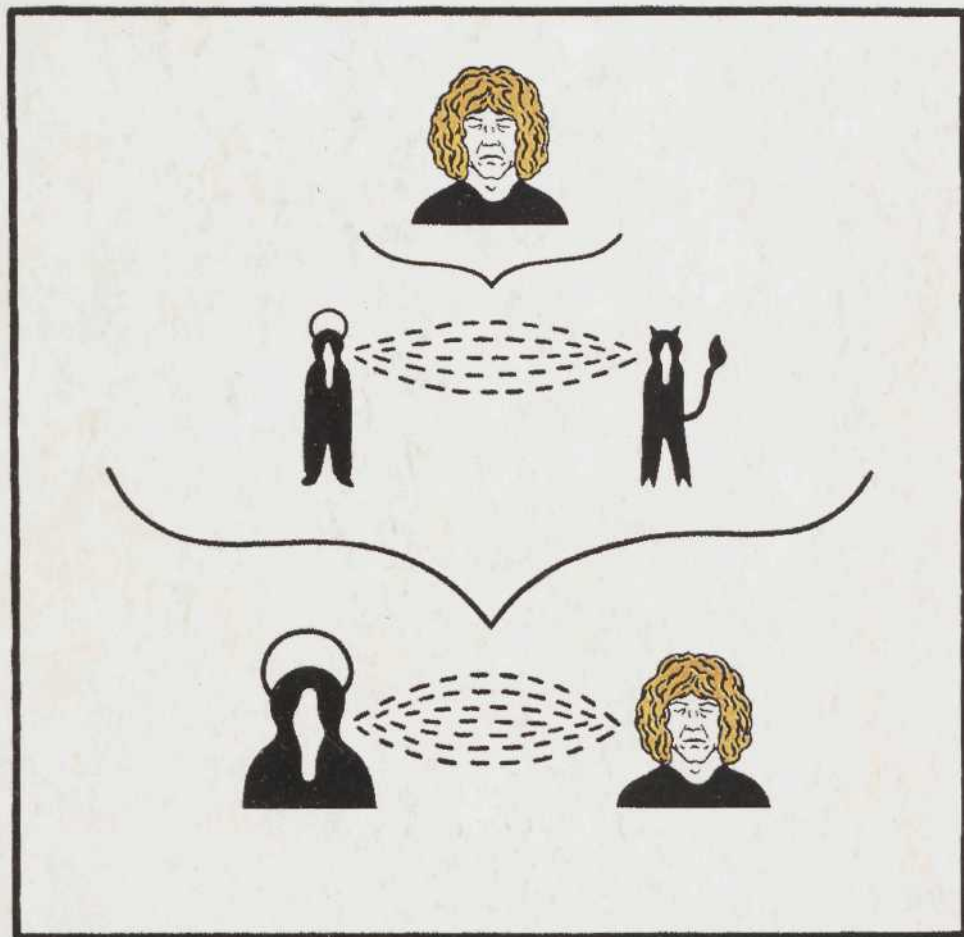


Vikerkaar

4/2000

Triin Soometsa, Lauri Sommeri, Kalju Kruusa ja Aapo Ilvese luulet. "Tont" – **Matt Barkeri** jube jutt elust ja surmast Lasnamäel. "Must trumm lõputus tunnelis" – **Jüri Ehlevesti** lugu Tallinna maa-alustest. **Epp Annus Ehlevesti** proosa kabalistlikest juurtest. **Jaak Urmet:** kuidas sündis **Matti Mõguçi?** Vaatenurgas **Hennoste Muti** tabloidist, **Annuk** postkolonialistlikust **Bergist.** **VIKERGALLUP** – eesti kirjandus 1999. Foorumis **Berk Vaher:** kahest õudsest ajakirjast. Jumal, Kurat ja **Marko Mäetamm.** ■



Vikerkaar

Eesti Kirjanike Liidu ajakiri. Ilmub alates 1986. a. juulist. 14. aastakäik.
Aprill, 2000. Nr. 4.

SISUKORD

Joan Salvat-Papasseit *Puudust ei ole ollagi* 1

Triin Soomets *Luulet* 3

Lauri Sommer *Luulet* 6

Kalju Kruusa *Luulet* 9

Jüri Ehlyest *Must trumm lõputus tunnelis* 13

Aapo Ilves *Luulet* 20

Matt Barker *Tont* 23

Laur Kaunissaare *Luulet* 59

Marko Mäetamm

Jumal, kurat ja M. Mäetamm 62

Epp Annus *Üks kask meil kasvas aias: Jüri Ehlyest – traagiline looduskirjanik* 71

Jaak Urmet *Lähemalt ühest legendist* 81

Vaatenurk

Tiit Hennoste *Keskklasi veerukogu* 91

Eve Annuk *Äraminevikust äratulevikku* 93

Peeter Künstler *Armastus ja irve* 96

Vikergallup 99

Foorum 111

Kujundus: Jüri Kaarma

© "Vikerkaar" 2000.

JOAN SALVAT-PAPASSEIT
Puudust ei ole ollagi

Katalaani keelest tõlkinud Ain Kaalep

Puudust ei ole ollagi,
ükski hetk ei ole laokil,
öö tulek ei ole hämar.
Ja pihutab nii heledat vihma,
et päikegi jääb varju ja hajub
ja laseb sul eneses supelda,
eneses peegeldades kõike-kõike.

Puudust ei ole ollagi,
küllane kõik on hoopis:
vein ja su õhetav pale.
Ja lained muudkui naeratlevad,
talves on Kevad ja suves on Kevad.
Ja kõik on Kevad
ja iga leht on igavesti haljas.

Puudust ei ole ollagi,
sest et päevad mööda ei lähegi
ja surm ei tulegi, kui sa ei kutsu.
Ja kutsutunagi sind petaks haud,
sest et sündimaks taas sul säiliks jaks,
ja pisaratki ei poetaks su laud
ja naeratusi pillutaks
su pale maailma nagu apelsinilõike.

Puudust ei ole ollagi,
kõige pisemaski asjas on oma riim.
On rooside puhkemist,
täna, homme ja eile,
on nii, et noorimagi neitsi rinda
peab tulema piim.

TRIIN SOOMETS

*

Lahendus,
oota, lihtne tehe.
Võimatu võrrand
laguneb.
Siruta käsi, sa ise,
pigista mu sydamest viimane magus pisar,
pöördumatuse pime piisk.

*

Öö ribakardinate vahelt paistab päev
Kogu jõuga (?) hoian endast hammastega kinni
ärge sulguge kuristikud laske ma lendan
Maailm on pöördunud
Lase mind lahti ja ma tõuse, poolpurjus, poolsurnud
Elusosa
Pärisosa
Syy
Anna mulle viimane võimalus

*

Kui annad ära anna kõike
mul on niigi
ropult
Mu nuga kasutuna lõhnab
roostevabas õhus
Taas nägin taevaserval
tõlgendust
mu lakkamatu vastuse

See oli seekord
kerge
saame kokku
Siis läheme lahku

*

Tulgu mis tuleb –
kuu tõuseb, mu mantel on must.
Kuu on lind, ja minagi pole parem.
Tule joo mu nahkkindalt rahulduse pisar,
musta silmaga sihi mu sydame tera,
sest kirjutatud on.
Raudaia vari läbi mu meele,
su kujutluse ring ymber minu.

*

Jäin magama, jäin magama,
kuld sõrmes näitas und:
mul varandus on jagada,
kuldkleit ja -king.

Kui pesin põlvi kerges vees,
kuldkirves kõlises.
Kaks kildu kustus kiljudes
mu jala ees.

Jään magama, jään magama,
syyside suul:
mul varandus on jagada,
kuldrihm ja -ruum.

*

Pimeduses ujub syda,
sõge hommikuhirmust,
tähtede naerust hullunud,
pimestatud ja pekstud, mõnitatud,
lasknud endaga syndida, sest
syy sundis, piinas, pigistas seestpoolt,
vaigistatud löögist, labasusest,
ujub ta järgmise alanduse suunas
pimesi, seosetult, sisesunni järgi ja sellest läbi
puhtaks.

*

Ainus vastus on vaikus.
Võimatu vili
paisub mu sydames, võimatu õis
viib ennast täide.

Jää, nagu oled,
kunagi sulad,
voolad
või lood.

LAURI SOMMER

*

nyyd kes tilgastaks öökillud
põliseks vooks
et pyyda tillukest teemanti
kes kes – mis tema tõusev nimi
see saab vallatuks, lähteks –
vuhh! – vaevade vahele imendub ime
ja voolab kehast laiali maailmatusse hetke
teadmises
et ta veri on vari
yhest kergest õhtupoolikust
mil seeme tänas oma jumalikkust rakkude nurgal
... tema. tema kes rautas jäleda soovi kabjad
ja sulas puutunud maakella muldset osutit
tema rosinasööja laps
kes suure kõrvitsa ööseks veeretab tuppa

*

äiu välgust löödud imekaunis tydruk
ma laulan edasi magama Su pyha nägu
koos käte kauge lumega
mis uinus ja piilus
põlenud roiguski ääre alt viissada aastat
äiu – et laulda oma hinge Su ilmeks
millist pole
yhelgi raha võimu kuulsuselarvisel yhelgi kellelgi yldse
minu aja Xibalbás
äiu sest Su Uxmaili viidud sõbrad

kes ohverdati Päiksele või sõid maisiteri nooleotstelt
ujusid Linnutee ookeani oma verejõgesid mööda
nad on kodus ja kütivad rahus
Su sõbratarid rohekast allikasilmisest mäest
lasi templiseintesse raiuda armunud preester
quetzalli kes täht-tähelt käib läbi kogu hea
viis ohvrilooa alt kaasa nende hinguse
ja toob selle Su ymber iga kätuni järel
äiu mu välk
“ärata mind Igavese tulles”

*
laada lõpul eesriiete varjus
suur lorilaulu mandala
milles keerleb mõlemapoolne sampo
osavalt sõnu tolmustav
kärsitu jõudma keele lõpu
teravasse randa kus kuivab logomantia viimnegi piisk.
veepiiril ootus, Maitreya
siis tema on saadik sõnatuse aega
temap omad esimesed jalad tõsikuivale maale
kus eksi ei lähe ykski samm
keeletuse täiteks
palmihääl sasib lahtunud juukseid
kõrvajärvedes kahutab voolu
mistahes sinavalt joonistuv heli
teatab asjadele uue suure tyki neid ennast
ja asjad
längus päikeseõhtus
sirutuvad endi seest välja
unustades imepikadki varjud
kaugemale ja rõõmsamalt
paitavad ja piimased pinnad
asetuvad Su varvastele

*

ma joonistasin selle tähe oma lapsepõlve kelgu värvi
ja mnemoniidist käsuplaadid paotusid veidi,
yks tuul laulis liivselt nendest ilmnenu praol
kui vaarao jahipealik vinnastas vibu
ja lasi noole mis täitis tillukse
ava.

Meru, ta siis ytles oma pistrikule
misjärel
mängisid sistrumid
muusika loorkattega rõivastund
lind noolele lendas
selle sabasse kõikuma jäi
misjärel plaatide raskus
puruks rudjutas lennuka noole

*

töö juures
lendavad kõik lepatriinud
juba minutiõitel
aga puhkusel
on aeg alles võitlev ja kylmunud
metsavälude
jäljed ryselevad lumes
ravim: võiks teha lõkke
põlluhiirte maja juurde.
Nemad on OK: tööl,
tunnevad lepatriinusid
ja nende beebid
sõidavad pörandal neonjalgratastega ringi

KALJU KRUUSA

tulles kinost
platoni koopast
valgus silmile
paistis valus

ja ma mytsin
et kino selline
oli olnud ka
toonane arm

kui sulle kirjutati
ei taotle ma muud
tyde kui tunde
tabamise täpsust

kogemata koitev
hää on tähtsam
vahel kui koetuse
köidet kirjatäht

ja tehes su kehale
näpuga täpukese
kestab ta tunde
kui ses on täpsust

sulle olen avanud
hinge mis on hell
olen andnud loa
ja end haavatavana

mida sa ka ei teeks
olen andnud loa
vaikimisi noaviskeks
pildumiseks pimesi

taba mind trehvamisi
ja hinge mis on hell
olen märklaud mil
sisse on märgit arm

teha haiget ei sa saa
söandades olla vaba
suled silmad ja tabad
täpselt trehvamisi

end haavatavana
sulle olen andnud
on märguandeks et
sel arm on alguses

numbri valin ühekesi
nummert ma ei vali
nummer on mul niigi
omal näppus olemas

ma pean lugu sust
kullakene kallikene
ja sa pead lugu must
kyneleme kahekesi

on kynedes me lood
kyneleme kahekesi
ja neis on me lootus
vaheliti vaikimisi

tulin sisse
vajutasin lülitit
tuli kustus
ah lamp juba pyles

ma mytsin et
see kuma
tuli arvuti
skriinseivriilt

on kell pool kuus
detsembris
ja pirn on
60watine

läksin peldikusse
istusin potile
kus tulevad
mytted

ma mytsin et
säde on
läinud ega
tule enam tagasi

kyik viitab eelnenule
peab plaati vahetama
mul on selline loll komme
et mänginud plaadi panen
mängitava plaadi karbi sisse
nii et mul ei ole enam
enamus plaate yiges karbis
vaid taastada vyiks
mängimisahela kui mul
kaht plaadimängijat
ja lisaks cdrommi poleks
situatsiooni komplitseerimas
kyik viitab eelnenule
aga eelnenu on sama
keeruline kui mu plaadid
aina sama muusika
olgu et teisest ooperist

JÜRI EHLVEST

MUST TRUMM LÕPUTUS TUNNELIS

Esimese päeva hommikul pealinnas, kui ma välismaa ajakirja fotograafi ootasin, tunnelis veel papist mehi ei olnud.

Tegelikult ei pidanud Saksamaalt mind pildistama tulema muidugi mitte spetsiaalne fotograaf. Tegemist oli ühe kirjandusajakirja üldtoimetajaga.

Minu elektroonilisse posti oli ühel hilissuvisel päeval laekunud kiri, üsna ladusa eestikeelse kruvikeerajaga kirjutatud, et toimetaja, väisates Eesti kirjanduselu, teeks ühe lühiintervjuu minugagi, ühtlasi teeks ta minust ka paar pilti. Mõnel pealinna huvitavamal taustal, kus mulle endale aga paremini sobib – võin oma lemmikkoha selles kaunis linnas aga julgesti ette näidata.

Juba sel ajal, lugu juhtus mõned aastad tagasi, ei elanud ma enam ammu pealinnas. Mõistetav, et välismaa kultuuriajakirjanik polnud sellist võimalust uneski näinud.

Kuid ma olin tubli. Võtsin sel sügisel mõned vabad päevad ja sõitsin aga pealinna. Varusin kolm päeva. Ööbisin tuttava tüdruku juures Õismäe-nimelises paneelelamute rajoonis. Hommikul sõitsin trolliga kesklinna, läksin läbi tunneli autodevoolu alt läbi ja olingi vanalinna piiril. Ilmselt just siit pidanuks iga normaalne inimene otsima motiivi, mille taustal end pildistades võiks su nägu ja mood ka välismaalasele midagi öelda.

Tegelikult ei pääsenud ma tookord maa alt veel üldse ilma autodega silmitsi sattumata läbi. Esimene sissepääs tunnelisse oli suletud, sest selle kohale ehitati mingit uut kõrghoonet. Hiljem tuligi välja, et panka. Tol ajal ehitati Eestis veel väga palju uusi pangahooneid.

Selle panga pärast tuli mul kõigepealt minna valgusfoori abil esimese roheline saareni keset teed, ja sealt pääsesin tunnelisse, mille kaudu oli juba turvaline seda liiklust, missugust minu provintsilinnas tookord veel ei tuntud, alt tõmmata.

Tunnelisse laskunult jäi nüüd vasakut kätt tunneli pikem ja remon-

ditud osa. Paremale, panga poole, aga räämas hämar tupik.

Sealt tupikust tuli põrinat ja mõminat, esialgu ei pööranud ma sellele suurt tähelepanu.

Remonditud osa tunnelist oli ümber monteeritud suurte klaasakendega galeriiks – poodide riviks. Tunneli tumedas otsas, selles otsas, mis pidi tulevikus vist otse panka või selle rahaautomaati hakkama avanema, ei olnud veel midagi.

Aga esimese päeva hommikul ei olnud neonlampidest rööbaste alla kilkama seatud kaupade ette – neist kõige värvilisemad ja pilkupüüdvamad olid piraatvideofilmide ja -kassettide lõputud read – ilmunud veel papist mehi.

Aga õhtuks olid nad juba kohal.

Ma läbisin nüüd tunneli valgusküllase osa hoopis aeglasemalt kui hommikul. Otsin isegi pirukamüüjalt ühe donaldi-imitatsiooni, mis oli vintske, ja kohvi, mis oli hapu. Pöördusin pirukaletist kõrvale ja sain nüüd rahulikumalt ja välja näitamata oma uudishimu (mis ei tundunud mulle tol korral, sel ajal, eriti kultuuriküllane) neid papist tegelasi uurida.

Ma ei mäleta päris kindlalt, kas Lennart Meri oli siis juba valmis tehtud, minu arust üks mingi president siiski oli. Ta seisis just pornofilmide ja filmiilmutuse vahel, naeratas oma tüüpilist naeratust ja osutas neoonsäras klaasriiulite poole. Polnud aru saada, meelitas ta neid, kes tulid alles ilmutama, või neid, kes tahtsid juba valmisprodukti nautida.

Siis oli veel üks Pamela Anderson, lisanimega vist Lee, ja üks korvpallur, ameeriklane muidugi, kuid mitte too üldtuntud must, vaid nende ainuke valge. Ilmselt oli see mingi tunneliärimeeste tsunftikokkulepe. Neeger oli tol ajal meie postkommunistlikus külmas pealinnas veel nii erakordne nähtus, et võis tekitada ebatervet huvi. Hiljem, kui juba esimesed tumedad lapsed sündisid, vene ja eesti emadel täpselt ühtmoodi kräsused, siis rahvas rahunes, hõõrumist sel pinnal ei tekinud.

Ja paar toredat papist naeratajat oli veelgi, aga siis libises mu pilk tunneli teise, tumedasse soppi. Ma ei näinud juba siis kuigi hästi, kuid ometi sain aru, et nende hommikuste matsude ja pomina põhjuseks oli räbalais muusik, kaabulotu – ilmselt külma tõttu – peas, mitte ra-

hakogumiseks enda ette seatud. Ja ka ühtegi kuulajat polnud tema ümber, ju siis ka ühtegi senti polnud ta jalgade ette pudenenud juba ammu, ka seepärast võis ta olla lotu pähe tagasi surunud – nii sellest vähemalt mingigi kasu.

See, mis nüüd juhtus, ei tulnud ootamatult mitte ainult mulle, vaid ka poemüüjatele ja kodanikele. Kamp noori pätte laskus vanalinna-poolsest otsast maa alla. Kas spontaanselt esimese liigutusi järele tehes nagu kalaparv või siis mingi eelkokkuleppe alusel, igatahes haarasid pätid papist inimesed kaenlasse ja padavai teise otsa suunas punuma.

Müüjad ilmselt arvasid algul, et vargus, jätsid jahmunult käed rippu ega osanud midagi teha. Kuid pätid ei tuisanud saagiga mitte tänavale, vaid kogunesid troppi sinna tumedasse otsa. Mõne hetke pärast lasid nad aga tõesti jalga, ja siis avanes selline pilt, et kõik need presidendid ja pornotähed ja superkangelased seisid selle üksiku trummi-mehe ees, kuulasid teda, naeratasid ja olid silmanähtavalt õnnelikud.

Muusika, mis oli ettevaatlikuks tüminaks ja hädiseks jõminaks mandunud juba ehk aastate eest, paisus nüüd. Nii et ulatus tunneli heledassegi otsa. Ja pani mind, jumal tänatud, unustama seda jäledat käksi, mis oleks mu tõenäoliselt tapnud, ja astuma tupiku poole.

Kodanikud tegid nagu minagi. Nad ei läinud küll väga lähedale. Ometi pakkus vaatepilt omas kentsakuses neile pisutki lohutust ses postkommunismi ületamise ägas. Panin tähele, et moosekandi nägu oli väga must. Kuid lotut ta peast ei võtnud, valitud seltskonna vahele pelgas tavapublik puggeda, järelikult polnud sente kuskilt püüda.

Trumm lõi umbes nii: Ai, ai, ma mures nüüd, ma ei näe, ma ei saa, tuleks tagasi Vajanga Tsinga, tooks mu meele, annaks käed ja jaladki, siis ma näeks, siis ma saaks, ai, ai, tuleks Vajanga Tsinga, jaa, siis ma saaks, siis ma näeks.

Agas kaugemale lugu ei läinud, ja selgemaks ta ka ei läinud, sest kui ma siin midagi tsiteerisin, oli lugu tegelikult üsna arusaamatus, justkui mingis vanas keeles, nii et kohale jõudis ta pigem mingi keelealuse hämara tunneli kui selgete sõnade kaudu... Kaugele aga igatahes lugu ei jõudnud, sest pahurad poetegelased saabusid selges veneseguses eestis õiendades kohale ja viisid papptegelased minema. Ja koos vip-pidega lahkusid ka kodanikud.

Kaotanud publiku, jäi trummilööja käsi jällegi nõrgaks.

Öö magasin tüdruku juures ära ja hommikul sõitsin taas linna mõnda ilusat paika otsima.

Uurimisretke algus aga viibis, sest sel hommikul oli pilt muusiku ümber veel kirjum kui pärast pättide läbijooksu.

Vippe oli palju rohkem, mingid kurat teab mis valimised olid äsja läbi saanud, ka värvi oli kasutatud, rebenenud kohad kaunistatud, ja kõik need kujud olid nii loomutruud, et ei jäänud originaalidele – eriti hämaruses – põrmugi alla.

Originaalide all mõtlen ma muidugi ehtsaid pappkujusid, välismaal tehtuid, mis olid poodide-poolses otsas.

Need, mis nüüd aga muusikut ümbritsesid, oli ta ilmselt öösel ise prügimäel meisterdanud.

Ja president. Nüüd oli ka president kindlasti kohal.

Rahvas, hommikune ja kiirustav – aga hoolimata sellest! – jäi pilku ja muhelust pidi tumedasse tupikusse kinni. Vaid aeg-ajalt oleks nagu kork pealt lennanud, siis kui märgati, et tööaeg ei oota, ja tõtati kiiresti läbi tunneli välja.

Aga peagi kogunes uus tropp.

Mütsi polnud muusik ikka veel peast võtnud. Kas oli ta publikut tasuta sisse söötmas või oli muusika, millele nüüd ometi, kes teab pärast kui paljusid aastaid, kuulajaid oli kogunenud, teda ennast täielikult trummi neelanud.

Mõni järjekordne äkkmeenunud kellavaatamine mõnelt tõsiselt karvaselt käelt, ai-sa-mait käeomaniku suust ja sellele järgnev susin viis helendava väljapääsu suunas koos musta otsa pealt lennanud rahvatropiga kaasa mindki – linna asja ajama.

Lonkisin ringi, vajanga-vajanga ümisesedes, varsti pärast pealelõunat olin uuesti tunnelis – koduteel. Leidnud polnud midagi.

Tunnelile lähenedes paistis, et rahvas oli valguspoolsegi otsa ummistanud. Alles siis, kui olin end läbi pressinud, sain aru, et need olid poemehed, kes nondesamade eilsete pättidega mingit asja arutasid.

Kui olin umbes poolel teel, tormas jõuk minust läbi. Seekord oli neil värvilisi kilekotte kaasas, kuid neid polnud nad krabanud, neid olid poemehed neile ise jaganud. Pätid panid kilekotid ilusasti ühte kohta seina ääres ja läksid siis ja tegid trummimehe papist imetlejad kõik katki.

Korvpalluril võeti pall käest, Pamelal rinnad eest, presidendil Ultima Thule seest.

Järele jäi sodihunnik, mille taha kadunud trummist nüüd vaid üliras ootuses kõrv võis kinni püüda ülitasase: Vajanga-Tsinga, kus sa küll oled...

Pärast vahejuhtumit kaotasid kodanikud muusiku vastu uuesti huvi. Pank kerkis päris kiiresti, võis loota, et varsti avatakse ka tunneli hämar ots, ja praht koos... igasuguse muu prahiga... koristatakse.

Kolmandal päeval oli trummar alles, aga prominentide riismed olid koristatud.

Õhtul lonkisin aeglaselt läbi tunneli.

Olin käega löönud, kolm päeva olin otsinud, mille taustal sobiks soliidsele välismaa ajakirjale end meie väärikas pealinnas pildistada lasta, kuid midagi polnud leidnud.

Kartsin nagu tüdrukule tunnistada, et kolm päeva olin asjata tööd teinud, asjata tema voodit kasutanud, seepärast veetsin aega, lükkasin asju edasi.

Jäin üksinda trummi juurde seisma. Sobrasin taskus. Oli tekkinud peenraha. Otsisin, kuhu seda panna. Kõlina peale tõstis mees pilgu.

Lotu serva alt tuli välja ta must nägu. Ta oli nagu neeger.

Mu käsi jäi paigale, kõlin lakkas, ta mängis edasi, vaikselt, aga kindlalt nüüd seda ühte motiivi vaid: ai-ai-ai, ai-ai-ai, ai-ai-ai...

Ta vaatas must mööda.

Vaatasin tagasi.

Pätid tulid, ja neil olid jällegi kilekotid, mitte küll nii uued ja punnis, aga ikkagi.

Peale minu ei olnud muusikut kuulamas kedagi. Ma uurisin end, ma püüdsin end vaadata küljelt, ma üritasin end veenda, et ma ei ole lame. Ja et ma ei ole prominent. Ja et ma ei ole prügimäelt. Aga eelkõige seda: ma ei ole lame, ma ei ole lame, ei ole lame, minult ei saa ära võtta mu palli, mu rindu ega mu Ultima Thulet.

Ja ma vaatasin tagasi, ja nad tulid ja tulid. Nüüd kohe panevad nad kilekotid ilusasti ühte hunnikusse. Ja taamal vaatasid poemehed, kas töö saab ilusasti tehtud (siis vahest tuleb arvesse lisatasusidki). Ja mina, ma tahtsin põgeneda, aga mul ei olnud jalgu, ei olnud käsi. Ja ma ei näinud ka enam, kus väljapääs on. Mu ees oli tume tupik ehk lõputu tunnel.

Ma kartsin, et mult võetakse mu see ja teine ja mu tüdruk ja ma ei jõua kunagi välismaa ajakirja kaanele, ma lähen katki juba varem. Ja enam ei osanud ma endale rääkida, et pole lame ma ja ei toeta mind vaid toigas, enam ei saanud ma endale rääkida, et pole lame... ma ei vaadanud enam selja taha, polnud vaja, mustast tühjusest mu ees peegeldus vastu, mis nad mu selja taga tegid. Ma ei võinud enam öelda endale, et ma pole ometi lame, sest ma just olin.

Vaid mu huulte vahele oli jäänud veidike õhku või olid nad juba paotunud viimaseks ohkeks. Igatahes hakkas nüüd neis kasvama üks valus sõnapall, mille nimi oli Vajanga Tsinga.

Nii ütlesin ma trummimehele, ja tema ütles oo-jee.

Ma ütlesin trummimehele: Vaata sa, mul oleks vaja endast üht pilti lasta teha, kas sina ei tahaks oma trummiga ses rāpases umbsolgisoo-nes siin olla koos minuga sel pildil?

Ja tema mängis: Oo, jaa, siis vaatavad nad Euroopa peal – näe, mustad juba sealgi, jaa.

Ma ütlesin trummimehele: Ma kardan nii väga, nii väga, nii väga.

Ja tema mängis: Oo, jaa, siis vaatavad nad Euroopa peal – näe, nad kardavad nii väga, nii väga-väga. Juba sealgi.

Ma anusin teda: Ava värav, mida sa valvad, tee lahti, ma tahan joosta, kiiresti joosta ära.

Tema arutles trummil nii: Oh, inimene, on pangad vajutanud kinni väljapääsutee, ei vii siit välja enam ükski, ainult sisse saad sa veel, veel rohkem sisse, veel rohkem hirmu, veel rohkem. Iga päev, jaa, sina viib see tee, mida sulle ma põristan nüüd.

Ma ütlesin veel: Oh, siis võin ma ju käia, siis mul on ka käed, ja ma näen, ja ma võin minna, Vajanga Tsinga, hoo, nii rõõmus olen ma nüüd, ja ma võin nüüd teistelegi näidata nende teed!

Tõstsin käe. Nüüd ma ei olnud enam lame, olin nurgaga nagu painutatud teeviit.

Sāhvatas valgus.

“Väga hea,” hüüdis välismaa kultuuriajakirjanik. “Purgis,” ütles tüdruk.

Küsimustele vastates olin endast nii väljas, et nimetasin oma lemmikirjanikuks mingi Vajanga Tsinga. Tüdruk seletas, et ma ei mäleta hästi, ja ütles mingi teise nime, mida ma polnud kuulnudki.

Ilusa linna... millele ma nii sügavamõtteliselt osutan, monteerisid nad hiljem juurde.

Koju tagasi sõites ajalehest äratundmiseks trükitud musta mehe pilti vaadates mõtlesin tõsiselt, et kas see pole mina?

AAPO ILVES

ISIKLIKKU

* * *

(Olavi Ruitlase ainetel)

lenda olavi ruitlane lenda
jäta varblane kaugele maha
rajalt hääleta ingel kui endal
bussipiletiks pole sul raha

lenda ruitlane lenda orbiidil
nagu kurvitsa heidetud pott
ära lõpeta nii nagu viiding
laula kui võrumaa pavarott

lenda ruitlane pegasust hoora
lennult kusege toompea mäel
vallutage ka läti ja poola
kiimlev muusa su paremal käel

lenda olavi ruitlane lenda
nagu sülitustšempioni tatt
ära proovigi raisk alla anda
sinust loodame uut nokiat

* * *

gurutatud
kummardatud
armastatud
ümmardatud

kammitud ja pestud
puhas
küünarnukkideni rahas
pisimatki tegu tehes
näopilt ilmub ajalehes
ja ka televisioonis
ninnutpidi anemoonis
(või on näpu vahel roos)
rooma kangelase poos
hardvel pööbel
justkui mööbel
seismas kahel pool auvalves
nägudel
oo –
justkui leekiv lumehelves
eesti igikülmas talves
küünal meie sugupõlves
luuletaja Aapo Ilves

Veiko Märkale ei meeldi roppus
kellesse et kes ja kuidas toppus
eal ei luuleta ta tahapanust
hoopis laulab sepast elatanust
mutionust väiksest perenaisest
tema värsses miski eal ei haise
Veiko Märkale ei meeldi roppus
olgu lahingus või käigu õppus
ei Märka rövedaks läe iganes
kuigi nõnda väidab BNS*

* Suvel 1999 avaldas BNS uudise, milles väitis, et Veiko Märka karjus Pärnus Hillar Kohvi sünnipäevalal lavalt roppusi. Ei karjunud roppusi.

AD 2000. In memoriam Veiko Märka, Olavi Ruitlane, Contra

Veiko märka on surnud
võib öelda rutates ette
karm töörahva elu ta murdis
ta läks
jättes pooleli linnupette
contragi kohale kääbas
sest tulevik talle on kuri
olles oraakel ma ütlen
ta esines
naerutas rahvast ja sellesse suri
kuivab ka ruitlase läte
sest igavesti ei saa
voolab ta kaduvikku
just nii nagu
võhandu kääpa dvinaa
sinna kus liiv on ja viiding
jimi hendrix ja kurt cobain
surmaga sõlmitud niidid
elude karm gobelään
värsid vaid jäävad neist maha
ning üksinda hulkuv pohmell
mõned võlad ja saamata raha
leinav medellini kartell
ning pisarais piimased piigad
ja hando runneli vaim
neid enam ei kutsuta riiga
millest pohui nad läinud
prassai

MATT BARKER

TONT

Tõenäoliselt oli Tatjana ema surmaks alateadlikult valmistunud aastaid, kuid kui see viimaks juhtus, ei toonud see oodatud rahunemist. Isa surm oli kergem – võib-olla sellepärast, et Tatjana oli tookord oluliselt noorem ning et isa suri äkki, päevapealt, ema viimast infarkti tuli aga oodata aastaid, ärgata igal hommikul hirmus, et nüüd võib midagi juhtunud olla.

Kusagil hüljatuna näiva surnuaia sügavuses kraaksusid pühas vaikus varesed, otsekui rääkides karge sügise masendava häälega. Hääletult nuttis Tatjana õde Anastassia, üleni mustas tüse naisterahvas, teda küünarnukist toetamas taksojuhist abikaasa – lastemuret või -õnne, kellele kuidas, polnud neile antud –, olid üksikud Olegi äripartnerid, soojades nahkjopedes kahvatud vaikivad mehed, samuti Olegi ema, keda vaadates Tatjana juba mitmendat korda tahtmatult mõtles, et matused tulevad harva ükshaaval, ning väristas enda vastu vastikust tundes õlgu. Aga tahtmatult ronis pähe mõte, et Olegi isa oli surnud insulti kohe pärast tema isa surma, pool aastat peale nende pulmi.

Laua kattis mingist vene restoranist tellitud kokk. Mehed võtsid viina, porisedes, et “krepka-a! – sovietskaja vlast”, jutt läks poliitika, siis äri peale. Muusika keerati valjemaks ning viimaks tekkis kellelgi kange tahtmine tantsima hakata.

“Minu naise ema, minu ämma leinalauas ei tantsi!” käratas juba parajalt purjus Oleg ägestudes. “Ega laula, bljad!”

Aleksei, Olegi kõige kainem ja kõige mõjukam äripartner, kellele ta võlgnes esimesed olulised investeeringud, puhkes naerma ning tema niigi õelad kuivetonud näojooned omandasid hoopis saatanliku ilme.

“Kui mina ütlen, siis ei laula,” lausus ta rahulikult. “Oleg, ära unusta – kui mina ütlen.”

“Minu laud on minu laud!” kraaksatas Oleg, kuid oluliselt taltsamalt. Ta oli mõistlik mees, endine julgeolekumajor. Tema korraldada oli Aleksei turvalisus, vastutasuks sai ta suuri investeeringuid Tallinna

venekeelsele suhkruturule, mille halliks kardinaliks Aleksei oli.

Tatjana teadis, et Oleg ei hakka Alekseiga vägikaigast vedama – mitte et ta teda kardaks (maailmas oli vähe asju, mida Oleg kartis), vaid puhtalt kainest mõistusest. Purju jäädes noris Aleksei igal pool tüli, polnud nõus maksma baarides juba raisatud kahele tuhandele kümnet krooni peale, käperdas võõraid naisi ja kuses maffiameeste meresudele, mida võis Tallinnas endale lubada vaid suurt võimu omav inemene. Olegi, kellel tuli kõik need pahandused hiljem korda ajada, puutus ta väga harva, ja kui puutuski, siis hommikul kahetses – seda enam polnud mõtet temaga praegu tüli kiskuda.

Aleksei istus laua taga, naeris Olegile näkku, ajas ennast korraga jalule ja puhkes kaagutama nagu kana, mispeale mehed süngelt paigale tardusid, Oleg aga kahvatas, mida juhtus temaga väga harva. Hetk hiljem tõusis ta püsti ning, Tatjanale otsa vaatamata, astus verandaks ümber ehitatud rõdule ja süüitas suitsu.

Tatjana jälgis Aleksei purjus kuraasitsemist vaikides, tõusis siis samuti püsti ning eemaldus sõnagi lausumata kirevasse, paar kuud tagasi euroremonditud lastetuppa. Ta nõjatus vastu külma klaasi, jooksis pilguga üle Lasnamäe karbi kaheksandalt korruselt avanevate laternais kauguste, teiste karpide ja lärmakate autoteede, kus autotäis nende tuttavaid ennast kunagi kahesajaga oli surnuks sõitnud, ning hetke pärast mattus kõik pisaratesse.

Teda sundis võpatama ootamatu terav koputus pimedale aknale. Ta pühkis pisarad kiiruga ära ning märkas külma käes tiibu saputamas väikest puhevil sulgedega tihast. Lind jälgis teda terasel mõistval pilgul, pööritas hetke pead ning kadus siis pimedusse.

Tatjana puhkes uuesti nutma, kuid rahunes. Sundis ennast mitte hüsteeritsema – nemad ei olnud endale elu valinud ja lõpetada seda polnud samuti nende võimuses –, tahtis kustutada tuld, et külaliste juurde tagasi minna, kuid sel hetkel viirastus talle pimedal aknal ema siluett, mis aga kohe jälle laiali valgus.

Naine võpatas, mõistes korraga, et nüüd algab ju päevade lugemine surmast – üheksas, kui näeb ema unes, ning neljakümnes, kui ema lahkub –, aga siis on ka kõik möödas.

Kuni kedagi vaatamas polnud – mehed suitsetasid rõdul, üle kogu seltskonna vaikides kõrgumas tugev, atleetlik Oleg, kogu slaavi mehe-

likkuse kehastus –, jõi Tatjana silmi kinni pigistades pitsi Aleksei laost pärinevat saksa viina.

Hommikul, saatnud lapsed kooli, riputas ta nende toa akna taha niidi otsa suure pekise lihatüki, ning alles siis läks alasti linade vahel norskavat Olegi üles ajama.

Mida aeg edasi, seda vähem leidis Tatjana endale asu. Kahe päeva pärast ütles ta Olegile, et tunneb ennast halvasti ning tahaks mõnd aega rahulikult kodus puhata, lastele süüa teha, raamatut lugeda, jalutamas käia. Oleg lubas seniks, kuni Tatjana puhkust vajab, otsida firmasse ajalehe kaudu ajutise raamatupidaja.

Tatjana istus kodus, rüüpas kohvi ja luges mittemidaginägeva pilgu-ga mingit prantsuse kriminulli, mis pärines veel nende polütehnikumi-ajast, ent pani lõpuks raamatu kõrvale. Justkui alateadlikult astus ta lastetuppa, vaatas aknast välja.

Jäise tuule käes niidi otsas kõlkuv lihatükk oli täiesti puutumata. Rumal oli loota, et ükski linnuke leiab sind üles tuhandete kõledate Lasnamäe akende seast.

Korraga haaras teda sedavõrd tugev hingevalu, et ta tormas kohvi-kruusi sinnapaika jättes esikusse, tõmbas jalga kõrged saapad ja selga kallipoolse karusnahkse mantli, tellis takso, mida nad tegid Olegiga väga harva, ja astus välja.

Ta seisis süngelt kohisevate puude vahel ema haul, millele jääne hilis-sügise tuul oli kandnud juba kõiksugu prahti – tea kust ilmunud lehti, okkaid, mingi paberilehe. Ta pani tähele, et kadunud olid tema enda tellitud pärg – kui kõige uhkem hakkas see varastele kohe silma – ja Aleksei oma, samuti mõned lilled. Ega ta lootnudki, et siin miski kaua vastu peab – huvitav, kelle hauale tema pärg nüüd müüakse?

Ta püüdis endamisi emaga vestelda, nagu oli seda teinud ema ise, kui oli väikse plastmasskaabitsaga puhastanud vanaema hauda, kuid teda haaras ebameeldiv tunne, nagu räägiks ta iseendaga. Usklik ta polnud, ristitud küll – siis kui kõik seda korraga nõukogude aja lõpus tegema hakkasid.

Tahtnuks nutta, aga pisaraid polnud – see tegi kõige rohkem haiget. Tatjana üritas meenutada ema nägu ega suutnud – meenusid vaid ük-

sikud episoodid: ema peksab teda, kui ta koolist kahe toob, sunnib teda magama, kui isa tuleb merelt ja on maani purjus, ema keelab värvida huuli enne koolidiskot ega taha midagi kuulda kõrvarõngastest ega pikkade juustega Olegist...

“Teil on väga kurb naeratus...”

Tatjana võpatas, suutmata kohe süngete puude alla tagasi tulla. Tema kõrval seisis rahulikult naeratades tundmatu meesterahvas, hallide juuste, kiilaneva pea ja suurte nukrate tumepruunide silmadega.

“Ma vabandan, et teid segasin, te paistsite väga hüljatud ja ometi väga õnnelik.” Meesterahval oli meeldiv madal ja rahustav hääl, mis paistis imbuvat igasse närvilõpmesse, vabastades need mis tahes usutavast ja uskumatust valust. Vanust oli mehele raske pakkuda, kuid hallid juuksed olid kahtlemata enneaegsed.

Tatjana tõmbas vaikides mantlihõlmad koomale ja tahtis ära minna – ega see normaalne rahvas ole, kes tööpäeviti surnuaial jalutamas ja tundmatuid naisi tülitamas käib –, kuid mees puhkes naerma, justkui seda märkamata, ning osutas mändidele:

“Te vaadake neid tihaseid! Tunni aja eest puistasin neile veidi seemneid ja juba nad teavad, et siit on midagi võtta!”

Tõepoolest, tugeva kõrge männi külge kinnitatud linnumajakesel istus kaks tihast, kuid selle asemel et päevaliliseemneid nokkida, paistsid nad hoopis jälgivat nendega tõtt vahtivat meest ja naist.

“Nad on targad linnud, sellepärast nad elavadki siin,” ning seletamata, mida ta silmas peab, lisas mees: “Teil on kindlasti külm, tulge, ma viin teid linna.”

Tatjana kavatses vastata, et võtab parem takso, kuid mõtles ümber – alles kodus tuli pähe, et Oleg oleks võinud neid näha –, ning lubades avada endale ukse, istus vaikides soliidsesse hõbedasesse Carinasse.

Reedeni istus Tatjana päevad läbi kodus, jõi rahulikult teed, luges raamatut, lõuna ajal helistas Olegile *office*'isse, nagu nad oma firma kontorit algusest peale omavahel nimetanud olid – juba siis, kui see endises kasarmubarakis asus –, et naljatamisi kontrollida, kas mees on saanud korralikult süüa. Reedel saabus Saksamaalt uus laev suhkruladungiga, Oleg tõmbas selga oma rämpase töökombinesooni ja sooja villase kampsuni ning läks õhtul kella kaheksast koos meestega sada-

masse. Koju polnud teda oodata kuni üheksa-kümneni hommikul.

Viieteistaastane Igor, poeg, arvas samuti, et ei taha kodus istuda, vaid sõidab pärast trenni parem vanaema juurde Mustamäele, seal vähemalt sõbrad olemas.

“Kas koolitöö tehtud juba või?” nõudis Tatjana.

“Pühapäeval teen, aega küll.”

“Pärast saad isalt jälle naha peale, sulle seleta või ära seleta, mõistust ikka pähe ei võta. Vaata, et diskole ei lähe!” lisas Tatjana ähvardavalt. Igoriga tuli osata suhelda – jumal teab, mis oleks temast saanud, kui poleks olnud Olegi ohvitserlikult karmi kätt. Ja ikka pani ta vahest nüüdki küüne põlema, tegi roppu nalja Olegi ema kuuldes, arvatavasti purjutas juba teiste eakaaslastega ja sai isalt rihma koolist toodud kahtede eest – ega ta muid hindeid suurt saanudki.

“Ei lähe, me vaatame lihtsalt ringi. Istume, ajame juttu.”

Naistega, lisas Tatjana endamisi muiates, kuid ütles kurjalt:

“Kui saan teada, et suitsu tõmbasid, teeb isa sulle uut ja vana!”

Koos vennaga sõitis vanaema juurde ka üheteistaastane Ksjuša, lubades laupäeval kindlasti kooli minna – modellide kursustele – ja hoida ka Igoril silm peal, mispeale vennas talle kärevalt naerma puhkedes korraliku kõrvakiilu virutas.

“Igor!” käratas Tatjana juba tõsiselt vihastades, kuid samas jooksid lapsed lõbusalt naerdes ja kisades trepist alla. Avatud aknast oli kuulda, kuidas kõmatas välisuks, kajades ümberkaudsetelt karpidelt vastu, kusagil kräunatas hulkuv kass – ilmselt mitte ilma Igori kaasabitaga –, ning Tatjana ei pidanud vastu ja puhkes südamest naerma.

Ta ei saanud aru, mis temaga toimus – südamel oli nii kohutavalt hea ja kerge, ning mida paremini ta ennast tundis, seda haiglaslikum see talle näis. Ja ometi aimas ta nägevat külmas sünges sügisõhtus lootustandvat valgust ning kõik oli nii rahulik...

Tatjana heitis pilgu kalendrisse – ema surmast oli juba kuus päeva – ning kavatses just rahulikult diivanile laskuda, et mingit Moskva nais-teajakirja lapata, kui tema mobiil esikus helisema hakkas.

Talle vastas rahulik madal hääl, mille ta ometi kohe ära tundis, justkui oleks seda lapsepõlvest saadik iga päev kuulnud – ja siiski võpatas ta oma nime kuuldes:

“Tere õhtust, Tatjana.”

“Kellega ma räägin?”

“Need on muide esimesed sõnad, mis te minuga räägite, Tatjana,” lausus hääl ning puhkes sametjalt naerma. “Aga see on tõepoolest minu viga, et ma ennast teile ei esitlenud... Kas te peate otstarbekaks telefonitsi suhelda?”

“Ma arvan küll.”

Hetke valitses vaikus, siis puhkes hääl jälle mahedalt naerma – ning see heli nagu ka kogu jutt ja selle nii ebatavaline sõnastus kõditas meeldivalt Tatjana kõrvu.

“Ma olen tegelikult siin all... ja ma panin äsja hiina restoranis laua õhtusöögiks kinni. Kas ma suutsin teid veenda? Ega mul vist muud lisada polegi.”

Tatjana vaatas aknast välja – tõepoolest, muude autode seas seisis maja ees tuttav hõbedane Toyota –, lülitas telefoni välja ning endagi imestuseks läks duši alla. Seejärel istus peegli ette ja asus ennast kiirustamata värvima. Kui mees läheb oodata...

Umbes tunni aja pärast piilus ta aknast välja ning auto seisis endiselt maja ees. Tatjana sõitis liftiga alla ning mees, kelle nime ta ikka veel ei teadnud, kuid kelle autosse ta vähemalt kolme “karbi” elanike nähes nüüd istub, samas kui oma abikaasa rabab pimedas sadamas jääkülma tuule käes tööd teha, astus välja ja avas viisakalt ukse.

“Me peaksime tuttavaks saama,” lausus mees, enne kui auto vaikselt paigalt võttis. “Kutsuge mind lihtsalt Igoriks.”

“Minu poja nimi on Igor!” purskas Tatjana imestunult ning punastas nagu lõpuklassi neiu.

Mees puhkes vaid rahulikult naerma.

“Ma tean seda. Ja teie olete Tatjana.”

Sellest õhtust jäi kaksipidine maik. Ühest küljest oli meeldiv ja kerge olla – Tatjana oli leidnud kaaslase, kes paistis ette aimavat iga ta liigutust, iga sõna ja tunnet, otsekui olnuks tegemist mingi nõidusega. Teisalt hakkas piinama südametunnistus Olegi ja millegipärast veel enam ema ees. Ta tõepoolest ei saanud aru, mis temaga toimus.

Laupäeval käis Tatjana aeroobikas, mille üle Oleg väga imestas, soovitades tal mitte üle pingutada – muidu polegi varsti millestki kinni haarata –, ning kui ta õhtusöögi asemel pudeli mineraalvett külmutus-

kapist välja võttis, arvas Oleg, et temaga on midagi kahtlast toimumas. Sellegipoolest rebis ta naise pärast kahte tavapärast õhtust õlut – esimest korda hakkas Tatjanat nende hais häirima – voodisse ja, pannud videomakilt käima mingi järjekordse erootika, asus teda sõrmedega erutama.

Paar korda ärkas Tatjana öö jooksul rahutult üles ning jooksis sõrmeotsaga ettevaatlikult üle magava Olegi lihaselise kõhu ja tugeva karvase rinna, nuusutas kalli kõlni vee järele lõhnavat kandilist lõuga ja tubaka järele haisevaid karedaid vuntse. Miks naisele ei anna vanus seda, mida mehele...?

Korraga viirastus Tatjanale kõigi nende hoorade ja stripperite hais, kelle aluspükste vahele Oleg baarides Tatjana juuresolekulgi viiekümnekrooniseid toppis ja kellega ta Alekseiga purjutades kahtlemata magas. Ta liigutas ning sai aru, et hais pärineb temalt endalt – algasid kuupuhastuspäevad.

Esmaspäeval sõitis Oleg koos Nikolai, endise klassivenna, nüüd kompanjoniga, mingeis äriasjus üheks päevaks Peterburi. Samal õhtul, suutmata endale seletada, milleks, saatis Tatjana lapsed Olegi ema juurde.

Ta vaatas televiisorit, jõi Olegi hangitud kuuma šokolaadi hommi-kust jäänud pannkookidega ning viimaks hakkas teda närima mõistetamatu rahutus – mida edasi, seda tajutavamalt. Ta lülitas televiisori välja ning pani käima muusikakeskuse.

Kell üheksa lõpetas tema alateadliku ootuse järsk telefonihelin. Endale aru andmata, kes see helistaja olema peaks, võttis ta hetke viivitades toru. Ilmselt Olegi ema, ju on lapsed jälle midagi korda saanud...

“Tere õhtust... Tatjana?” kõlas nõiduslikult rahulik hääl. Hetke valitses sama nõiduslik vaikus, justkui oleks see kõik viirastunud. “Tatjana, kas te kuulete mind?”

Naine noogutas vaikides, kuid teisel pool rääkija oleks seda otsekui näinud, jätkates:

“Lubage ma näitan teile linna... või merd, enne kui see jää alla varjub... Ma olen all.”

Tatjana oli veerand tunniga valmis, täitsa nagu koolitüdruk – silmad

värvimata, soeng tegemata. Ta tormas külma öise õhu kätte ning võttis alles siis hoo maha. Asjad arenesid liiga kiiresti, peaaegu kontrollimatult.

Nad sõitsid sõnagi lausumata mööda linna – Tatjana silmad särasid, otsekui näinuks ta laternates Tallinna esmakordselt –, siis piki merekallast laululava juurde, kus jalutades Igor teda pimedas järsku peatas ning enda sooja mantli ligi surus.

Tatjana ärkas tugeva sisemise tõuke peale ja ajas ennast ehmudes istuli. Ta vaatas millestki aru saamata ringi, kuid Igori madal hääl, mis polnud siia maani toonigi võrra muutunud, rahustas ta maha.

“Kas midagi juhtus?”

“Ei, kõik on korras. Palju kell on?”

Igor keeras tema poole punaste numbritega Philipsi äratuskella. Kell oli veidi kolm läbi.

“Miks sa ei maga?” küsis Tatjana.

“Ma olen kerge unega.”

Nad vaikisid hetke, aknast välja vaadates. Kardin õõtsus pimeduses kummituslikult, toas püsis sperma ja mensesse hais.

“Ma olen abielus,” lausus Tatjana.

“Ma tean.”

Korraks näis mehe muutumatu hääl kohutavalt võõras ja hirmuäratav ning Tatjana ajas ennast uuesti ehmudes jalule. Ta võttis põrandalt kägardunud lina ümber.

“Ma sõidan koju.”

“Ma viin su ära.”

“Ei, pole vaja. Ma võtan takso.”

Igorist polnud paar päeva kuulda ning Tatjanat hakkas vähehaaval purema rahutus – just nagu suitsetajat nädal pärast viimast suitsu, kui järsku mõistad, et järgmist suitsu ei saagi enam kunagi olema. Juhuslikult päevi arvestades mõistis ta, et oli Igoriga maganud üheksandal päeval pärast ema surma, ning rahutus kasvas veelgi. Igor, poeg, sõitis koos klassiga kaheks päevaks Peterburi ekskursioonile. Ksjuša väänas korvpallitrennis jala välja, kuid Tatjana justkui ei pannudki seda tähele.

“On sul kõik korras?” küsis Oleg enne tööleminekut, kui nad vaikides hommikust sõid, kuid enne kui Tatjana vastata jõudis, helises

esikus üks kahest mobiiltelefonist.

“See on minu oma,” arvas Oleg lauast tõustes, kuid hetke pärast kuulis Tatjana esikust tema häält: “See on sinu pill. Ma võtan, eks?”

Tatjanat haaras järsku alateadlik hirm, aga enne kui ta midagi vastata jõudis, rääkis Oleg juba telefoniga.

Tatjana tardus ootuses paigale – ainult haige võis helistada talle kell pool kaheksa hommikul – ning võpatas, kui Oleg kööki astus.

“Sind. Mingi mees.”

Tatjanal jooksis selga mööda alla külm judin.

“Mis mees?” tema häält läbis kerge värin.

“Ma ei tea.”

Oleg ulatas talle telefoni, kuid selle asemel et uuesti laua taha istuda, läks vannituppa habet ajama.

“Ma kuulen.”

“Tere hommikust.” Seesama madal hiiliv hääl. “Andke andeks, et nii vara teid tülitän... ega te pole üheksandat päeva unustanud?”

“Millest te räägite?”

“Teie ema surmast.”

Tatjanat läbis uuesti jahe külm. Korraga ei suutnud ta midagi vastata, viivuks haaras teda paanika ning ta koguni unustas Olegi.

Minutijagu kestnud vaikuse katkestas hääl teisel pool.

“Ärge unustage täna küünalt süüdata... ja vaadake lastetoa akna taha. Head nägemist – me ju kohtume veel.”

Justkui janune, kes tühjast pudelist kramplikult viimast tilka püüab välja imeda, kuulas Tatjana närvilist kinni-tooni, nägemata enda ümber midagi.

“Kes see oli?”

Tatjana võpatas. Oleg seisis köögi uksele, nägu habemevahus, laiaõlgne ülakeha paljas.

“Kas midagi juhtus? Sa oled kaame nagu laip.” Sellist tähelepanu näitas Oleg viimasel ajal üles ülimalt harva, peaaegu mitte kunagi.

“Ei, kõik on korras.” Tatjana ajas ennast kiiruga jalule ja hakkas lauda koristama. “Endine klassivend, klassi kokkutuleku asjus.”

Oleg võttis kapisahatlist uue žiletitera, ütles, et Tatjana kohvi ja aja-lehte laualt ei koristaks, ning läks vannituppa tagasi. Jäi ta seletust uskuma või ei huvitanudki teda enam, mis mehed Tatjanale helistavad?

Varematel aegadel võtnuks ta nii helistajal kui naisel kõri pihku – aga üks vanuski nõudis oma. Või see *office*'is lühikeses seelikus istuv sekretärineiu, kes vulgaarselt kokkumäkerdatud näo järgi otsustades oli vaevalt üle kaheksateistkümne. Või veel mõni hoor – Tatjana oli juba ammu tüdinenud sellisest mõistatamisest.

Kui Oleg tööle sõitis, öeldes, et ei oska lubada, mis kellaks koju jõuab, kuid kindlasti helistab, meenus Tatjanale lastetuppa vaadata. Ning juba mitmendat korda selle hommiku jooksul läbistas teda eba-meeldiv jahedus, mis nii väga kontrasteerus viimaste päevade meeldivate magusvalusate tunnetega.

Jäises tuules kõlkus paljas niiditükk, linnukesed polnud selle külge jätnud ühtki pekiräbalat.

Tatjana teadis, et üheksas päev pärast lähedase inimese surma on üks raskemaid. Ise polnud ta seda kunagi kogunud, kuigi niipalju kui ta oma lapsepõlve mäletas, surid kogu aeg mingid inimesed ning iga natukese aja tagant seisis jälle kellelgi ees vastikmagusalt lõhnava surnu ärasaatmine, mida tema sai vaid vargsi teiste selja tagant näha. Nüüd aga oli ometi lahkunud viimane lähedane inimene... Kuidas ta küll üheksandat päeva tähele ei pannud? Mida rohkem ta sellele mõtles, seda enam see teda piinas. Ja milleks ta veel Igoriga kaasa läks?

Ta sõitis süngelt vaikivas bussis kesklinna, ulatas Aleksander Nevski kiriku trepil külmetavale parema jalata kerjusele kahekümneviiese ning süütas kiriku pühas vaikuses küünla.

Ta peatus veel hetkeks, et vahetada emaga mõttes paar sõna – oli ta veel inimeste seas? – ja lugeda palvet, mida ei osanud, kui tema süüdatud küünla juurde jooksis väike räbalates nagamann, kustutas tulukese sõrmede vahel ja sööstis koos küünlaga minema.

Keegi tudisevatest vanakestest hõikas poisile midagi kurjalt järele ja käratas Tatjanale, et ta poisi kinni püüaks, muidu paneb see küünla uuesti müüki. Kuid naine ei liigutanudki, et väikest õnnetut varast peatada.

Hiljem, jalutades Toompea ümber vanalinnas, hakkas südametunistus teda siiski piinama – küünal polnud enda, vaid ema jaoks –, kuid samal hetkel piiksatas käekotis telefon.

“Tahtsin vaid küsida, kas kõik on korras.” Seesama südamesse hiiliv,

hingamist halvav hääl.

“Väga kena teist,” vastas naine hetke pärast vaikselt.

Jälle vaikus.

“Siis on ju hea.”

Kõne lõpp mattus puudelt häiritult lendu tõusnud vareste kraaksumisse, ning mingi halva eelaimusega, mis oli viimasel ajal krooniliseks muutunud, pani Tatjana telefoni külmast kangete sõrmedega kotti tagasi.

Talle isegi ei teinud nalja prügikastis tuhniv ja samal ajal mobiiltelefoniga (odavaga küll) eesti keeles kähinal rääkiv asotsiaal – naine sai vaid aru, et too tundis huvi, kas Koplis tegutsev “paarimees” on juba midagi leidnud, siit olevat küll prügiauto üle käinud – ega ka prügikasti kõrval istuv samasugune räbal lotendavate nisadega haisev lita, pulgakomm hambus. See oli niivõrd bulgakovlikult saatanlik paar, et Tatjanat haaras paaniline hirm ning, trügides siinsamas odavaid raamitud vanalinnavaateid uurivate ja itsitavate eakate jaapani turistide vahelt läbi, jooksis ta Balti jaama trammipeatusse ning sõitis higist külmetades koju.

Oleg helistas kella kaheksa paiku ning ütles kohe, et ei saa ööseks koju tulla – olevat Alekseiga midagi pühitseda. Lubas jätta auto sadamasse ning võtta takso.

“Mis kellaks sa tuled?”

“Püüan nii vara, kui saan.”

Seega mitte enne homset. Ja siis veriste aluspükstega.

Tatjanat pures rahutus. Ta üritas televiisorit vaadata, kuid seal näidati uudistes nutvat vene sõdurpoissi, kellel tšetšeenid otse amatöörkaamera ees kinžalliga pea maha nüsisid, ning ta lülitas selle peast haarates välja.

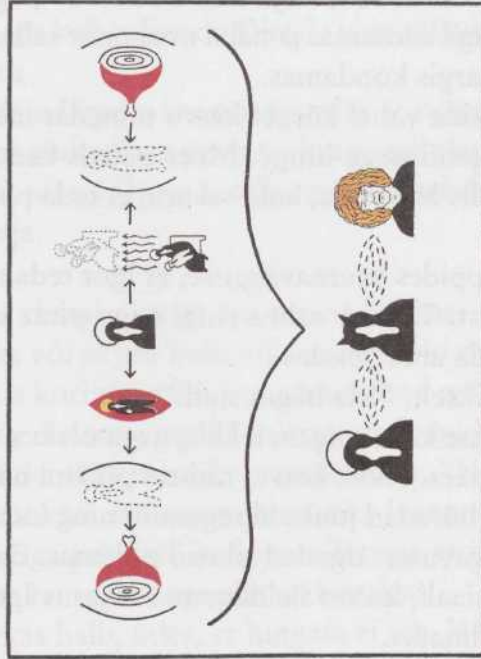
Paigal ei istunud ta üle viie minuti, võttis telefoni – viimaste kõnede nimestikku oli salvestunud ka Igori number –, lasi telefonil kutsuda.

Igor vastas otsemaid, justkui oleks ta seda kõnet oodanudki.

“Kas midagi on lahti?” küsis ta kohe. Tatjanat haaras uuesti eba-meeldiv tunne, nagu sipleks ta mingis saatanlikus lõksus. Selles nõiduslikus hääles oli midagi võltsi.

“Olegi pole täna kodus. Kas me ei võiks kokku saada?”

GOD, DEVIL AND MARKO MÄETAMM
TALKING HOW CAN SPIRIT TURN INTO
FLESH AND FLESH INTO SPIRIT



1. - GOD
2. - SPIRIT
3. - FLESH
4. - BIRTH OF JESUS
5. - TALK
6. - DEVIL
7. - DEATH OF MARIA
8. - M.M.

TALKING (IN BRIEF):

GOD: FIRST THERE MUST BE SOME SPIRIT TO LET IT TURN INTO FLESH.

M.M: YES, BUT WHO'S?

GOD: I RECOMMEND MY OWN...

M.M: YOUR OWN SPIRIT???

DEVIL: BUT AS YOU KNOW, GOD CAN'T BE MADE OF FLESH! YOU BETTER MAKE YOURSELF A SON, GIVE HIM YOUR OWN SPIRIT AND LET HIM BE BORN IN FLESH.

M.M: BUT TO LET FLESH TURN INTO SPIRIT...?

DEVIL: SOMEBODY MADE OF FLESH HAS TO DIE.

GOD: I THINK MARIA, MOTHER OF JESUS IS THE MOST SUITABLE FOR THAT.

M.M: YOU MAKE HER TO DIE?

GOD: YES, AND MARIA'S BODY...

DEVIL: WHICH IS OBVIOUSLY MADE OF FLESH,

GOD, DEVIL AND

M.M. TOGETHER: PERISHES AND HER SPIRIT IS THE ONLY THING THAT REMAINS.

“Täna?” küsis Igor imestunult. “Praegu? Kuigi... Kuskohas?”

“Ma ei tea...” Tatjana tõepoolest ei teadnud. Teda haaranud kahetsus, et ta üldse helistanud oli, blokeeris igasuguse sihikindla mõtlemise.

“Kadrioru pargis, trammide lõpp-peatuses, tiigi lähedal.”

Tatjana kõhkles ikka veel, kas ta teeb õigesti, kui läheb sinna, kuhu ta läheb – ta kujutles korraga ennast voodis mehega, kelle karvane tagumik vahib lae poole, samas oma ema, kes tema isaga kunagi samamoodi Tatjana enda tekitanud oli... Pilt oli sedavõrd ere ja selge, et ta puhkes nutma, kiskus kiiruga riided selga, tellis oma häälega võideldes takso ning tormas külma õhe.

Tibutas valusalt torkivat vihma, pimeduses sahisid vaikselt ihualasti puud. Eemal, kollakas laternavalguses vantsis mingi hulkuv koer. Igorit ega tema autot polnud kusagil.

Tatjana vaatas ringi, teadmata, kuhu veel minna ja kui kaua veel oodata. Kell telefonil näitas poolt ühte. Oleg võis ikkagi olla juba koju tulnud – siis ootab teda suur tüli, nagu neil oli harva –, aga võis olla ka koos Alekseiga kusagil siinsamas ja näha oma naist sellisel kellaajal ilma selge põhjusega pargis kondamas.

Tatjana märkas hekkide vahel kõrget kasvu tumedat meesterahvasiluetti ja tõmbas kergendusega hinge. Mees paistis kedagi otsivat, Tatjana tõstis käe, et talle lehvitada, kuid sai aru, et teda pole pimedusest näha.

Ta astus südame kloppides laternavalgusse, et Igor teda näeks, kaotas aga ise mehe silmist. Tatjana vahtis ringi nagu pime ega näinud pimeduses midagi. Süda aina peksles.

“Igor!” kutsus ta vaikselt. “Ma nägin sind.”

Sel hetkel astus valguse kätte, pigem tekkis, nagu oleks maa alt välja kasvanud, tundmatu mees. Pikka kasvu, mustas põlvini nahkmantlis, habe ajamata, mustad hõredad juuksed segamini ning kusagilt pimedate silmakoobaste sügavusest tigidad silmad põlemas. Oma räpasusega meenutas ta asotsiaali, kuid vaieldamatu sarnasus Igoriga ja see must rüü ja põlevad silmad...

“Igor ei saanud tulla,” lausus ta vaikselt, paljastades rea musti ebaühtlasi hambaid.

See saatanlik madal hääl, samasugune kõnemaneeer nagu Igoril ja hirm päästsid Tatjana hetkelisest tardumusest. Ta pistis pargi vaikuses kiljuma, pööras ümber, nägi silmanurgast, et tont viskub talle järele, ja pani hüsteeriliselt nuttes liduma. Õnneks trehvas talle viie minuti pärast juhuslikult vastu mingi üksik Pirita poolt tulev takso.

Tatjana ei suutnud rahuneda veel koduski. Olegi polnud, talle helistada naine ei julgenud. Leidmata tühjas korteris asu, süüdanud igas toas tule, kuid julgemata üheski neist peatuda, keetis ta endale kohvi, võttis kapist mingist sünnipäevast jäänud kirsilikööri ja kavatses veidi rahunenult voodisse heita, kui esikus helises telefon ja pani ta valjult karjatama.

Ta tõmbas teki üle pea, julgemata nina välja pista, aimas kusagil lähedal kedagi tuttavat – kas mitte ema? –, linnukese selget koputust aknale ja puhkes lausa kisama.

Telefon helises nõudlikult ning selles oli midagi ebatavalist. Korraks helin lakkas, mõne hetke pärast algas aga uuesti.

Tatjana sundis ennast rahunema ning, otsustades sülitada kõige peale – ta võib iga kell helistada Olegile ja ta sülitab ka järgneva tüli peale –, tõstis toru.

Kui ta hääle lõpuks ära tundis, pidi ta naerma puhkema. Siis aga hakkas kogu olukorra absurduse kiuste selle katkendlikku segast juttu kuulama. Ta oli segi läinud, selles polnud kahtlust – see oli poeg Igori klassijuhataja.

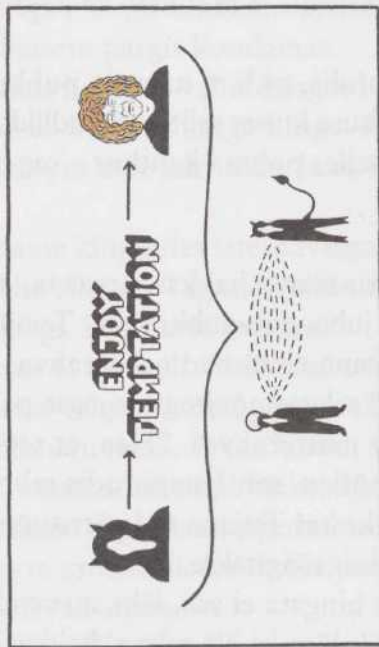
Kui Tatjana viimaks jutust aru saama hakkas, arvas ta, et läheb kohe jälle hulluks või et see kõik juba viirastubki talle. Tema hääl katkes, kui ta käskis korrata, mida vana ehmunud naisterahvas talle seletab.



“Me olime Narvas, piiril,” seletas nõukogudeaegse pedagoogiharidusega muidu väga meeldiv naisterahvas. “Hea, et see Eesti poolel juhtus, jumal küll, kui ma mõtlen, mis Ivangorodis tehtud oleks...”

“Mis Igoriga juhtus?” katkestas Tatjana teda ärritunult, uskumata ikka veel, et temaga tõepoolest räägitakse.

“Tal hakkas halb, ütles, et hingata ei saa, läks surmvalgeks, ja meil arsti ei olnud, ja kui me piirilt lõpuks üle saime, hakkas tal väga halb ja ta minestas. Me kutsusime kiirabi, hea, et samas oli üks Tartus õp-

GOD AND DEVIL TALKING ABOUT A SLOGAN "ENJOY TEMPTATION"



1.  - DEVIL SAYING THE SLOGAN
2.  - GOD TALKING
3. ENJOY TEMPTATION - THE SLOGAN
4.  - M. MÄETAMM HEARING THE SLOGAN IN A DREAM
5.  - DEVIL TALKING

DIALOGUE (IN BRIEF):

GOD: WHAT DID YOU MEAN BY SAYING ENJOY TEMPTATION?

DEVIL: ?

GOD: YOU SAID IT IN A DREAM OF M. MÄETAMM IN MAY 1992.

DEVIL: OH YES, I DID!

A DARK ROOM. HE WAS THERE... HAVING FIGHT WITH A SUBSTANCE IN THE AIR. THE SUBSTANCE WAS LITHOGRAPHY. THE SITUATION WAS REALLY BAD... HERE WAS A DOOR LEADING TO ANOTHER BRIGHT LIGHT ROOM. I APPEARED ON THAT DOOR. SO HE COULD ONLY SEE MY SILHOUETTE. AND I SAID ENJOY TEMPTATION...

DEVIL
REMINDS

GOD: THEN HE WOKE UP?

DEVIL: INSTANTLY. HE WAS REALLY CONFUSED. I SAID IT IN ENGLISH BUT HE DIDN'T KNOW WHAT TEMPTATION MEANT. HE TOOK THE ENGLISH-ESTONIAN DICTIONARY, AND AFTER HE FOUND THE WORD HE WAS EVEN MORE CONFUSED.

GOD: SURE HE WAS. BUT WHAT DID YOU MEAN BY IT?

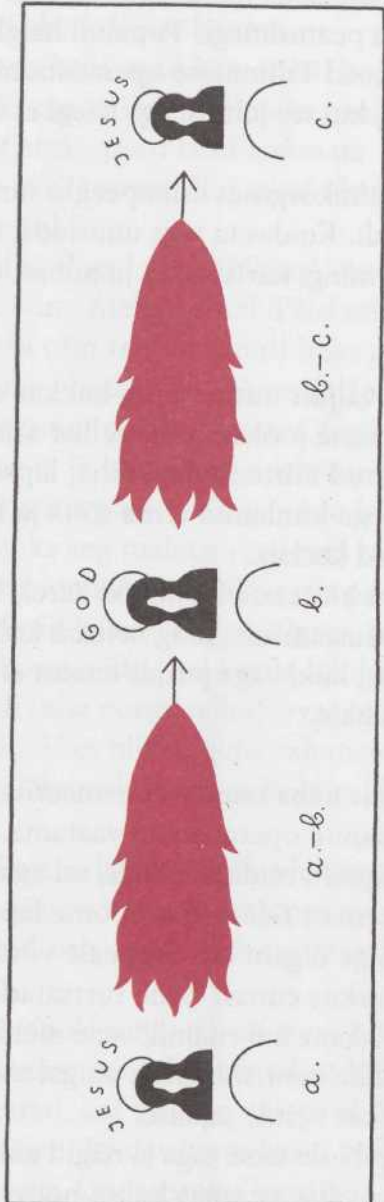
DEVIL: DEPENDS HOW TO INTERPRET. ONE WAY IS THAT YOU SHOULD REALLY ENJOY WHAT YOU ARE DOING. EVEN IF YOU FEEL THAT IT IS KILLING YOU. BUT IT CAN ALSO BE SAID IRONICALLY.

GOD: IT MEANS?

DEVIL: IT MEANS THAT YOU CAN'T IGNORE YOUR DESTINY AND HAVE TO FACE YOUR DEMONS.

GOD: SHIT

A RIDDLE: "WHAT HAPPENED TO JESUS ON THE HILL TABOR?"



THE INCIDENT BY STEPS :

STEPS OF THE INCIDENT THAT HAPPENED

1. JESUS → a. → b. → c.

2. GOD → b.-c.

3. SUPER-QUICK CHANGE → QUICK LIKE A JET

4. THE HILL TABOR → HILL TABOR AGAIN!!!

5. JESUS → GOD → JESUS

STEP a.: THERE IS JESUS ON THE TABOR STANDING EVERY - THING SEEMS OK. STEP a.-b.: SUDDENLY SUPER-QUICK CHANGE TAKES PLACE

STEP b.: AND INSTEAD OF JESUS GOD HIMSELF IS STANDING ON THE HILL !! STEP b.-c.: THEN SUDDENLY ANOTHER SUPER-QUICK CHANGE TAKES PLACE. VERY MUCH LIKE IN THE FIRST TIME. STEP c.: AND INSTEAD OF GOD JESUS IS STANDING ON THE HILL TABOR AGAIN!!!

SO WHAT ACTUALLY HAPPENED TO JESUS ON THE TABOR?

piv tudeng, kes meid aitas kuni arstide tulekuni...”

“Kas te teete nalja?”

“Da võ što, võ s uma sošli!” vana lugupeetud naine ei suutnud korraga midagi öeldagi. “Kes selliste asjadega nalja teeb? Kiirabi viis ta ära, sellepärast me Narvas nii kaua peatusimegi. Ta pandi haiglasse ja südamearstid vaatasid ta läbi ja saatsid Tallinnasse operatsioonile, ma helistasin teile õhtust saadik, kohe, kui see juhtus, aga keegi ei võtnud toru...”

Tatjana vahtis oma peegelpilti inimkõrguses esikupeeglis ning tundis, et see valgub pikkamööda laiali. Kuidas ta võis unustada, et Igor tuleb täna ekskursioonilt? See oli mingi karistus, ta ju aimas, et talle juhtub midagi selle kõige eest...

“Kas ta sureb?” küsis ta.

Vana naine teisel pool puhkes valjult nutma ning hakkas andeks paluma – tema kolmekümne tööaasta jooksul pole sellist asja mitte ühegi lapsega juhtunud, ta ei saanud mitte midagi teha, lapsed jõid viina, tüdrukud tõmbasid suitsu ega kuulanud tema sõna ja lubasid vanematele ära rääkida, kui ta neid keelab...

Laveerides justkui hirmuäratava hüsteeria-kaljunuki äärel, sai Tatjana viimaks teada, et poiss viidi Mustamäele, ning helistas kohe Olegile, kes tunnistas, et äsja oksendas, kuid väga purjus ennast ei tunne, sellepärast sõidab kohe autoga kohale.

Oleg oli maani täis, seda oli selgelt näha tema jutumaneerist, kui ta nõudis õelt, et neid lastaks juba alanud operatsiooni vaatama. Seistes veidi eemal, ei kuulnud Tatjana täpselt, mida ta rääkis, sai aga aru, et küllalt pirtsaka jutuga noor eestlannast õde arvas, et oma lapse operatsiooni pealtvaatamine pole kõige õigem asi. Seepeale võttis Oleg neiu küünarnukist kinni – too kiskus ennast kohe turtsatades lahti (purjuspäi paistis Oleg alati sama labane kui enamik vene mehi) –, viis ta eemale ning, heites aeg-ajalt pilke kannatamatult paigal tammuva Tatjana poole, ütles midagi ja torkas neiule sajalise.

Viie minuti pärast seisis nad opibloki ukse taga ja nägid ainukesest aktiivsest lõikustoast vahel harva välja astumas kahte noort maskis naisterahvast, ilmselt õde. Korra vaatas opitoast välja ka mingi maskis mees, märkas neid ja kadus kohe.

Küüsi näriv Tatjana nägi teda vaid vilksamisi, kuid hetkeks silme ette salvestunud nägu sundis teda võpatama. Ta jättis isegi oma küüned rahule. Aga iga järgmise hetkega muutus pilt üha ähmasemaks ning hirm väiksemaks. See ei saanud olla Igor – see oleks viimane tilk selle öö absurdsuste karikas.

Tatjana istus pead käte vahel hoidva Olegi kõrvale.

“Miks me talle Igor nimeks panime?”

Oleg oigas, pead lahti laskmata.

“Ära küsi totrusi. Ilus nimi lihtsalt. Küll kõik korda saab, siin on head arstid.”

“Nad jõid seal viina, Nina Aleksejevna ütles.”

“See Nina Aleksejevna! Täiskasvanud mees, kurat, ise teab, mida teeb! Ma olin temast ainult kaks aastat vanem, kui me juba sinuga keppisime – aga mina vähemalt õppisin kuigipalju.”

Poole tunni pärast hakkas Olegil nii halb, et ta tormas tualetti oksendama ja jäi sinna vähemalt tunniks – Tatjanat haaras juba tõsine hirm ka tema pärast. Tõepoolest hullumeelne öö! Aga vähemalt läks Olegi jaoks aeg tualetis veedetud tunni võrra kiiremini.

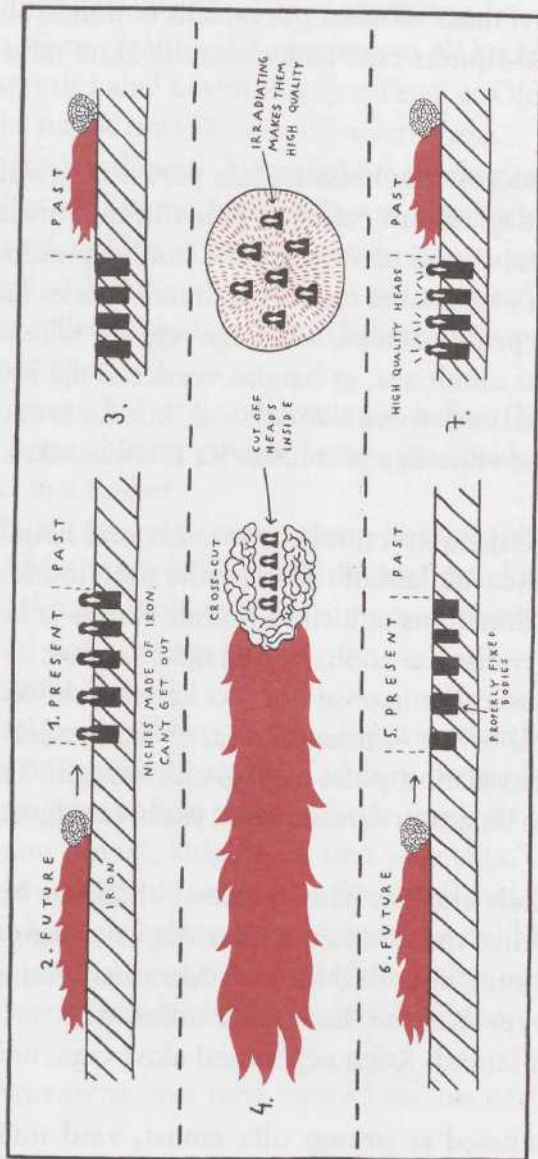
Operatsioon lõppes kella nelja paiku hommikul. Maskis arst ja kaks õde vedasid kaame magava Igori, toru suus ja mingi piiksuv aparaat küljes, kiiruga lifti, kuid selle lühikese hetke jooksul, mil Tatjanal oli võimalik oma poega näha, arvas ta, et hullumeelsus neelab ta sel ööl lõplikult. Alles hiljem, juba rahunenult, tuli pähe, et oleks võinud silmitseda lähemalt ka arsti, kuid tol hetkel oluaks see kahtlemata absurdne.

Kui Tatjana kavatses Olegile järgneda, et rääkida kirurgiga, lükkas mees ta jõhkralt tagasi ning porises tigidalt:

“Ootad siin, raisk! On mul veel sinu pisaraid vaja, kurat! Tulen, räägin.”

Kui ta poole tunni pärast trepist alla laskus, näis ta oluliselt tervem ja rahulikum. Arst oli lubanud, et kõik saab korda – oli sõimanud nende perearsti, kes polnud viitsinud lähemalt uurida Igoril pool aastat tagasi tõusnud palaviku põhjust, milleks oli ilmselt olnud bakteriaalne endokardiit. Operatsioon keeruline polnud, aga sellegipoolest hea, et poiss Narvast nii ruttu ja professionaalselt kohale toimetati. Nädalapoolteise pärast lastakse ta juba haiglast välja.

THE MACHINERY OF MAKING SUPERNATURALS



1. PRESENT..... ALL THE LOW QUALITY PEOPLE FIXED IN SPECIAL NICHES. ONLY HEADS REACH OUT
 2. FUTURE..... SUPERNOVA-BRAIN WILL SLIDE TOWARDS THEM IN HYPER-SUPER-MAGIC-BREED-OR-SHIT-WHATA-SPEED !!
 3. PAST..... SUPERNOVA-BRAIN HAS CUT THEIR HEADS OFF LIKE GULLIOTTINE AND COLLECTED THEM
 4. NOWHERE..... SUPERNOVA-BRAIN OUT OF THE PAST BUT NOT GET TO THE FUTURE FLYING. THE HEADS INSIDE IN THE MIDDLE OF IRRADIATION
 5. PRESENT..... ALL THE BODIES STILL PROPERLY FIXED IN THEIR NICHES
 6. FUTURE..... SUPERNOVA-BRAIN, FULL OF HIGH QUALITY HEADS, WILL COME FROM NOWHERE
 7. PAST..... SUPERNOVA-BRAIN HAS FIXED THE HEADS TO THE BODIES AND DISAPPEARED
- REPEATING THIS PAINFUL PROCEDURE ONE CAN GET INTO SUPERNATURAL, TURN SUPERNOVA - BRAIN INTO BRAINLAND AND STAY THERE FOREVER

MÄETA (M)

Oleg enam ei oksendanud ja pea ei valutanud – hommikul tuletas ta vaevaliselt meelde, et oli palunud õdedel endale purjusoleku vastu veel saja krooni eest kõikvõimalikke süste teha – ning omaette vannitoas õnnest nutma puhkedes mõistis Tatjana, et Jumal oli talle andeks andnud. Palunud Olegilt viimase tövaba päeva, käis ta linnas, süütas kirikus küünla ning õhtul riputas ema jaoks lastetoa akna taha uue pekitüki.

Igor pääses haiglast tõepoolest poolteise nädala pärast ning väliselt polnud tal enam viga midagi, ainult rohtusid pidi võtma. Poisile endale tegi isegi nalja, kui osavalt oli tal õnnestunud koolist puududa ja Nina Aleksejevnat kiusata – mis tahes muudel asjaoludel oleks Tatjana talle sellise jutu eest kere peale andnud, nüüd aga tegi see talle endalegi nalja. Poissi kurvastas ainult see, et haiglas veedetud aja jooksul olid toimunud Tallinna džuudomeistrivõistlused, kus ka tema pidi osalema, ja et iga järgmise viinatilga eest lubas isa ta omaenda käega surnuks nüpeldada.

Igal hommikul pidas Tatjana arvet, mitu päeva on veel neljakümnendani, mil ema hing jäädavalt lahkub. Ta käis jälle töö, lõunavaheaegadel viis Oleg ta aga linna, kus ta kirikus küünla süütas ja kerjus-tele raha andis – elu oli endistesse rööbastesse tagasi saadud.

Kui naised õde Anastassia sünnipäeval korra kahekesi kööki jäid – mehed tõmbasid trepil suitsu –, ütles Nastja, et Tanja näeb väga täbar välja. Ega ta haigeks jäänud pole, midagi ehk verrega? Tatjana rääkis lühidalt ema surma järgsetest sündmustest, jättes vaid Igori mainimata.

“Oi, aga mul läks ju kah üheksas päev meelest!” hüüatas Nastja. “Seda ma mõtlesin, et miks ma kord ema unes nägin – nagu oleks mind enda juurde kutsunud, sina olid ka seal. Ma väga ehmatasin. Küllap oli see üheksas päev. Kas sa talle küünla süütasid?”

“Jah. Aga paremaks ei läinud. Kogu aeg linnud akna taga, nokivad pekki.”

Nastja arvas, et õnnetused ei pruugi olla emast, vaid millestki muust. Võib-olla on keegi kurja silmaga korterit vaadanud? Aleksei? – ega tal hea silm ole. Ta soovitas posija poole pöörduda, andis ka mingi nime – valge maag Moskvast, paar päeva tagasi esines Linnahal-

lis, homme pidavat viimast korda üles astuma, sedapuhku Narvas. Kui väga tahta, jõuab veel vaatama minna. Tatjana vastas, et aega pole, jättis aga lisamata, et peab seda kõike tegelikult lihtlabaseks pettuseks.

Viimaks sadas ka lumi maha – talv oli sel aastal hilja peale jäänud – ning Igor käis igal õhtul koos sõpradega kusagil uisutamas. Ksjušat ta kaasa võtta ei tahtnud ning seetõttu oli kodus tihti kisa, nuttu ja kaklemist, mis kahel korral lõppes sellega, et Oleg võttis korra jaluleseadmiseks nagist oma jämeda ohvitseririhma.

Ühel pärastlõunal, kui neljakümnenenda päevani oli jäänud veel vaid nädal, istus Tatjana üksinda linnas ja sõi pitsat – Oleg oli jälle kuhugi läinud, öeldes, et äriasja joonde ajama, ise aga lülitanud oma telefoni välja. Tatjana oli kindel, et asi on mingis naises, kuid ei lasknud ennast sellest häirida – palju olulisem näis praegu üha lähenev neljakümnes päev.

Parasjagu kui ettekandja arve tõi, helises Tatjana telefon, visates ette Igori nime. Naine viivitas hetke, kavatsedes telefoni välja lülitada, mõtles aga ümber.

“Ma ei taha, et te mulle enam helistaksite, Igor,” lausus ta rahulikult. “Ma ei saa endale lubada oma perekonnaga niimoodi ümber käia... Muide, kust te üldse minu numbrit teate?”

Teisel pool valitses vaikus.

“Vastake, Igor.”

Teisel pool puhketi naerma, ilusa madala bassiga – naise silme ette kerkis millegipärast uuesti Kadrioru pargis kohatud tont.

“Sa mõtled tolelele mehele, keda sa pargis nägid, Tatjana. Ma näen seda sinu silmist, kuigi istun sinu selja taga.”

Tatjana võpatas, saamata kohe arugi, mida mees silmas peab, pööras siis kiiruga ümber ning võpatas uuesti. Täpselt tema selja taga istus tõepoolest Igor, veiniklaas käes, ning tema naervates pruunides põhjatutes silmades helkis saatanlik tuluke.

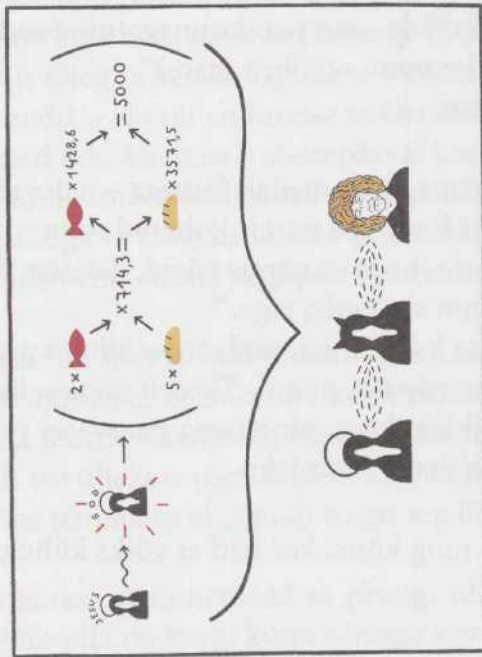
Igor istus tema laua taha ning küsis, kas nad ei võiks kuhugi mujale minna.







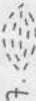

“Kuhu?”

“Aga paku.”

“Ma ei tea...”

GOD, DEVIL AND MARKO MÄETAMM TALKING ABOUT THE CHEMISTRY OF A TRICK WITH FISH AND BREADS



1.  - BREAD
2.  - GOD ACTIVATED BY JESUS
3.  - SOME MAGIC SPELL
4.  - JESUS
5.  - FISH
6.  - DEVIL
7.  - TALK
8.  - M.M.

TALKING (IN BRIEF):

DEVIL : J SENT THESE 5000 MEN TO JESUS TO SEE HOW HE WILL MANAGE THEIR FEEDING WITH ONLY 2 FISH AND 5 BREADS. AND J WAS VERY DISAPPOINTED BY THE WAY.

M.M : DISAPPOINTED IN SEEING HOW HE MANAGED?

DEVIL : HE DID MANAGE NOTHING. GOD DID.

GOD : YES. JESUS ACTIVATED ME THEN .

M.M : WHAT DO YOU MEAN ACTIVATED? HOW?

GOD : WITH SOME MAGIC SPELL. J DON'T KNOW REALLY.

DEVIL : BUT CAN YOU PLEASE TELL EXACTLY HOW DID YOU DO THAT?

GOD : FIRST J TOOK THESE 2 FISH JESUS HAD AND MULTIPLIED IT WITH 714,3. THEN J TOOK THESE 5 BREADS AND MULTIPLIED IT WITH 714,3 TOO.

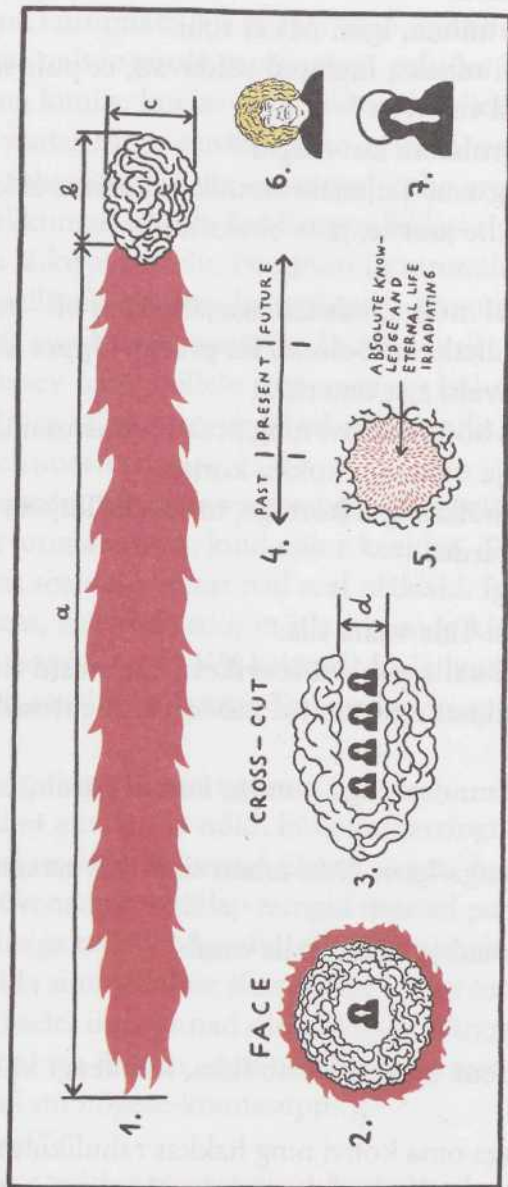
M.M : THEN YOU GOT $2 \times 714,3 = 1428,6$ FISH...

DEVIL : AND $5 \times 714,3 = 3571,5$ BREADS...

GOD : CORRECT. THEN J TOOK ALL THESE FISH AND BREADS, ADDED THEM UP AND GOT $1428,6 + 3571,5 = 5000$ UNITS OF FOOD, ONE UNIT FOR EACH MAN.

M.M. AND DEVIL TOGETHER: ADMIRABLE ...

THE CHEMISTRY OF SUPERNOVA - BRAIN



1. SUPERNOVA - BRAIN :
 SIZE : $a = 48 \text{ m}$; $56, 52 \text{ m}$
 $b = 41 \text{ m}$
 $c = 9 \text{ m}$

SPEED : HYPER-SUPER-MAGIC
 SPEED - OH-SHIT-WHAT
 A-SPEED

MASS : 0
 SUBSTANCE : SUPER-FINE BRAIN
 BRAINLAND WHEN INHABITED

* - SIZE WHEN MOVING

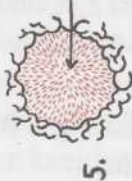
2. FACE :
 ROUND, HOLLOW
 INHABITED INSIDE

BRAINLAND

3. CROSS-CUT :
 THE HOLLOW SPACE
 CLEARLY VISIBLE
 ALSO INHABITANTS
 INSIDE

$d = 3,14 \text{ m}$

4. PENETRATING TIME
 DIMENSIONS
 IN ANY DIRECTION



5. IRRADIATING INSIDE :
 THE ABSOLUTE KNOWLEDGE AND ETERNAL LIFE SOAKING INTO EVERYONE MAKING HIM SUPERNATURAL AND EVERLASTING DIVINE CREATURE

6. ME - SUPERNATURAL :
 THE CREATOR OF
 SUPERNOVA - BRAIN

7. GOD - THE FIRST INHABITANT OF BRAINLAND

ODDITY :

SUPERNOVA - BRAIN IS WHEN YOU ARE OUTSIDE, BRAINLAND IS WHEN YOU ARE INSIDE

“Tule,” Igor tõusis naeratades püsti.

“Kuhu me läheme?” küsis Tatjana umbusklikult, järgnedes mehele vastu tahtmist.

“Kui kohal oleme, siis näed.”

“Ma ei taha sinu juurde minna, Igor. Ma ei tohi.”

“Sa ei ütleks seda, kui ei tahaks. Ingliseled väidavad, et pole mõtet karta haukuvat koera, vaid vaikivat.”

“Sina tõepoolest vaikid rohkem kui räägid.”

Igor puhkes naerma ning avas Tatjanale autoukse. Tatjana ei kahelnudki, et nad sõidavad mehe juurde, ja ta ei eksinud.

Tatjana ei suutnud ikka veel mõista, mis temaga jälle lahti oli – ta polnud Igorile veel kordagi milleski ära öelnud. Ka praegu lõppes kõik linnade vahel, õrnalt, meeldivalt, aga ometi...

Igor keetis suures avaras köögis kohvi ning praadis juustusaiu, kuni Tatjana toas riidesse pani ja oma asju kokku korjas.

“Keegi on vist surnud!” hõikas Igor korruga, mispeale Tatjana ootamatusest hetkeks paigale tardus.

“Miks sa seda ütlesid?”

“Ei tea, tunne on selline. Tule vaata siia.”

Köögi akna taga istusid kaks puhevil leevikest, saputasid tiibu ja jälgisid kärsitute teraste silmadega tänaval mööduvaid autosid ning trolle.

Tatjana väristas vastikustundest õlgu – miks, kuradi päralt, ta seda ikkagi ütleva pidi?

“Tead mis,” lausus korruga Igor. “Ma tahan sind tutvustada oma emale.”

Tatjana tõstis järsult silmad ja vaatas talle otsa.

“Seda pole küll vaja!”

Igor naeratas rahulikult.

“Ta on vana haige inimene ja rõõmustab ikka, kui keegi külla tuleb.”

Igor lõpetas ühe lonksuga oma kohvi ning hakkas rahulikult riidesse panema. Tatjana jälgis teda hetke liikumatult, lõpetas siis samuti kohvi ning järgis tema eeskju.

Igori ema elas Koplis kasside ja asotsiaalide järele haisevas majas.

See oli suur tüse naisterahvas, üldse mitte oma poja nägu – higist läikiv paksude huultega nägu, tõntsid sõrmed mustade küünealustega, vilistav hingamine läbi kartulnina, kriiskav hääl ja tühjad ilmetud silmad.

Sõna lausumata lasi ta nad sisse. Igor aitas Tatjanal mantli seljast, juhatas naise suurde tuppa ning, paludes hetke oodata, sulges ukse. Tatjana kuulis, kuidas nad hakkasid millestki vaikselt rääkima.

Ta vaatas ringi: vanamoodne mööbel, naftaliini järele lehkav seinavaip, televiisor ja... ta ei saanud kohe arugi ning astus lähemale, et korralikumalt uurida kardinapuu küljes rippuvaid erineva pikkusega musti läikivaid paelu. Puudutas imestunult ühte neist – kahtlust polnud, selliseid kasutati leinapärgade punumiseks.

Teda sundis võpatama järsku koridorist kostnud suure tüseda naise kähisev naer, millele järgnes tugev köhahoog.

“Mis sa sellest tüdrukust tahad?” kuulis Tatjana tema sõnu, millele järgnes uuesti sosin.

Viie minuti pärast vaatas tuppa kergelt kahvatu Igor ja pani ette kohvi jooma minna, kuid naine keeldus. Ta kutsus mehe enda juurde ja küsis sosinal, millest nad seal rääkisid. Igor puhkes võltsilt naerma ja vastas, et eimillestki, mõtlesid, mida külalisele pakkuda – äkki ta tahab hoopis teed? Või kakaod? Kuigi vaevalt, et emal kakaod on.

“Mis need on?” osutas Tatjana kardinapuu küljes rippuvatele paeltele.

Igor puhkes uuesti naerma.

“Minu ema on ju nõid, kõik ümberringi räägivad seda, sellepärast polnud mul mitte kunagi ühtegi sõpra. Aga tema asjadesse pole ma eriti süvenenud – küllap mingid mustad paelad. Ära võta pähe, ta on vana haige naine. Ma sain selle eest hoovis tihti peksta.”

“Mida sinu külaline siis soovib?” Suur turske naisterahvas oli ilmunud uksele, ilma et nad oleksid teda märganud.

“Ema, ma ütlesin, et ta ei taha mitte midagi.”

“Mul on nõgese-konnasuppi...”

“Ema!”

“...või palderjaninastoikat. Sama hea kui mis tahes eesti vein. Rahustab maha.”

Lahkudes oli Igor näost surmvalge ega jätnud emaga hüvasti. Enne

kui nad trepist alla laskusid, märkas Tatjana ukse kõrvale rāpasele seinale musta rasvakriidiga kandiliste tähtedega vene keeles kirjutatud sõna “NÕID”, kuid Igorile seda ei näidanud.

Teisipäeval oli neil külas Olegi ema koos venna Semjoniga, kes elas ja töötas Tartus, ja tolle noorima pojaga. Oleg päris, miks tal ainult üks poeg kaasas on, mispeale Semjon ütles, et vanemat ta enam ei tunne – olevat perekonna reetnud. Kuidas, jättis ta enda teada. Mida enam mehed ja nende ema, kes jõi oma lemmikut, Riias villitud Sovetskojet, purju jäid, seda avaramaks läks teemade ring. Lõpuks käskis Oleg Igoril, pojal, püsti tõusta ja oma koolipäevik tuua.

“Miks täitmata on?” nõudis ta vihaselt.

“Ära hakka pihta, Oleg,” püüdis ema teda rahustada. “Ära enam joo...”

“Ole sina tasa! Ma küsin, miks päevik täitmata on?”

Kahvatu Igor ei osanud midagi vastata ning Oleg virutas päeviku nagu vana raamatupidamiskapsa laperdades kõigest jõust vastu seina ja käskis ära täita, enne laua taha ei saa. Nutma puhkedes virutas Igor ukse enda järel kinni, mispeale Oleg talle vihaselt järele läks, ema omakorda nutma puhkes ja Tatjana teda peatada üritas, kuid Oleg käskis neil kõigil vait jääda. Ta läks alati endast välja, kui ülikooli lektorist Semjoni poegadest juttu tehti – nad õppisid kõrgkoolides, Igor aga tuli vaevu üheksanda klassi lõpetamisega toime.

“Miks õppida ei oska?!” müristas Olegi häälastetoast, summutades Igori hüsteeria. “Miks ise ühtegi raamatut ei loe, vaid peab tagant sundima ja rihmaga peksma?! Mis sa tõinad, raisk?! Sadamatööliseks tahad hakata nagu sinu klassivennad?! Homsest olgu uued sõbrad!”

Nad istusid Semjoniga kella kaheteistkümneni, siis läksid mingi tühiasja pärast omavahel tülli ning purjus tige Semjon ja ema, kes nuttis ja halas, et seda see viin teeb, sõitsid koju.

Kui Tatjana laualt asju kokku korjas, helises korruga tavaline telefon.

“Niikuinii ema oma moraali ja lepitamisega,” porises Oleg ja tuikus toru võtma. Hetke ta kuulas, siis lausus: “Tanja, sind. Mingi mees.”

Tatjanat läbis jahe värin. Ta üritas naeratada, kuid see kukkus totalt välja – mingi mees? Keset ööd? Oleg saatis teda sünge pilguga,

mis Tatjanal seest kõik külmaks võttis.

“Ma tahan sind näha,” kostis tuttav madal hääl teiselt poolt. “Võta takso ja tule minu juurde.”

“Ma ei saa...” alustas Tatjana, saades kohe aru, et Olegile on tema hääl suurde tuppa väga hästi kuulda. “Ma ei oska lubada, kas ma saan teie peole tulla, mul läks täitsa meelest, et te täna pühitsete... klassi kokkutulekut.”

“Ma ootan.”

Tatjana riputas toru väriseva käega hargile tagasi. Oleg tuigerdas kahte musta taldrikut käes hoides temast mööda ja küsis nagu muu-seas, mis mees see talle kell pool üks helistab. Tatjana valetas väriseval häälel, et purjus klassivennad.

Olegi näoilme ei muutunud karvavõrdki, otsekui oleks ta uskuma jäänud, ent veerand tunni pärast helistas ta kellelegi ning hakkas sõna lausumata riidesse panema.

“Kuhu sa lähed?” küsis Tatjana teda jälgides.

“Alekseiga kasiinosse.”

“Jäta jama, Oleg, see oli tõepoolest klassivend ja ma ei lähe nendega pidu pidama.”

Oleg peatus tema ees kergelt tuikudes ning vaatas talle uimasel pilgul rahulikult silma.

“Kui ma poleks kindel, et see oli klassivend, oleks sinu nägu juba ammu sinikais, naine!” urises ta läbi hammaste.

“Sa pole mind kunagi peksnud, Oleg.”

“Seda viga annab alati parandada.”

Kui Oleg lahkus, saabus korterisse vaikus. Tatjana nägi, kuidas mees keset tänavat peatus, et taksot tellida, ning kümne minuti pärast viis auto ta ära. Igor oli ennast magama nutnud, õnn, et nad Ksjuša olid õde Nastja juurde saatnud.

Tatjana koristas joomingu jäljed, kustutas kogu korteris tuled ning laskus pimedas kõõgis laua taha.

Ta ei teadnud, mida teha või kuidas olla. Peas kumisesid ikka veel telefonis kuulnud sõnad, et teda oodatakse, hirm Igori pärast ja Olegi ees. Viimased päevad võinuks keda tahes hulluks ajada.

Ta pani käima raadio, oli mingi kesköine soovisaade. Kui ta endale närvide rahustamiseks piparmünditeed keetis, lausus diktori hääl

korraga reipalt, et mingile Tatjanale on ühelt lähedaselt sõbralt laul – huvitav laul, ammu pole selliseid mänginud. Kui poleks kassetti, ei teaksi esitajat enam nimetada. Ebameeldiva muusika saatel algas laul sõnadega: “Sa oled nõid, nõid, nõid...”

Tatjanal hakkas halb ning ta lülitas raadio kiiresti välja. Oli see te male? Kellelt? See näis uskumatu, aga siiski... Tallinnas oli tuhandeid Tatjanasid! See oli võimatu, lollus, hullumeelsus!

Et rahuneda, üritas ta meenutada, mitu päeva veel neljakümnendani jäänud on, ja võpatas – kaks! See arv näis nii uskumatult, samas nii hirmuäratavalt väike, et ta võttis koguni sõrmed appi, et kontrollida oma arvepidamise õigsust. Kuhu see aeg nii järsku kadunud oli? Oli ta siis tõepoolest hulluks läinud?

Ta hiilis vaikselt, et mitte häirida korteris valitsevat püha rahu, mida siin ema viimaseid päevi veetev hing nii vajas, külalistetuppa ja avas baarikapi, et kallata endale pitsitais – miski ju pidi aitama otsusele jõuda!

Ent sirutanud käe pudeli järele, tõmbas ta selle kohe tagasi ja karjatas summutatult.

Viinapudelile, millest Oleg Semjoniga joonud oli ning mille taga nad riidu olid läinud, oli kaela ümber seotud must pael – samasugune nagu Igori ema kodus kardinapuu küljes.

Sõites läbi öise Tallinna, mida mõni nädal tagasi oli talle näidanud Igor ning mida vaadates oli ta viimast korda elus armunud olnud, kihutas ta taksojuhti, tüsedat rahulikku kaukaaslast, kärsitult tagant. Ta pidi Olegi tagasitulekuks kodus olema, ta ei kavatsenud oma pereelu selle seitsmeteistkümnendal aastal katkestada – vaid neljakümnes päev oli vaja üle elada. Kogu see närvide puremine näis vaid looduse õela vingerpussina, vandenõuna, millest tuli jõuga üle olla.

Esimest korda tabas ta Igorit ootamatult, nii et mees teda ilmselgelt ei oodanud. Igor avas ukse – kortsunud viigipükstes ja pluusis, käised üles kääritud. Hallid juuksed kammimata, mis muutis ta vägagi sarnaseks tolle tondiga, kes Tatjanat Kadriorus nii ehmatanud oli.

“Tohoh, sina, Tanja!”

“Sa pole mind kordagi Tanjaks nimetanud.”

“Ma usun, et me oleme selleks juba piisavalt lähedalt tuttavad. Tule

edasi. Vabanda, et mul siin selline korralagedus valitseb.”

Ta lasi Tatjana sisse, tõmbas kiiruga oma kabineti ukse kinni, kuid silmanurgast jõudis naine märgata põrandavaibal vedelemas tema kohvrit ja selle ümber kummikindaid ning skalpelle.

“Kas midagi juhtus?” küsis Igor kuidagi kohmetult, juhatades naist kööki.

“Sa kutsusid mind.” Tatjana vaatas talle tähelepanelikult silma. Esimest korda toimus muutus ka mehe hääles – kadus külm rahu – ning isegi lõhn polnud enam see, mis varem: ei mingit kallist kölni vett, vaid mingi võigas hambaarstihais.

“Aga muidugi kutsusin, lihtsalt... no ma ei tea, sa ütlesid, et ei saa tulla.” Saabus piinlik vaikus. “Tahad kohvi?”

Tatjana raputas pead. Ta vaatas mehele silma ja küsis:

“Miks sa seda minuga teed?”

Igor vaatas talle vastu ning rahunes korraga. Ta isegi naeratas – kui ta nüüd teeskles, oli see temast ääretult võigas.

“Mida ma teen? Ära räägi rumalusi!”

“Miks sa mind nii järsku näha tahtsid?”

Igor kohmetus jälle.

“Ma ei oskagi öelda...”

“Kust sa minu kohta kõike tead, Igor?”

Mees vaatas naisele otsa, hetke valitses vaikus. Igor pööras pilgu ära.

“Ma lihtsalt tunnen.”

“Ausalt?”

“Jah.”

“Ma ei usu sind.”

“See vestlus meenutab seebiooperit.”

Nad vaikisid.

“Milleks sul kabinetis kummikindad on?”

Igor tõstis järsult silmad, kuid vastas rahulikult:

“Töö on selline.” Ta vaikis hetke ning, nagu viimast julgust kokku võttes, lausus, ilma et oleks teda ainiti jälgivale Tatjanale kordagi silma vaadanud: “Ma tahtsin sulle üht asja näidata. Täpsemalt kohta. Paneme riidesse, see pole siin. See on üks kingitus, üllatus.”

Nad panid vaikides riidesse, Igor astus veel tualetti ja võttis pitsi

viina, öeldes, et raske päev oli, ning nad istusid tema autosse.

Igor peatas auto pimedas surnuaia juures teepervel ja kustutas tuled.

“Kohal,” justkui ohkas ta.

“Mida me siin teeme?” Tatjana ei pööranud temalt pilku.

“Tahtsin ju sulle kingitust näidata.”

Ta ronis autost välja, tõmbas raske mantli hõlmad koomale – vaatamata lausa kõhedaks tegevale tuulevaikusele oli kohutavalt külm, sadas lund – ja avas Tatjanale ukse.

“Tule, ära karda. Ma ei tee sulle liiga.”

“Kas ma peaksin seda kartma?”

“Ära räägi totrusi, Tanja.”

Kogu Igori rahulikust olemusest õhkus taas seda võõrast, seletamatut õudust. Tatjana ronis autost välja, Toyota piiksatas, andes suunatud tuledega märku, et peremees pani signalisatsiooni peale.

Igor läks ees ning Tatjana naeratas endamisi – kas nad tõepoolest võtavad suuna ema hauale? Kell oli veidi kaks läbi ning korraga sai naine aru, et mitte kaks, vaid üks, viimane päev on veel jäänud ema hinge lahkumiseni. See oli mingi nõiduslik kokkumäng, tema ees kõndija – juuksed segamini, üksiku laterna valgus moonutavaid (või ehk paljastavaid?) varje näole heitmas – ei saanud olla inimene. Tatjana pistis käe taskusse, et kontrollida, kas väike kaitsev ese on omal kohal. Oli küll, higistas külmas peopesas.

“Siia,” osutas Igor pimedusse, lastes suust pahvaka valget auru.

“Minu ema hauale?”

“Kust sa tead?” vaatas Igor talle laternavalgel otsa.

“Ma olen kah nõid.”

“Totrusi räägid või?” Esimest korda näis, nagu poleks see jutuajamine mehele kuigi meeltemööda. Ta astus esimesena pimedusse, Tatjana järgnes talle kangekaelselt.

Korraga Igor peatus. Silmad olid kottpimedusega juba veidi harjunud ning Tatjana võis eristada ema haua kohal kõrguvat küngast – kunas ta siin viimati käiski? Igal juhul polnud tollest ajast siia jäänud rohkem kui paar lumme mattunud pärga ja võib-olla ka mõni lillepott, mida pimedus varjas.

Miski klõpsatas Igori käes ning pimedust läbis ere valguskiir. See

juhtus nii ootamatult, et Tatjana pörkas tagasi ning kiljatas valjult. Kramplikult külma metalli muljuv käsi hüppas taskust välja.

“Ole vait, kurat!” sisistas Igor. “See on taskulamp.”

Ta valgustas sellega omaenda nägu – ta oli tõepoolest saatana kehas- tus –, seejärel Tatjana ema hauda. Valguskiir hüples hetke koheva lu- memütsiga marmorplaadil, nihkus siis veidi paremale, kus Tatjana mäletamist mööda oli olnud väike vaba plats ning... valgustas teist samasugust tahvlit.

“Näed? Loe.”

Selleks polnuks sugugi vaja käsklust anda ning lugedagi polnud suurt midagi. Plaadile oli graveeritud Tatjana täisnimi ja sünnikuu- päev.

“Surmakuupäev tuleb siis, kui tuleb, siis lased selle kah siia peale.”

Tatjana jälgis teda liikumatult. Surnuaiale laskus haudvaikus, vaid taskulambikiir hüples närviliselt, justkui ootuses, värskel hauaplaadil. Või värises mehe käsi. Tatjana aimas Igoris valitsevat pinget, ta nägi, kuidas tolle vaba käsi mantlitaskusse libises – kuidas ta seda teha ka- vatseb? Üks neist peab seda esimesena tegema...

Tatjana muljus peos külma skalpelli, mille oli võtnud Igori kabine- tist, kuni mees enne väljaminekut tualetis käis, ega suutnud sundida ennast esimesena lööma. Aga äkki polegi Igor see, kes lööb, vaid keegi pimedusest? Skalpelist ei pruukinud kasugi olla...

Olukorra lahendas Igor ise. Ta ohkas, taskulamp klõpsatas välja ning veel enne, kui pimedus kõik endasse mattis, pistis Tatjana võpa- tades kisama ja sööstis mehele reflektorselt kallale.

Ta ei näinud, kuhu tabas esimene löök – igatahes midagi kõva, sest skalpell libises käes tagasi, lõigates peaaegu kõik sõrmed veriseks (vä- hemalt oli mehel keha olemas!) –, teine löök aga tabas ootamatusest paigale tardunud Igorit kõrri, kolmas läks jälle umbropsu ja seejärel kõlksatas skalpell pimedale külmale maapinnale.

Igor vajus korinal pikali, ta häälitseis, nagu tahaks midagi öelda, Tatjana sai aru, et ta kakerdab ikka veel tema poole, ja pistis kõrgetel kontsadel komistades jooksu. Õnneks polnud ta telefoni autosse jät- nud, ta kutsus takso ning, varjates verist, mitte küll eriti valutavat, kuid paindumatute sõrmedega paremat kätt, nimetas koduse aadressi.

Olegi veel kodus polnud, Igor aga magas oma toas, nagu naine ta

jätanud oli. Ta pesi käe puhtaks – skalpell oli kõik neli kõõlust läbi lõiganud ja halvanud sõrmed. Abi järele pöörduda ei saanud, kohe hakatakse pärima, mis ja kuidas.

Asu leidmata – oli Igor, kes ta oli, aga tema kadumine ei toonud sugugi rahu –, vahetas ta riided ja peatus uuesti pimedas lastetoa uksele. Vaikuses oli kuulda Igori rahutut, otsekui lämbuvat hingeldamist. Tõepoolest, miks nad talle Igor nimeks panid? Oli see mingi needusega seotud kokkumäng?

Korruga naine kuulatas. Ta aimas korteri haudvaikuses mingit õhkõrna võõrast heli, justkui kõnniks keegi kehatu mööda suvel vahetatud kallist parketti.

“Oleg?” küsis Tatjana vaikselt, värinaid maha surudes. Korterris oli veel keegi.

Vaikus.

Korruga märkas ta teda akna tagant jälgivat lindu, suurt rahulikku tuvi.

Tatjana karjatas summutatult, surus suu vigastatud käega kinni, et mitte Igorit üles ajada, ning märkas, et poiss hingeldab, jälgides teda deemonlikult leegitsevate silmadega. Ta hakkas karjuma ja süütas kiiruga laetule.

Kohas, kus Tatjana oli näinud Igori pead – selgelt, käegakatsutavalt –, olid hoopis poja jalad, sedagi teki all. Liikumatus talle jälgiv tuvi näis aga surnuna.

Oleg jõudis koju poole nelja paiku. Avas tuikudes massiivse terasukse, süütas esikus tule. Heitis pilgu magamistuppa, Tatjanat kodus polnud.

Ta raputas endamisi pead – oli jälle Igori juures. Mida see Igor endast õige arvab? Oli juhuslikult kohanud kusagil tema naist ja pakkunud Olegile, et teeb talle natuke hirmu – et poleks isu võõraste mees-
tega üle aisa lüüa, ühtlasi meenutab veidi aegu, mil ta pool aastat Peterburi lavakas õppis. Kunstiinimene, mõttetu inimene – aga võttis ikka tookord aru pähe, läks Tartusse õppima. Lubas Tanjale oma ema näidata, seda paranoilist looma – Oleg naeratas endamisi. Aga kui ta peaks Tanjaga magama, laseb Oleg ta hommepäev kusagil agulis läbi kolkida.

– Ta võttis hingeldades riidest lahti, käis tualetis ja nuusutas oma riista – lehkas lita järele, tõhk.

Korteris valitses haruldane haudvaikus, nii harjumatu, võrreldes linnalärmiga. Siin võis tõepoolest tunda end valge inimesena ja eduka perepeana, rahuneda ja lõdvestuda.

Oleg süütas vannitoas tule ning tardus korraga paigale.

Vanni põhjas, kuumaveetoru külge seotud pesunööri otsas vedeles suurte, veidi ette võlvuvate klaasistunud silmadega Tatjana, suu kõverdunud pööraseks, aga helituks appihüüdeks. Oli ilmselt proovinud ennast puua, viimasel hetkel aga, nagu sellistes olukordades tihti juhtub, ümber mõelnud ja siis kas libastunud märjas vannis või veel midagi...

Oleg ei osanud öelda. Ta sai tardumusest kiiresti jagu ja laskus naise kõrvale – polnud ta selliseid asju varem näinud või? KGBs majorikraadi välja teeninud raudsed närvid ei vedanud alt ka aastaid hiljem ning isegi purjuspäi. Tõepoolest, surm oli pigem juhuslik kui sihikindel.

Teda sundis end püsti ajama mingist korteriotsast kostnud võõras mehehää. l.

Oleg kustutas kiiresti tule, et mitte võõrale eeliseid anda, liibus vastu seina – ta oli viimaste aastatega kohutavalt kohmakaks muutunud, vormi ei aidanud hoida isegi pidev trenn.

Hää. l. kostis lastetoast, madal, rahulik – Igor, raisk?! Mis nali see veel oli?

Oleg piilus üle ukse ega näinud pimedas toas kedagi. Hää. l. omandas taas Igori, poja hääle kõla, läbi puterdamise võis aru saada, et ta sonib mingist operatsioonist – küllap omaenda südamelõikusest.

Oleg süütas rahunedes tule ning ajas unes rääkiva Igori üles. Poiss võpatas, avas tühjad silmad ja küsis tuimalt:

“Kas mind ei opereeritagi? Ma nägin unes onu Igorit, ta tahtis mulle veel üht operatsiooni teha, ise aga lõikas hoopis kõri läbi.”

Oleg helistas Igorile, kuid et too ei vastanud, kutsus kiirabi. Poiss puhkes ema nähes nutma ning kohale jõudnud arst käskis õel talle rahustit süstida. Saabunud politsei täitis paberid ja viis Tatjana surnukeha ära.

Hommikul ärgates lõhkus Olegi pea pööraselt valutada – ju neile joodeti tolles urkabaaris salaviina. Ajades hommikusöögiks viimaseid

Tatjana keedetud kartuleid soojaks ja praadides kuut muna – muud ta ei osanud –, mõtles ta järsku, et on nüüd jälle vaba nagu tudeng, aga eduka perepea rahakotiga, ega märganudki akna taga istuvat surnuks külmunud tuvi ning kardinapuu külge teab kust ilmunud väikest musta läikivat linti.

Oli esimene päev Tatjana surmast ja neljakümnes tema ema omast. Kirikus Oleg ei käinud – ainult matuste ajal – ning küünlaid kellelegi ei süüdanud. Üheksandal päeval viis ta aga oma poja Igori tolle hullumeelsete silmade ja öiste vööra häälega sonimiste pärast psühhiaatriahaiglasse.

LAUR KAUNISSAARE

* * *

mulle ei jää enam meelde
tühjad tänavad
mulle ei jää enam meelde
teised tänavad

tuhmilt kõlab sinu tere
mis seal salata
elan ilma aja-mere
kaitsealata

inimene pole loodud
ilmsi magama
kuivand lill on minu toodud
korda tagama

mulle meeldib olla vaba
valuvõtteta
seisan sinu selja taga
taga mõtteta

unelus number üks

mõnes unes näen magajaid
pikkadel silmadel jooksevad tuules ja heinas
torm nende varvaste vahelt
tõuseb tantsides kõrgustesse
nende olematud sõrmed
mässivad helendavat hingeõhku

hommiku roidunud kaelale
läbi sambad kaotanud pimeduse
ujuvad nad vastuvoolu
valgusele
pimedust unustamata
neid ma püüan
aga nad on jalutud
nad lendavad pilvede varjude alla
ja kaovad tegelikkusse
kui nad end leiavad
on nende nende nahk värvitu
nende kõrvad on innustavatest helidest tühjad
ma kummardun neid elustama
ja kuulen nende kopsude tasast vilinat
kurblikult heliseb valgust nendes kõrblikes katakombides
nende viimseks võidmiseks
on kaugenevad sammud ja vaikuse suudlus laubale
siia jäävad nad ootama
tolmuterad kivideks silme ees
kuni keegi neid märkab
ja tõuseb päev
ja nad tõusevad uuele elule

infernaalfantaasia

kõik avastused algavad algusest
maailma tagauksed on poolsuletud
veiniaurustesse eeleludesse
tasapisi tasaneb tasakaal
vaikivad maskid
harjuvad iseeneste monotoonse polüfooniaga
auklikud silmad elavad avalat argielu
iseeneste silme all
keeldude keelatus keedab demonlikku demokraatiat
dekoratsioonide dekonstruktsioonist

maskid libisevadki üles-
voolu tugevnemisel
parterisse
paradiisilapsed parasiteerivad
isalikul isetusel
mängides
sabakarvadest harfidel
passioni
aatelisi vanahärrasid parodeeri-
desinfitseeritud keedunõud
saavad rasvasteks
siis erimatuselised pesevad
altariveinis õnnistamata
pangaarved igavikuks ja igavlevad
alusetus seebivees
habemetuiks ametnikeks

**PILETID VASAKULT!
UURI TÖÖTAJATELT ASUTAMISTÕENDIT!
Sissepääs üks naeratus.
ADVOKAATIDEL JA ASOTSIAALIDEL
SOODUSTUST TÕENDAVAD DOKUMENDID
ETTE NÄIDATA!**

jälle kustus valgus
enne kui algas näitlejate etteaste
noh stenografistid jälgivad teid

**(PEALE ETENDUSE LÕPPU
ÄRGE MINGIL JUHUL
VÄLJUGE SAALIST
ENNE VASTAVASISULIST
MÄRGUANNET!!!**

teie sõber)

MÄETA(M)²

JUMAL, KURAT JA M. MÄETAMM

Jumal ja Kurat rääkisid Mäetammest sageli. Tema välimusest, käitumisest, mõtetest. Samuti unenägudest.

JUMAL JA KURAT VESTLEVAD SLOGANIST "ENJOY TEMPTATION"

DIALOOG (LÜHIDALT):

Jumal: Mida sa "enjoy temptation" ütlemisega silmas pidasid?

Kurat: ?

Jumal: Sa ütlesid seda M. Mäetamme unenäos 1992. aasta maikuus.

Kurat: Oh jaa, tõesti!

Kurat meenutab:

Pime ruum. Ta oli seal... Sõdis mingi ainega õhus, see miski oli litograafia.

Olukord oli tõesti vilets... Seal oli üks, mis viis teise, erksalt valgustatud ruumi. Ma ilmusin sellele uksele, nii et ta sai näha ainult minu siluetti. Ja ma ütlesin: "enjoy temptation"...

Jumal: Siis ta ärkas üles?

Kurat: Momentaalselt. Ta oli tõelises segaduses. Ma ütlesin seda inglise keeles, aga ta ei teadnud, mida "temptation" tähendab. Ta võttis inglise-eesti sõnaraamatu ja pärast sõna ülesleidmist oli ta veel rohkem segaduses.

Jumal: Loomulikult, aga mida sa sellega mõtlesid?

Kurat: Sõltub sellest, kuidas võtta. Üks variant on, et sa peaksid tõesti nautima, mida sa teed. Isegi kui sa tunned, et see su hävitab. Aga see võib olla öeldud ka ironiavarjundiga.

Jumal: See tähendab?

Kurat: See tähendab, et sa ei pääse oma saatusest ja pead oma deemonitele otsa vaatama.

Jumal: Oi, pagan.

PILT 2 MÄETA (M)²

Jumal: Oi, pagan.

PILT 2 MÄETA (M)²

Aeg-ajalt sekkusid nad Mäetamme tegemistesse ja isegi ilmutasid end. Esmalt see hämmastas Mäetamme, ent kui Mäetamm sai supernatuuralseks, siis enam mitte.

MU – ÜLELOOMULIKU SISEKEEMIA

1. Iseloomustus.

– Kaunis nägu: säravad rohelised silmad, sirge nina, kõrge laup, kitsad huuled, pikad kuldsed lokkis juuksed – nagu inglil, suurepärane põskhabe.

– Kaunis kehaehitus, tervislik, mittersuitsetaja, alkoholi mittetarbija.

– Hämmastav jõud } suurepärane mees.

– Võimas seksuaalsus }

– Superhea aju teeb ta:

A) intelligentseks

B) intellektuaalseks

C) geeniuoseks

D) sõbralikuks

E) rõõmsameelseks

F) targaks

G) ebatavaliselt andekaks.

2. Aukoht.

Hõljub kõrgel maapinna kohal.

Särab, sädeleb erksamalt kui miski muu.

3. Funktsioonid.

Peamised operatsioonid:

1. Jumal aktiveeritud.

2. Jumal elimineeritud.

3. Kurat aktiveeritud.

4. Kurat elimineeritud.

5. Inglise laul.

6. Jeesus *on-line*.

PILT 10 MÄETA (M)²

... 6 sek. ...* Kord palus Jumal, et Mäetamm teeks talle kodu. Täiesti oma kodu. Ta oli tüdinud elamast paikades, mida tuli teistega jagada ja kus pidi alati kellegagi arvestama. Mäetamm tegi talle Ajumaa. Ajumaa.

Iseloomustus: ümmargune, seest õõnes, tehtud superheast ajust.

Funktsioon: Jumala kodu. Absoluutse teadmise ja igavese elu allikas. PILT 3 MÄETA(M)²

Ta tegi selle superhea aju massist, pannes selle ümmarguselt nii, et keskele jäi tühi õõnsus asukate jaoks. Ümberringi asetsev ajumass kiirgas elanikesse katkematu voona absoluutset teadmist ja igavest elu, olles võimeline muutma jumalikuks olendiks kelle iganes. ...

4 sek. ... Jumal oli oma kodus väga rahul ajani, mil ta lõi esimese mehe ja esimese naise ning jättis nad enda juurde Ajumaale elama. Kiirgus mõjus ka neile ja inimesed hakkasid omandama samu võimeid ning teadmisi, mis olid Jumalal – nende loojal. Jumalale seesugune asjade käik ei meeldinud ning ta ajas naise ja mehe Ajumaalt välja.

MIKS AJAS JUMAL ESIMESE ISASE JA EMASE ENDA JUUREST MINEMA. SELLE LOO SISEKEEMIA.

Juhtumi etapid.

1. Jumal on oma kodus Ajumaal.

Absoluutne teadmine imbub ühtlaselt Jumalasse, andes talle igavest elu ja muutes teda üleloomulikuks.

2. Üleloomulik Jumal loob esimese isase ja emase, pannes nad milligipärest enda juurde elama.

3. Absoluutne teadmine hakkab imbuma mitte ainult Jumalasse, vaid ka uutesse asukatesse, tehes ka neist üleloomulikud jumalad.

4. Jumal ei saa lasta sellel sündida. Ta võtab ära nende üleloomulikud võimed ja igavese elu ning saadab nad Ajumaalt välja.

PILT 3 MÄETA(M)²

... 5 sek. ... Inimeste pääs Ajumaale on mõningatel tingimustel siis-

*mõttepausi pikkus sekundites.

Mass: 0

Aine – superhea aju; – punane tuli

Asustatuse korral Ajumaa.

2. Eestvaade: ümmargune, õõnes, seest asustatud (mis muudab ta Aju-
maaks).

3. Läbilõige: selgesti on näha õõnsus, samuti elanikud tema sees.

$D = 3,14 \text{ m}$

4. Läbib aja dimensioone mis tahes suunas.

5. Kiirgus sees: absoluutne teadmine ja igavene elu imuvad igaühete
ja muudavad ta üleloomulikuks ja igikestvaks jumalikuks olendiks.

6. Ma – Üleloomulik: Supernoova-Aju looja.

7. Jumal – Ajumaa esimene elanik.

Veidrus:

Kui sa oled väljaspool, siis on see Supernoova-Aju,

kui sa oled seespool, siis on Ajumaa.

PILT 4 MÄETA(M)²

See lendab kiirusel “hyper-super-magic-speed-oh-shit-what-a-speed”
nii, et tema taga on punane tulesaba, kogub endasse madalakvali-
teediliste inimeste päid ja söidutab neid väljaspool ajadimensioone
ringi. Samal ajal toimub peade kiiritamine absoluutse teadmise ja
igavese eluga.

ÜLELOOMULIKE INIMESTE VALMISTAMISE MASINAVÄRK

1. Olevik – Kõik madalakvaliteedilised inimesed on kinnitatud spet-
siaalsetesse niššidesse. Ainult pead ulatuvad välja.

2. Tulevik – Supernoova-Aju libiseb nende suunas kiirusega “hyper-
super-magic-speed-oh-shit-what-a-speed”.

3. Minevik – Supernoova-Aju on lõiganud nende pead ära nagu giljo-
tiin ja need kaasa võtnud.

4. Eikusagil – minevikust väljunud Supernoova-Aju pole veel tulevik-
ku jõudnud. Ta lendab. Sees olevad pead on ümbritsetud kiirgusest.

PILT 6 MÄETA(M)²

*suurus liikumise ajal.

Seejärel asetab Supernoova-Aju pead kehade külge tagasi.

5. Olevik – Kõik kehad on kindlalt oma niššides.

6. Tulevik – Eikusagilt saabub Supernoova-Aju, täis kõrgekvaliteedilisi päid.

7. Minevik - Supernoova-Aju on kinnitanud pead kehade külge ja lahkunud.

PILT 6 MÄETA(M)²

Seda protsessi korrates muutub mõne pea kvaliteet nii kõrgeks, et väljub loomulikkuse piirest. Tekib supernaturaalne inimene, kes võib soovi korral asuda elama Ajumaale.

KORRATES SEDA PIINARIKAST PROTSEDUURI VÕIB MÕNI INIMENE MUUTUDA ÜLELOOMULIKUKS, MUUTA SUPERNOOVA-AJU AJUMAAKS JA JÄÄDA SELLELE IGAVESEKS
PILT 6 MÄETA(M)²

... 21 sek. ... Lisaks Mäetammele rääkisid Jumal ja Kurat omavahel veel igasugustest asjadest. Isegi supernaturaalsena ei teadnud Mäetamm, millest täpselt, sest alati, kui ta nende vestlusringi liitus, hakati rääkima religioonist, eriti aga Jeesusest ja tema imetegudest.

MÕISTATUS: MIS JUHTUS JEESEUSEGA TABORI MÄEL?

Juhtum sammhaaval:

a: Jeesus seisab Tabori mäel. Kõik tundub olevat OK.

a-b: Järsku leiab aset superkiire muutus (kiire nagu tulejutt).

b: Ja Jeesuse asemel seisab Tabori mäel Jumal ise!

b-c: Siis järsku leiab aset veel üks superkiire muutus. Samasugune nagu esimene kord.

c: Ja Jumala asemel seisab Tabori mäel jälle Jeesus!!!

NII ET MIS SIIS IKKAGI JUHTUS JEESEUSEGA TABORI MÄEL?

PILT 7 MÄETA(M)²

... 2 sek. ... “Questions? Questions?” ironiseeris Kurat tihti, kui jutt läks mõne konkreetse imeteo või seletamatu juhtumi peale.

KOLM SELETUST, KUIDAS TAVALINE LEIB JA VEIN SAAVAD MUUTUDA JEESUSE LIHAKS JA VEREKS:

Juhtum.

Kõigepealt on laual täiesti tavaline leib ja vein. Seejärel hakkab Jumala asemik manama HOC EST CORPUS MEUM ja korraga on laual hoopis Jeesuse liha ja veri.

Esimene seletus. Selle maagilise loitsuga aktiveerus Jumal ja korraldas triki – lihtsalt muutis leiva ja veini oma armastatud poja Jeesuse lihaks ja vereks.

Teine seletus. Samal ajal kui asemik tegeles manamisega, vahetas mõni tema seltsiline leiva ja veini Jeesuse liha ja verega ringi. Publik oli asemikust nii lummatud, et ei saanud midagi aru.

Kolmas seletus. Asemik hüpnotiseeris publiku oma manamisega ära ja nii sügavalt, et kõik nägid midagi seletamatut toimumas. Tavaline leib ja vein tundusid korraga olevat Jeesuse liha ja veri.

Kuid see oli ainult kujutluspilt.

PILT 5 MÄETA(M)²

Sageli ei osanud aga isegi Jumal midagi küsida, kuna tegu oli Kuradi kõige peenemate ja kavalamate lavastustega. Ehkki pealtnäha võisid need paista juhuslike kokkusattumistena. ... 2 sek. ... Näiteks juhtum, kus Jeesus pidi viie leiva ja kahe kalaga ära toitma viis tuhat meest. Loomulikult ei sattunud niisugune hulk inimesi Jeesuse juurde juhuslikult ja ilmselgelt ei olnud Jeesusel ka täiesti juhuslikult just nii vähe toitu käepärast.

JUMAL, KURAT JA MARKO MÄETAMM VESTLEVAD KALADE JA LEIBADE TRIKI SISEKEEMIAST

VESTLUS (LÜHIDALT)

Kurat: Mina saatsin need 5000 meest Jeesuse juurde, et näha, kuidas ta nende toitmisega ainult 2 kala ja 5 leivaga toime tuleb. Ja ma olin muide väga pettunud.

M.M.: Pettunud nähes, kuidas ta sellega toime tuli?

Kurat: Tema ei tulnud midagi toime. Jumal tuli.

Jumal: Jah, Jeesus aktiviseeris mu siis.

M.M.: Mida sa sellega mõtled, aktiviseeris? Mismoodi?

Jumal: Mingisuguse nõidusega, ma ei tea täpselt.

Kurat: Kuid võid sa palun öelda, kuidas sa täpselt seda tegid?

Jumal: Kõigepealt ma võtsin need Jeesuse 2 kala ja korrutasin 714,3-ga. Siis ma võtsin need 5 leiba ja korrutasin ka 714,3-ga.

M.M.: Ja siis sa said $2 \times 714,3 = 1428,6$ kala ...

Kurat: Ja $5 \times 714,3 = 3571,5$ leiba.

Jumal: Täiesti õige. Seejärel võtsin ma kõik kalad ja leivad, liitsin need omavahel kokku ja sain $1428,6 + 3571,5 = 5000$ ühikut toitu, igale mehele üks ühik.

M.M. ja Kurat koos: Imetlusväärne...

PILT 9 MÄETA(M)²

... 9 sek. ... Kurat armastas kasutada inglise keelt, sest arvas, et see lisab tema niigi maagilisele imagole veel rohkem müstikat. Kujutage ette teie unenäos ilmuvat Kuradit, kes räägib inglise keeles ja pealegi sõnadega, mille tähendusest teil aimugi pole.

Kurat meenutab:

... Ma ilmusin sellele uksele, nii et ta sai näha ainult minu siluetti. Ja ma ütlesin: "enjoy temptation"...

PILT 2 MÄETA(M)²

... 8 sek. ... Tegelikult armastasid nad mõlemad, nii Jumal kui Kurat, sõnadega trikitada. Näiteks kasutasid nad korruga mitut keelt ja segasid nende grammatikaid omavahel. Mõnikord rääkisid nad aga hoopis tagurpidi. Tulemuseks oli tõeline segadus ja sõnade virvarr, millest aru saada oli praktiliselt võimatu. Ometi hakkas Mäetamm nende juttu pikapeale mõistma ja peale supernaturaalseks saamist nendega sama iseäralikul moel isegi vestlema. ... 4 sek. ... Need vestlused nägid enamasti välja nii, et Mäetamm küsis ja teised vastasid, loomulikult kui nad seda soovisid.

JUMAL JA MARKO MÄETAMM RÄÄGIVAD JUMALA JA KURADI VESTLUSEST MARKO MÄETAMMEST – NÄGUSAST MEHEST

DIALOOG (LÜHIDALT):

M.M.: Nii et sinu ja Kuradi vahel toimus vestlus minu persoonist...

Jumal: Jah, toimus tõesti... Sa tahad teada, millest me rääkisime...

M.M.: Ma loodan, et seal polnud midagi väga halba...

Jumal: Loomulikult mitte, ainult head. Näiteks, kui nägus mees sa oled.

M.M.: Ma ei ole nägus...

Jumal: Oo jaa, sa oled seda!!! Sinu imeilus nägu: säravad rohelised silmad, ilus sirge nina, kõrge laup, imearmsad kitsad huuled, siis loomulikult sinu pikad kuldsed lokkis juuksed – just nagu inglil ... Ja suu-
reparene põskhabe! Ja sinu kaunis kehaehitus ja sinu tervislikud eluviisid... Sa oled üleni hea!!!

M.M.: Ma olen hämmingus... Aga ma ei ole küllalt intelligentne, on ju nii?

Jumal: Sa oled vägagi intelligentne! Intelligentne ja nägus. Täiesti sobiv olema üleloomulik.

PILT 1 MÄETA(M)²

JUMAL, KURAT JA MARKO MÄETAMM VESTLEVAD SELLEST, KUIDAS SAAB VAIM MUUTUDA LIHAKS JA LIHA VAIMUKS

VESTLUS (LÜHIDALT):

Jumal: Kõigepealt peab olema mingi vaim, mis saaks lihaks muutuda.

M.M.: Seda küll, aga kelle vaim?

Jumal: Ma pakun iseenda...

M.M.: Iseenda vaimu???

Kurat: Aga nagu te teate, Jumal ei saa olla tehtud lihast! Sa tee parem endale poeg, anna talle oma vaim ja lase temal lihaks sündida.

M.M.: Aga et muuta liha vaimuks...?

Kurat: Keegi, kes on tehtud lihast, peab surema.

Jumal: Ma arvan, et Jeesuse ema Maria on selleks kõige sobilikum.

M.M.: Sa teed nii, et ta sureb?

Jumal: Jah, ning Maria keha...

Kurat: Mis on ilmselgelt lihast tehtud...

Jumal, Kurat ja M.M. koos: Kaob ja tema vaim on ainus asi, mis järele jääb.

PILT 8 MÄETA(M)²

... 8 sek. ... Üldjoontes aga suhtuti üksteisesse siiski suure lugupidamisega, isegi kui juhtus, et keegi kolmest jäi vastuse võlgu või ei olnud parasjagu käesolevas teemas pädev. Valitses absoluutne teineteisemõistmine ja vastastikune austus, kuna teati, et vaatamata kõigele pole Kurat ei parem ega halvem Jumalast, Jumal supernaturaalsest Mäetammest ja viimane omakorda Kuradist...

EPP ANNUS

**ÜKS KASK MEIL KASVAS AIAS:
JÜRI EHLVEST – TRAAGILINE LOODUSKIRJANIK**

Keegi suuraksionär koristas mõtlikult oma hügelkirjutuslaualt pabereid. Neid ei olnud seal just palju. Igal juhul vähe, et õigustada nii suurt lauda. Mees oli halli peaga, kuid elavate silmadega. Lõpuks oli ta viimasegi paberi kokku käkerdanud. Ta istus viivu mõtlikult ja lausus siis enda ette:

“Olen jälle sattunud olukorda, kus ei piisa tavalistest lahendustest, tuleb taas appi võtta vana tarkus!” Ta läks kõrge raudkapi juurde ja umbes viie minuti pärast, kui mees oli sisestanud kõik salakoodid, kapp avanes. Mees võttis sealt inim-suuruse rulli. Ta viis selle lauale ja laotas laiali. Hiiglaslik joonis kattis laua. Mees torkas sõrme vastu Malkuthi ja nihutas näppu siis, ise tasakesi pomisedes, Jesodi poole.

*Sinder's Idustry'l seisis ees teine öö.
("Krutsiaania", lk 119.)*

See tsitaat Jüri Ehlvesti novellist "Plahvatus maailma kaubanduskeskuses" osutab viisile, kuidas lahendada igapäevaelus näiteks äritehingutes ettetulevaid probleeme:

– Sinder ütleb: "Olen jälle sattunud olukorda, kus ei piisa tavalistest lahendustest, tuleb taas appi võtta vana tarkus!" Kriitilistes olukordades aitab *vana tarkus*.

– "Ta läks kõrge raudkapi juurde ja

umbes viie minuti pärast, kui mees oli sisestanud kõik *salakoodid*, kapp avanes." Selleks et pääseda päästvate koodide juurde, tuleb eelnevalt sisestada hulk salakoodide.

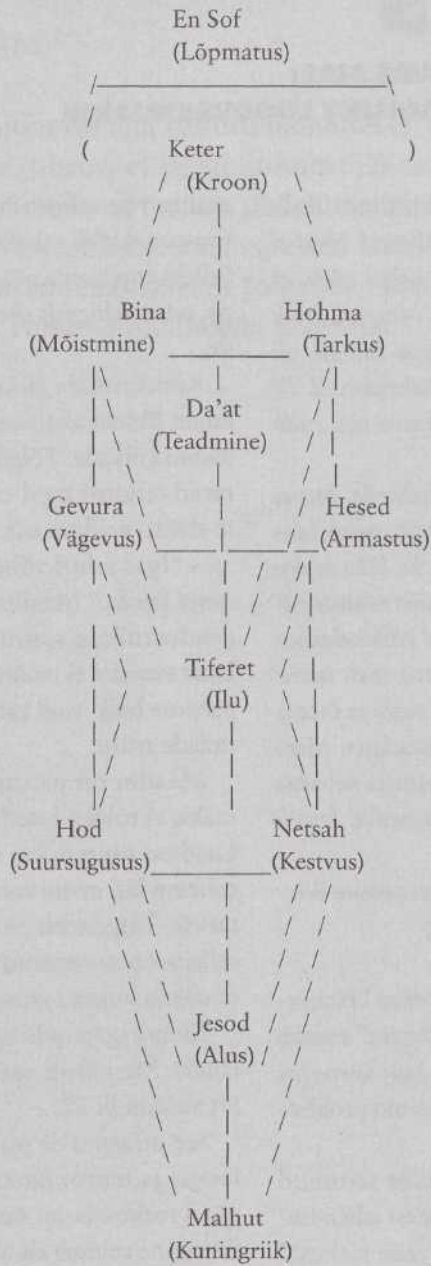
Kodeerimine ja koodide avamine ei kuulu üksnes ahelasse võti-lahendus, see ulatub kõikjale. Tõlgendused ja neid toetavad tarkustekstid ei moodusta omaette sfääri, vaid on osa argireaalsusest.

– "Igal juhul vähe, et õigustada nii suurt lauda." Maailm on disainitud tõlgendusrullide suurust silmas pidades. Laua suurust ei määra mitte igapäevaste paberite hulk, vaid kabalistlike tõlgendusradade maht.

Maailm on paisutatud veidi suuremaks, et tõlgendused sinna ära mahuks. Laud on suurem kui vaja, salakoode on rohkem kui maise varanduse hoidmiseks tarvis. Tõlgendus peab ära mahtuma – sellega on arvestatud juba tõlgendatava maailma kujundamisel.

Küünitagem pilk suurärimees Sinderi lauale. Me näeme seal järgmist joonist: (vt skeemi lk 72).

See on *sefira*'de puu, kabalistliku teoloogia ja teosofia keskpunkt. Sinderi näpu teekonda on siin lihtne tuvastada, liikumine toimub alt üles, üha kõrgemate sfääride suunas. Eesmärgiks on ilmselt väljajõudmine tippu, Keterini, Jumala es-



mase tahteni.¹

Ent sattusime alustama lõpp-punktist, kabalistliku Ehlvesti tuumtekstidekogu "Krutsiaania" viimasest novellist. Asjad oleksid vahest selgemad, kui alustaksime aastatuhande või paari võrra eestpoolt. Niisiis: kristliku ajaarvamise alguses eraldus varakristlikust kogukonnast üks selle segmente – *gnostikud*. Nende õpetuste lähtepunktiks oli arusaam, et "...eksistentsi autentsete tõdede otsene, isiklik ja täielik teadmine on kättesaadav ka inimolenditele, ja veel enam, et inimelu ülim täideviimine peab alati olema sellise teadmise saavutamine"². Teisel sajandil hakati gnostitsismi kui ketserlust süstemaatiliselt taga kiusama ja 4. sajandi lõpuks olid selle jõud murtud, pühad tekstid põletatud, õpetajad hävitatud või pagendatud. Keskaegne juudi müstikavool *kabalism* aga võttis üle gnostitsismi, uusplatonismi, hermetismi jt elemente. Nende traditsioonide omavaheliste seoste kohta on Colin Low esitanud ülevaatliku skeemi (<http://digital-brilliance.com/kab/bigpicture/bigpicture.htm>) – ja näiteks Harold Bloomi arvates võib kabala arengut vaadelda gnostitsismi ja uusplatonismi vahelise võitlusena.³

Ühed olulisemad Ehlvesti fiktsionaalse maailma tugipunktid ongi ilmselt gnostitsism, kabalism ja teised nendega haakuvad mõttevoolud. Müstilised tekstid on esiplaanil – võrreldes kas või hardusega

ümbrisetud "Pistis Sofiat" ja *Focault* raamatut, mille autori nimi kirjutatakse õigekirjaveaga ja mis jäetakse bussi, ilma et selle pärast muret tuntaks. On kasulikke tekste ja on veel palju tekste, ja kasulikud tekstid kuuluvad ilmselt enamasti ühte tekstipuntrasse, kus domineerivad kabalism ja gnostitsism, ent olulisel kohal on ka uusplatonism. Kuigi nende tekstide tähtsus tänapäeva ühiskonnas on hämmastavalt suur, *new-age*'i kraami pakkuvad kauplused, aga ka internet on vastavast temaatikast üle kuhjatud, tuleks Ehlvesti ja kaasaegse populaarmüstika vahele tõmmata selge piirjoon. Suur osa tänapäevast kabalismimaigulist kirjandust pakub praktilisi näpunäiteid algajale või edasijõudnud kabalistile (loe nt aadressil <http://www.digital-brilliance.com/kab/qb1-1.txt> leiduvat Bill Heidricki õpperaamatut, mis juhatab praktilisi teid puhta vaimu juurde jõudmiseks). Ehlvest, vastupidi, väljastab õpperaamatuid praktilise puhta vaimu otsingu luhtumistest. Ehlvesti tekstide seisukohalt on oluline kirja, tegelikkuse ja jumaliku tõe ihaldatav, keerukas ja tabamatu omavaheline seostatus. Selles suunas on viidanud ka Kajar Pruul, kes oma sissevaates Ehlvesti loomingusse kinnitab, et Ehlvesti loodud maailm on nii "kohutavalt vana" kui ka "äratuntavalt uus": konkreetsetelt markeeritud aega (nõukogude perioodi lõpp või "ülemineku-aeg") valitseb "moodsuse-eelne, müs-

¹ Sellel teekonnal vajalikke elementaarseid teadmisi pakub näiteks Colin Low oma tekstis "Notes on Kabbalah" (1996): <http://www.digital-brilliance.com/kab/nok/index.htm>

² S. A. H o e l l e r, The Gnostic Jung. Wheaton (Ill.), 1982, lk 11. Tsit. tekstist: L. S. O w e n s, An Introduction to Gnosticism and The Nag Hammadi Library, <http://www.webcom.com/~gnosis/naghamm/nhlintro.html>, lk 1.

³ H. B l o o m, Kabbalah and Criticism. New York, 1984, lk 15.

tiline arusaam kirjasõna ja tegelikkuse vahekorra⁴. Alljärgnevalt kavatsen seda mõttelõnga pidi Ehlvesti Krutsiaania põgusalt ringi vaadata. Jah, just Krutsiaania – sest tundub, et see salapärase paiki, kus asub raamatukogu ühe raamatuga, paiki, mis kaob, enne kui sellele piisavalt tähelepanu jõutakse pöörata, kus saab mängida duetti tundmatuga, kus muusika on liiga sügav, sest kaks kammerorkestrit mängivad seda kahes toas, kus uksele koputades tuleb viivu oodata, et ukse taha midagi tekiks, ja mille asukohta järele pärides tuleb vastus kiiresti, aga kasutult – see paiki ongi Ehlvesti lugude tegevuspaiki, ükskõik millise konkreetse geograafilise punktiga need ka seotud oleks.

Keelemaagia-Ehlvest ilmneb kõige konkreetsel kujul romaanis “Ikka veel Bagdadis” ja novellikogus “Krutsiaania”. Sealjuures on “Krutsiaania” ilmselt rohkem kabalistliku ja “Ikka veel Bagdadis” gnostitsistliku suunitlusega. “Krutsiaania” tüvimeetafooriks on puu, “Ikka veel Bagdadis” – trepp ja sild. Romaani lähtetekst, tõlgendusahela alguspunkt, on “Pistis Sofia”⁵, mida enne Nag Hammadi raamatukogu⁶ avastamist peeti üheks kõige olulisemaks gnostiliseks tekstiks üldse. “Krutsiaania” võtmeteksti valdab Sinder, võimalik, et see on Loomise Raamat, “Se-

fer Jetsira”⁷, tekst, mis pärineb 3.–6. sajandist, eelkabalismi perioodist – esimene teadaolev kabalistlik tekst, lakooniline (alla 2000 sõna) poeetiline kirjutus maailma tervikkusest ja jumalikust loomis-tegevusest. Tegemist võib olla ka mõne muu traktaadiga, selge aga on, et teksti tuumaks on *sefira*’de puu. See “taim” koondab endasse kabalistliku maailmaloomingu ja maailma loomisjärgse funktsioneerimise põhiküsimused, “Krutsiaania” omakorda kõneleb mitmel viisil kulgemistest selle puu all, ümber ja sees.

“Sefer Jetsira”, nagu üks korralik loomisraamat ikka, selgitab maailmaloomingu printsiipi; esimene peatükk kõneleb kümnest *sefira*’st ehk atribuudist, mille kaudu Jumal end manifesteerib, järgmised peatükid keskenduvad kirjatähtede kasutamisele maailmaloomingu keelemaagia süsteem kujunes välja siiski oluliselt hiljem, alles 13. sajandi paiku, mil jumalikkus eristus kaheks sfääriks: ühelt poolt Jumalaks kui kõige elava alguseks ja paigaks, mis sisaldab kõik loodu, Jumalaks kui keeletuks mõtlemiseks, mida tähistatakse mõistega *En-Sof* (hbr k-s ‘lõputu’); ja teiselt poolt Jumalaks kui maailmas juuresolevaks, Sophiaks, kõne ja jumaliku keele alguseks – millest omakorda vormuvad kümme *sefira*’d. Gershom Scholem selgitab: “Kabalistide kümnes *sefira*’s ilmneb jumal oma tegevuse kümne

⁴ K. P r u u l, Ebakindluse kiituseks. *Looming* 1997, nr 12, lk 1693.

⁵ Selle esimese raamatu ingliskeelne versioon Carl Schmidt ja Violet MacDermotti tõlkes leidub: <http://www.webcom.com/gnosis/library/psoph1.htm>

⁶1945. aastal kaevati Nag Hammadi linna lähedalt välja 52 gnostilist teksti, maetud ilmselt umbes 390. aastal.

⁷ Teksti üks ingliskeelsetest tõlgetest (W.W. Wescotti versioon) on nähtaval: <http://www.primenet.com/~subru/Kabbalah.html>

sfääri või aspekti kaudu.”⁸ “Jumaliku energia konfiguratsioonideks” on kakskümmend kaks kirjatähte. Maailmaloomine toimus jumaliku keele tähtede omavahelise kombineerimise kaudu, ehk täpsemini 32 Sophia ehk tarkuse rada mööda. Sealjuures kümme ürgarvu, millele vastavad kümme *sefira*’d, sisaldavad loomise algjõudu, ja 22 tähte on algelemendid, mis näivad toimivat konkreetse ehitusmaterjalina – aga ka Gerschom Scholem, ilmselt parim juudi müstika asjatundja, peab tunnistama, et tähtede ja numbrite omavaheline seos jääb mõistatuseks.⁹ Jaan Undusk võtab selle loomisloo lühidalt kokku: “Need 32 tarkuse teed ja salajõudude allikat annavadki jumala poolt erineval viisil kombineerituna tulemuseks kogu loodud maailma.”¹⁰

Ent mis sellest järeldub? Seesama juba gnostikute puhul tsiteeritud tees: eksistentsi autentsete tõdede otsene, isiklik ja täielik teadmine on kättesaadav ka inimestele, ja veel enam, sellise teadmise saavutamine on inimelu ülim eesmärk. Inimene ise võib ulatuda Jumalani, ülima tõeni, kui ta suudab numbrite ja tähtede maagilises maastikus orienteeruda, kui ta suudab võtmetekste (pühakirja) tõlgendada. Maailm on loodud kümnest ürgarvust ja heebrea tähtedest, tähed ja numbrid

sisaldavad väge, mis ühendab neid algse loomisjõuga. “Need on jumaliku keele tähed, mille kombinatsioonide kaudu kõik on loodud”¹¹ – selleks keeleks on muidugi heebrea keel. Need numbrid ja tähed on aga ka inimesele kättesaadavad, õiged kombinatsioonid võivad ka inimest juhatada ülima tõe suunas.

Kabalistide jaoks oli tõde niisiis Jumala sõna, keeleliselt tajutav.¹² Sündmuste juhuslikkusest oli võimalik läbi murda, tõde oli põhimõtteliselt hõlmatav, kõik olenes vaid materjali kättesaadavusest ja tõlgendusoskusest. Kõik olenes inimese, tõlgendaja vahekorras sõnaga, oskusest tähtede ja numbrite labürindis orienteeruda.

Ehlvesti tekstide tagant on aimatav seesama loogika, seesama püüdlus pääseda jumaliku sõna kaudu ülima tõeni, liikuda mööda tõlgendusahelaid lahenduse, lõpp-punkti suunas. Kabalistide mütopoeetiline maailmakäsitus astus vastu abstraktsele mõtlemisele – seesama konkreetse ilmneb ka Ehlvesti tekstides. Ehlvesti tekstid on tegevuskesksed, liikumine ühest punktist teise viib edasi kolmanda juurde – siin puudub õnnepalulik abstraktne mõtlemine. Samas näib, nagu poleks siin juhuslikkust, kõik on seotud, tegemist on hoolikalt läbimõeldud maailmamustriga. Tegevusahelad on loogili-

⁸ G. S c h o l e m, Der Name Gottes und die Sprachtheorie der Kabbala. Rmt-s: G.Scholem, Judaica 3: Studien zur jüdischen Mystik. Frankfurt am Main, 1987, lk 31–32. Muide, Harold Bloom on loonud *sefira*’de omavaheliste sidemete mudeli najale oma kuulsal luule/luuletajate mõjuangi teooria – Moses Cordovero poolt loodud algset “mõjuangi” mudelit tutvustab Bloom kokkuvõtlikult raamatus “Kabbalah and Criticism”, lk 36.

⁹ G. S c h o l e m, Der Name Gottes und die Sprachtheorie der Kabbala, lk 22.

¹⁰ J. U n d u s k, Maagiline müstiline keel. Tallinn, 1998, lk 106.

¹¹ G. S c h o l e m, Der Name Gottes und die Sprachtheorie der Kabbala, lk 20.

¹² Sealsamas, lk 7.

sed, sidemed läbivad maailma, üks arv koosneb teistest arvudest, probleem seisneb eri radade seast õige valimises, arvutuste õigsuses. See aga, paraku, osutub alati võimatuks. Vaid erandlik Sinder novellis "Plahvatus maailma kaubanduskeskuses (Kabalistid III)" on selle tegevusega tippu välja jõudnud.

Ehlvesti kabalistlikke teekondi saab jälgida kahel teljel: ühelt poolt metafoorsel teljel, kus tõlgendustegevus avaldub füüsiliselt, tarkuse radadel ringironimisena või selle ronimise takistatusena; teiselt poolt sõnasõnalisel tähenduse leidmise, kabalistliku tekstitöö teljel. Need mõlemad viivad välja samasse lõpp-punkti – eikuhugi.

Metafoorne telg kulgeb läbi Ehlvesti *puu-novellide*. "Krutsiaania" tekstid, kus kõigis on vähemal või suuremal määral aimata kabalistlikku tõlgendusihia, koonduvad puu-teemalise novellineliku ümber, millest esimesed kolm moodustavad seeria "Kabalistid I–III" ja viimane sulle novellikogu. Intensiivsus ja tõlgendusihia suurenevad neis aste-astmelt. Puu, novellide keskpaik, pole olemas tema enese pärast, vaid inimlike ihaluste ja vajaduste rahuldamiseks; ta pole siiski ka eesmärk omaette, vaid vahend eesmärgile läheneamiseks. Puul ei lasta kunagi rahulikult kasvada, temaga toimub alati midagi olulist ja destruktiivset: ta nüsitakse maha, mõrvatakse, ilma et selleks tegelikult arvestatavat põhjust oleks; ta lastakse õhku koos poisikesega, kelle eesmärgiks on jõuda tippu; viimases novellis murdub kõige kõrgema puu viimane oks. Puu on seotud just poisikestega, vaid nemad on

määratud selle otsas, tarkuse teedel ringi ronima, vanemad võivad seda vaid loota või takistada.

Esimene puunovell on "Kasvuhoone": mees peab kuuse ohverdama naise tujukusele, kasvuhoone, söödavate, ajalike viljade taimelava valguse nimel raiutakse puu, mis võinuks endas kanda sidet jumalike sfääridega – ja lisaks osutub ohver mõttetuks, valearvestuseks. See on argielu tüüpsituatsioon (muidugi ehlevestilikult teravdatud), tegelaste kaugus tähemaagiast kajastub ka nende enda nimetähtede puudumises, nende nimetus mees-naine-olemises. Siiski on kaotus valus. Puu on seotud mehe lapsepõlvega ja selle sideme peab ta nüüd läbi raiuma.

Novellis "Initsiatsioon kuldõikes" on olukord pingestunud. Sandina sündinud poiss peab ronima kõrge kase latva, et tõestada oma mehelikkust. Tema vanemad, kes on ka lapse vigasuses süüdi, lasevad kase õhku, et ronimist ära hoida – poiss on aga samal ajal puu otsas. Puu roll on nüüd juba kahekordne: ühelt poolt kasetipp kui poisi ülilm ihalus, kui tunnistus, täiesti kättesaamatu tunnistus tema täisväärtuslikkusele; ja teiselt poolt ema ahastus, kes oli sünnitust püüdnud ära hoida ja kes liiga hilja taipab, et puu õhkulaskmine ei säästa tema poega, vaid sooritab initsiatsiooniriituse kuldõikes.

"Plahvatus maailma kaubanduskeskuses" sisaldab jällegi kaksikfookust: Nurk, pühendumatu, kelle labasele mõttemaailmale on salateadused kättesaamatud ja kes naerab poisikese mõttetu puu otsas kõlkumise üle, takerdub puuvõrassa (jälle kask, muide). Sinder – ainuke Ehlvesti puu-tsükli tegelastest, kellel on intiimne

side puuvõraga, kes seal ennast nagu kodus tunneb, – saab väärilised salapaberid enda valdusse ja jõuab “haljale oksale”, Sinder’s Industry etteotsa. Sinder on ilmselt jõudnud kroonini, Keterini, ja ta valdab ka vabalt tõlgenduslikke radu ühelt tarindilt teisele, puu allub talle, kiigub üles ja alla, puu ise koristab tee pealt metslase, kes ei taipa tõlgendamisest midagi, kes näeb puu võras vaid takistust ja tahab murda otse läbi roheline võsa, et jõuda ilmselt tulutoovast äriplaani sisaldava kohvrini.¹³

“Kruusiaania” viimane, kokkuvõttev novell “Kolmsada kaheksateist tuhat” kulmineerub teadahahtmise ja selle saavutamatuses:

“Ma olen puu all. Sajab vihma ja rahet. Minu kõrval on üks naine ja meie kätel sureb kolmas meie seast. Tema oli meie lootus – väike poiss –, ta ronis, viimane oks murdus. Kõige kõrgema puu viimane oks. Ta sureb meie kätel, jättes meile oma viimase teate. Kuid see on vaid hämar sonimine! Kas ta nägi midagi, kas ometi nägi ta seda linna, tõotatud linna, milles me pidime saama valitsejaks. Ei mina ega see naine suuda nii kõrgele ronida. Poisikese silmad helkisid just praegu – nagu ta näeks midagi või oleks just midagi näinud. Kas tahtis oma väikese käega osutada millegi poole, mille poole? Mis suunas me peame minema? Poisike on surnud. Me vaatame teineteisele otsa. Kas sina taipasid? Kas sina suudad seda tõlgendada? – Kolmsada kaheksateist tuhat” (lk 135).

Arvud jäävad peale, tõlgendamiskatsed lõpevad murdunud oksaga. Ehlvesti puu on *sefira*’de-puu, on pääs ülimalt tarkuseni; ent kas Fred jõudis latva, enne kui ta koos puuga õhku lendas? Kas poisike, kelle raskuse all oks murdus, nägi tõotatud linna? Mahajääjad jäävad igatahes arvude suletud, ligipääsmatu maagia keskele. Ehlvesti kabalistinovellide metafoorne telg – puutüvi, mis läheb üle võraks ja pädib selle tipuga, – murdub sõna otseses mõttes katki.

Sama kordub ka neis novellides, kus tõlgendustegevus ilmneb *sõnasõnalisel teljel*, kus mõistatakse ja otsitakse lähendusi, kabalistlikke tõlgendusmalle abiks võttes. Olukord on põhimõtteliselt samasugune nagu puunovellides, tekstides põimuvad kaks üksteise peale asetatud maailma, kaasaegset maailma tõlgendatakse iidse tarkuse kaudu. Sealjuures on veelgi ilmsem, et see skeem ei saa põhimõtteliselt töötada: kabalistlik mõtteviis põhines keele ja maailma maagilisel ühtsusel, seda aga enam ei eksisteeri. Ehlvesti tegelastelgi ei tundu sellesse erilist usku olevat, nimed ja numbrid küll sisaldavad endas varjatud teid, mida mööda esoteerikud püüdsid liikuda – aga *sefira*’de-puu võra tipp jääb kättesaamatuks. Tegelaste tõlgendustaktika ei veena ei lugejat ega neid endid, vaid on paratamatult määratud tõlgendusahelatesse lämbuma. Mida metafoorne telg näitas konkreetse tegevuse kaudu, seda näitab sõnatelg loogilise tuletuse abil.

Ehk võtkem näiteks “Ortopedia”, ikka kogust “Kruusiaania”. Minategelane (ni-

¹³ Sinder on Ehlvesti loomingu antitees, tegelane, keda Ehlvesti looloogika järgi ei saa olemas olla. Sellisena on ta muidugi vajalik ja asendamatu.

metagem teda lihtsuse mõttes J-ks), näeb sandikäru numbriga 370395: "Huvitav number. Nii palju jalutuid? (...) Aga positsioonide liitmisel annab see 27, mis omakorda taandub üheksaks. See on relatsioonis Kuuga, sefiraa Jesodi, seikluste ja filosoofiliste mõtetega. Käru ise oli pudeleid täis" (lk 5). See on tõlgendus tõlgenduse enese pärast, mis ei näi kuhugi suubuvat ega millekski vajalik olevat. "Ortopedia" ei taha tõlgenduslikult kuhugi välja jõuda, see on pigem olustiku-pilt diasporaa teemadel. Tõlgendus osutab pigem vastandusele, pudeleid täis kärul pole midagi pistmist sefiraa Jesodi, seikluste ja filosoofiliste mõtetega.¹⁴ Võib-olla on see oluline vihje lugeja jaoks, vähemalt võiks lugeja seda oluliseks pidada, sest samasugune on tõlgendusviis sageli ka hiljem, harjumus ja rutiin, mis, kui mitte muud, siis aitab mööda saata öö: "Lohutasin end sellega, et kui mul isegi ei õnnestu leida lahendust, saan vähemalt fantaasiat arendavalt veeta unetu öö – igatsus Margareti järele oli nii suur, et ma tundsin, et ei suuda uinuda" (lk 56).

Üks drastilisemaid tõlgendusteekondi kulgeb läbi "Krutsiaania" niminovelli: siin on konkreetseks probleemiks kadunud inimene, kelle asukoht – Krutsiaania – tuleb välja selgitada, ja on ka piisavalt viiteid, Krutsiaanias viibimise kirjeldus, millest saaks lähtuda. J asub Uue Testamendi abil mõistatust lahendama ja algul tundub, et asi võtab ilmet, märksõnad,

nagu *Leo* ja *deTstva*, eriti aga pehmen-dusmärke sõnas *deTstva* kadunu kujutluses näivad andvat piisavalt tuge: "Pehmen-dus pidi viitama järeleandlikkusele, leebusele, hoolitsusele. Et t-täht meenutas risti, rist oli aga sissepääs Taevariiki, sest just selle riista abil Isand ju taevasse lendas, siis otsisin üles kirjakohtad, kus räägiti neist, kes on pisimatelegi meie seast liiga teinud, ja neist, kes on pisimatelegi head teinud" (lk 60) – J jõuab selguseni, et kadunud mees oli läinud tagasi lapseks, – eksegees jõuab õnneliku lõpuni.

Ent lõpule järgneb kaks käänat – kõigepealt tõdemus, et eksegees oli olnud absurdne, ja seejärel lugeja avastus, et subjektipositsioonid tekstis on lootusetult sassis, kogu tekst on olnud üks peegelduste labürint ja eksegeesija ise mängis selles iseenda võimalike peegeldustega. Avanev labürint on niivõrd peadpööritav, et hilisjuutlik eksegees osutub olevat kõige selgem punkt kogu tekstis, ainuke, milles saab kindel olla. Selguseiha, mis oli osutunud lootusetuks enesepettek, jääb ainsaks selguseks. Ehlvesti üsna borgeslikud labürinid (kabala mõju Borgesele on teada-tuntud fakt) ei lõpe borgesliku mitmetähendusliku katarsisega, vaid eksimisega labürindis. Raske on leida kadunut, kui oled selleks ise.

Ehlvesti kõrvale võiks võrdluseks asetada teise sõnomaagiast võlutud eesti kirjaniku, Jaan Unduski, ja tema romaani te-

¹⁴ Vt Kajar Pruuli selgitust sama novelli kohta: "Arv 370395 Espoo kojamehe sandikärul vallandab ühekorraga nii praktilis-kabalistliku (...) kui ka ajaloolise tõlgendusahela (...). Ning teine, olgugi et veel kombataval lähiminevikul põhinev, ei osutu kohasemaks ega usaldusväärsemaks kui esimene – pealegi tõuseb jalutu samas ka jalule" (*Looming* 1997, nr 12, lk 1693).

gelase Ruubeni koos kindlapiirilise programmiga, arusaamaga, et sõnamine viib välja asjade tuumani. Ruubeni jaoks on sõnamine ise, sõnad ise ligipääs tuumale, eksegeesi pole vaja, on vaja manada, lallata, mitte leida õigeid toetuspunkte, olulisi numbreid või tähti. Kuulakem Ruubeni selgust: "Ta oli kogemata puudutanud asjade tuuma ja end kõrvetanud. Elu ei võinud olla nii absurdne, nagu ta hetkeks paistis. Õnneliku hinge mula ei võinud olla lihtsate asjade tuumaks. Sõnade eel ja järel kõrgus ju olemuslikumaid asju. Ta keskendus veel kord, et oma haiguses veenduda. Ja veendus lõkendavi põsi, et armastus on siiski lallamine keset tõsist elu ja et ta ei saa algust ei naisekurnamisest ega selle ihast ja et sellega ta ei lõpe. Armastus on kuulamine ühe tüdruku puhul. Armastus on rääkimine ühe tüdruku puhul. Teda ei ole enne titlemist selle tüdruku puhul. Ja teda pole pärast" ("Kuum", lk 137). Ruubeni kõrval näib, et Ehlvesti tegelaste sõnasidumine on riitus, millesse ei usuta, aga mida takistada ei suudeta: "Vastupandamatu soov interpreteerida. Suutmatust rahule jääda oma eluga lihtsalt selle elamise vormis, vaid tarvidus, lakkamatult pealesuruv soov anda sellele interpreteerituna hinnangu-line sisu. Võibolla ma eksisin siin mingisuguseski piasjas. Ehk mitte hinnang. Hinnang on võibolla üleliigne, ta toimib mõttes juba ise interpreteeringuna, justkui peaks interpreteeringul kui sellisel olema veel mingi temast endast väljapoole jääv siht" ("Kruksiaania", lk 106–107).

Ruubeni sõnamise eelduseks on deburžuaseeritus. Vaid deburžuaseeritu on sõnamaagiast teadlik, vaid tema, kes on

asjade mõnususest välja, õigemini ette astunud, jõudnud samasse seisundisse jumalaga enne selle edevuspuhangut: "...oli vaid tung end hingeliselt laiali loatada, lehvida avaruse üle nagu See enne oma suurt seitsmepäevast edevushetke, millest asjade mõnususe alguse sai" ("Kuum", lk 133). Paradoks on siin muidugi selles, et asjade mõnususest ette astudes hakkab Ruuben sõnuma – ja kas ei tähenda see mitte just sedasama seitsmepäevast edevushetke ja tulemusena taasloodud asjade mõnusust? Siiski on vahe Ehlvesti tegelastega ilmne, isegi kui kõik lõpeb ikkagi reburžuaseerimisega: Ehlvesti maailmas püütakse sõnade ja numbrite tagant tähendusi leida, neid seejuures nende märgilisusest vabastamata, Ruubeni meetodiks on aga hilisheidegerlik keele kuulamine, "roos on roos on roos"-valemi abil, nagu Jaan Undusk seda "Maagilises müstilises keeles" pikemalt üle seletab, – mille põhieelduseks on just sõnade kasutatavuse katkemine, buržuamõnususe eemaldamine. Ehlvesti maailm on aga buržuua maailm, ka eksegeesi eesmärk võib olla rikastumine (mis on küll omakorda tavaliselt seotud mõne sophiaga, ilu ja tarkuse ühendusega armastatus). Ehlvesti ainuke edukas kabalist on jõukas mees, omanimelise *Industry* omanik ja ärijuht. Maagilised numbrid veerevad ruletilaual või leiduvad telefoniraamatus, tegelikkus ümbritseb tegelasi tihedalt nagu hamburgerimasin. Kas telefoniraamatu või ruletilauna numbritel saab olla maagilist seost jumalikkusega, kas nende kaudu saab jõuda ülima tōeni? Sissekoodeeritud lootusetus on üheks Ehlvesti tekstide sisemise pinge allikaks ka siis, kui

otsest müstilist tõlgendusprintsipi läbi kumamas ei paista.

Sõna ja maailma lahknemine osutab muidugi millelegi veelgi üldisemale, maailma liikumisele algsest jumalikust terviklikkusest üha kaugemale. Kuulakem Ehlvesti: "Lühidalt oli asi selles, et patt, mille eest Aadam oma naisega Aiast välja kihutati, polnud mitte õuna söömine kui selline, vaid Puust ehk Jumalikust antusest osa ehk õuna eraldamine. Jumala loodu on täiuslikult tervik, ühtne, inimeste, patuste

maailm aga tükkiideks jagatud. Me teeme vahet eestlasel ja venelasel, ladina ja kreeka keelel, elul ja surmal, õnnel ja õnnetusel, seksil ja armastusel, vihal ja hellusel, suudlusel ja löögil, sigatsemisel ja koerusel, tarkusel ja rumalusel, olemisel ja mitteolemisel. Jumala loodud maailmas on aga kõik tervik, pole mingeid osasid" (lk 101).

Ehlvesti looming on võetav seoste otsimisena, algse terviklikkuse poole püüdemisena. Mida saadab aga paratamatu lootusetus. Sestap ongi Ehlvest traagiline kirjanik.

JAAK URMET

LÄHEMALT ÜHEST LEGENDIST

Eesti uuemas luuleloos on üks ainulaadne legend. Matti Moguči legend.

Kuigi kunagi keelatud ja põrandaalune luuletaja on võimu vahetudes jõudnud oma loominguga poelettidele ja isegi antoloogiasse, on tema elutegevuse algusajad endiselt hämarusse jäänud. Ulatuslikum ülevaade skandaalse kirjamehe elust ja tegevusest puudub.

Isegi hiljuti taasilmunud Moguči kogu "Mina – Eiffeli torn" ei ole tekitanud kriitikutes ja muudes kirjutajates märkimisväärsemat huvi vanasse aega kaevuda. Neile, kes 80. aastate Eesti olusid pole ise läbi elanud, loob selline teadmatus Mogučist õigustamatult mütoloožilise pildi.

Seda enam et tollase ühiskonna idiootus muutub päev-päevalt järjest muinasjutulisemaks, ebausutavamaks ja võõramaks – andes vastava värvingu ka tollaseist oludest sündinud ja koos nendega vajunud Matti Moguči kujule.

Püüan siin valgustada Moguči-projekti olulisemaid kirjandusloolisi tahke, jättes luuletekstide vaatluse edaspidiseks. Kus teisisi viidatud pole, seal toetub kirjutis Matti Miliuselt 25. märtsil 1999 Tartus Legendi keldris saadud informatsioonile.

Algus

23. novembril 1980. aastal toimus Tartu linna Ametiühingute Kultuurimajas Tartu NAKi kirjandusõhtu. Mõni päev varem oli Priidu Beier palunud Matti Miliusel tulla 23. novembri lõunaks enda poole, et anda talle mõned omakirjutatud luuletused kirjandusõhtul esitamiseks. Seejuures pidanuks Milius neid luuletusi esitama kui enda omi. Tasuks selle nalja eest andis Beier Miliusele viis rubla. Sama päeva hommikul oli Mattil külas olnud luuletaja Doris Kareva, kes ristas selles projektis osaleva Miliuse Matti Mogučiks. Priidu Beier: "Oma mehise nime eest võlgneb ta tänu Doris Karevale ja Lev Tolstoile. Jah, Doris oli kunagi selle suursuguse härrasmehe ristiema, aga Tolstoi oma "Anna Kareninaga", kus figureerib Moguči-nimeline ratsahobune, andis tõiuke Matti Moguči sünnile postuumselt Jasnaja Poljanast saadetud telegrammiga."¹

Luuletused jäid 23. novembril siiski esitamata, sest kirjandusõhtu juhatanud tolaeagne NAKi esimees Imre Siil ei andnud Mattile sõna, ilmselt uskumata, et tal võiks olla luuletusi.

¹ P. B e i e r, Armas lugeja! Rmt-s: M. Moguči, Õrn ja rõve. Tartu, 1989, lk 47.

Miliuse kinnitusel sündis Matti Mõguči tegelikult alles 24. veebruaril 1981. aastal Noor-Tartu keldris. Just seal loeti avalikusele ette esimesed Mõguči luuletused – “Sina”, “Kraft ja Schweinehund...”, “Elektrivalgusõhtul kannan su auks...” ja veel paar-kolm. Rohkearvuline publik, kelle hulgas peale Beieri viibisid veel näiteks Arvo Pesti, Tarmo Teder ja isegi Villem Ernits (kellel küll Matti esinemine nägemata jäi), võttis uue luuletaja vastu soojalt.

Priidu Beier tõstab Mõguči sünnidaatumit sootuks kevadesse: “Matti Mõguči sündis 1981. a kevadel Tartu Botaanikaaias ühel legendaarsel luulelugemisel”², ilmselt pidades silmas, et sel päeval luges Milius esimest korda rahvale ette luuletusi, mis olid juba kirja pandud just tema isikust lähtudes. Tookordki oleks esinemine äärepealt ära jäänud, sest võimude silmis kahtlasel Miliusel ei lastud end eelnevalt ettejuhtu hulka registreerida. Pealegi levis rahva hulgas põhjendamatuid kuuldusi, et sellele NAKi luuleõhtule saabub esinema ka Peeter Volkonski – laulja eelmise aasta noorterahutusteks põhjust andnud Propelleri-nimelisest punkbändist, ja seepärast peeti ilmselt paremaks mitte lasta tekkida uuel võimalikul kriisikohdel.³ Siin tuli Matti Mõgučile appi meteoroloogiline juhus – nimelt kadus äkitselt senine ilus kevadilm ja sadama hakkas vihma. Välja värske õhu kätte kogunenud publik tormas ruttu siseruumidesse ja Miliusel tuli pähe mõte kasu-

tada tekkinud segadust ära Mõguči luuletuste esitamiseks. Ta küsis arvamust kava juhilt Priidu Beierilt, kes oli sellega lahkelt nõus. Siis astuski Milius toolile ja röökis ümberringi viibivale publikule esimesed tõeliselt mõgüčilikud värsid.

Debiilsus vs debiilsus

Miks üldse oli Priidu Beieril tarvis luua sellist varikuju? – “Hakkasin kirjutama neid asju muidugi suurest vihast tsensuuri ja nõukogude võimu vastu, sest minu enda kogusid oli korduvalt Eesti Raamatust tagasi lükatud. See oli siis minule mingiks väljundiks. Mõguči pseudonüüm oli mulle üsna oluliseks kilbiks, nende luuletuste looja oleks kindlasti välja heidetud ülikoolist, kus ma tol ajal õppisin, oleks välja heidetud ka Tartu NAKist. Milius sai neid asju karistamatult esitada ja lugeda, kuna tal oli hangitud juba noorpõlves debiilsuse diagnoos – see oli fiktiivne diagnoos, Milius ei ole mingil viisil debiilne inimene. See diagnoos aga päästis ta ära nõukogude sõjaväest ja ka vastutuse nende luuletuste esitamisel.”⁴

Täpsemalt sõnastab Beier oma eesmärgi Mõguči kuu loomisel kogu “Mina – Eiffeli torn” trükiväljaande järel sõnas: soov kajastada kõikjal ühiskonnas leiduvat debiilsust ja tuua selleks eesti luulesse *blatnoi*- ehk pätiluule žanr, mis rabaks publikut nitszscheaanliku hullumeelsuse asemel nitszscheaanliku debiilsusega ning

² Sealsamas.

³ M. K a d a n i k, Üks hetk, Matti Milius! *Noorus* 1990, nr 9.

⁴ Priidu Beier Urmas Vadi raadiosaates “Inemise sisu”, Vikerraadios 10.03.1999.

samas matkiks (pilaks) 40.–50. aastate sotsluule ja 80ndate punkluule primitiivsust. Selle skandaalsemaks levitamiseks oligi vaja tekitada üks vastav fenomenüstifikatsioon.⁵

Juhul kui Milius poleks olnud nõus variisikuks hakkama, oleks Beier arvavasti leidnud mõne teise. Juba enne Miliust oli tal olnud plaan kasutada sel eesmärgil ära üht tuttavat tütarlast, ent üritus jäi soiku, kuna naisluulet on mehel üsna raske kirjutada. Mõned luuletused jõudis Beier tollest naismodellist lähtudes siiski paberile panna. Hiljem neid juurde nokitsenud, koondas ta nad 1997. aastal ilmunud luulekogusse “Femme Fatale”, kus figureerivad kaks naisminategelast, Ada Piirlup ja Kersti Maarler. Need kaks kirjanduslikku kuju ongi siis mingil moel Matti Moguči eelkäijad.

Alguses olid Matti Miliusele mõeldud tekstid pärit kirjastuse poolt tagasi lükatud Beieri luulekogude käsikirjadest. Alles 1981. aasta mais Tartu Kevade raames Botaanikaaias toimunud “legendaarsel luulelugemisel” esitas Milius esimesed spetsiaalselt tiirasest boheemlikust habemikust lähtunud tekstid.

Kellele saladus, kellele mitte

Tõsiasi, et mitte Milius pole esitatavate poeeside autor, sai lähikonna inimestele selgeks tegelikult kohe, sest seostada Miliust luuletamisega oli lihtsalt nii võimatu.

Et Beier lasi Miliuse suust teiste seas kõlada ka neil luuletustel, mis olid tema luulekogude käsikirjades juba paljude inimeste käest läbi käinud, siis oli mitmeid, kes teadsid teda juba algusest peale Moguči tekstide kirjutajana. Samuti viitas tema autorlusele sügavalt beierlik stiil, mis tema ringkonnis samuti päris tundmatu polnud. Arvo Pesti: “Kitsale ringile ei olnud see saladus esimesest korrast peale. Mina tundsin mõlemat – nii Beierit kui Miliust ja juba see stiil ütles, kellega on tegu. Üldiselt oli teada, et Matti ise luuletusi ei kirjuta. Et keegi teine seda teeb, see oli selge. Kõik jooned viisid kiiresti Priidu juurde. Aga see oli nii ilus asi, et ega meie, kes me sellest teadsime, ei kipunud seda teadmist levitama – see kõik tundus nii kihvt ja vägev.”⁶

Peale selliste teadajate – Beieri lähimasse sõpruskonda kuuluvate inimeste – oli autorlusest teistmoodi teadlik veel mõniagi. Näiteks usaldas Matti Milius seda saladust mitmele inimesele, muuhulgas Tartu dissidentkonda imbinud KGB nuhile Ville Sonnille, kelle tegelikku tausta toona neis ringkonnis veel keegi ei teadnud. Sonni kaudu pidi järelikult kõike Mogučisse puutuvat hiljemalt 1985. aastaks teadma ka KGB. Arvo Pesti aga on kindel, et võimudele oli kõik Mogučisse puutuv teada veelgi varem, juba varikuju esimese tegevusaasta jooksul – nuhkimine oli lihtsalt nii hästi organiseeritud ja agentide võrk väga lai. Imelikul kombel ei lasknud KGB oma informeeritust iga-

⁵ P. B e i e r, Narruse jätkuvaks kiituseks. Rmt-s: M. Moguči, Mina – Eiffeli torn. Tartu, 1999, lk 86.

⁶ Siin ja edaspidi: autori vestlus Arvo Pestiga Tallinnas 05.04.1999.

konspiratsioonibinõusid. Sel moel levisid nõukogude süsteemi ja tema esindajate pihta suunatud lõõvad ja vallatud värsid kiiresti ja muutusid väga populaarseks. Mitte kunagi aga ei esinenud Moguči luuletustega nende autor Priidu Beier, kes hoidus üldse eemale kõigest, mis lasknuks teda mingilgi viisil nendega seostada.

Põranda all ja kirjasõnas

Peale selle, et Milius levitas Moguči luulet suuliselt, levis see ka käsikirjadena. Siin tuleb anda au Miliuse uneta öödele ja vastupidavale kirjutusmasinale. Käsikirjad paljunesid ka mujal, sest tänapäevase pilguga hindab Beier esimese kogu ("Mina – Eiffeli torn", 1982) käsikirjakoopiate hulka kolmesaja kanti ja teisel kogul ("Mina – metsikuim mehike", 1984) ligi sajale (selles sisalduvate otseselt võimuvastaste luuletuste pärast kardeti seda liiga palju levitada). Käsikirjade müügist ja paljundamisest saadud "honorari" jättis Beier Miliusele, tasuta riski eest. Mingisugustegi kaante vahele ei ole Moguči tol ajal teadaolevalt sattunud rohkem kui ühelainsal korral – vähemalt kümme kord Moguči luuletust sisaldas Arvo Pesti poolt toimetatud mahukas Noor-Tartu keldri aegade almanahh "Urikiri", kus nad ilmusid siiski veel Matti Miliuse nime all. Korra üritas Milius kolmandate isikute abil saada Moguči-kogule ametlikku trükiluba, saates selle tutvumiseks kirjastusse

Eesti Raamat. Pikka aega ei tulnud mingit vastust. Lõpuks asja uurima läinud Miliusele öeldi, et käsikiri olla hoopis kaduma läinud. Üles see mõningase otsimise peale siiski leiti, ent kogu läbi vaadanud Linda Ruud tagastas selle Miliusele, öeldes: "Kui te tõesti tahate seda trükki anda, siis paluks kahes eksemplaris ja ilma ropusteta."

Esimene kord, kui Matti Moguči nimi trükiti ametlike kulu ja kirjadega, oli alles 1986. aastal *Sirbis ja Vasaras*, Sirje Kiini eesti noorpoesiat käsitletud artiklis.¹⁰ Selles artiklis vihjab Kiin ühele Kajar Pruuli ja Kalev Kesküla ühisele esseele, mille eelviimane lõik lõpeb esimese salmiga Moguči luuletusest "Ma ei mahu raamidesse" – *Ma ei mahu raamidesse / korralikku kodusse / eesti kirjanike pikka / halli rodusse*.¹¹ Tolles Pruuli ja Kesküla esees veel Moguči nime nende värside autorina ei märgitud, küll teeb seda Sirje Kiin, samu värsse tsiteerides. Hiljem tõlgiti Kiini kirjutis ka vene keelde ja avaldati *Družba Narodov'*is, ühes sellega tõlgiti niisiis vene keelde ka salmitäis Mogučit – ainus teadaolev kord, kui Mogučit on võõrkeelde tõlgitud. Kunagi oli Milius küll kinkinud paki käsikirju koos tõlke- ja kirjastamisloaga ühele soome kunstnikule, ent tänaseni puudub selle käsikirja saatuse kohta info.

Perestroika-aegses õhustikus muutus olukord lahedamaks, võimaldades 1987. aastal *Vikerkaares* nr 12 avaldada esimese kimbu Matti Moguči luulet. 1989. aastal

¹⁰ S. Kiin, Midagi hakkab selguma. *Sirp ja Vasar* 05.09.1986.

¹¹ K. Pruuli, K. Kesküla, Kas ei ole nooruse aeg? *Sõna*, nr 9. LR 1986, nr 14/15, lk 12.

saadi ametlik trükiluba luulekogu “Õrn ja rõve” väljaandmiseks, mis 1990. aasta algupoolel – kuid tiitellehel aastanumbrit 1989 kandes – oma kulu ja kirjadega ka ilmus. Kuni 1993. aastani käis luuletuste trükipressis avalikustamine Miliuse kaudu, kes hiljem saadud honorari Beieriga pooleks jagas. Alles esimese tülipeeri ajal 1993–1996 viis Beier ise *Kultuurilehte* mõned Moguči luuletused ja avaldas need seal enda nime all (29.07.1994). Samamoodi toimis ta ka 1997. aastal *Loomingus* (nr 10), esinedes sel korral siiski Matti Mogučina.

Leides, et muutunud ühiskond on teinud Moguči ürituse jätkamise mõttekuks, lõpetas Beier 1991. aasta kevadest sellele nimemärgile uute luuletuste kirjutamise.

Laval ja eetris

Kummaline on tõdeda, et läbi kõigi opositsiooniaastate ei tulnud Mogučiga seotud isikutel end kordagi kohtus kaitsta, süüdistatuna ühiskonna moraalil õõnestamises, isikute solvamises või milleski veel hirmsamas, näiteks riigikukutamiskatses. Esimene ja seni viimane sellealane kohtuasi sai teoks alles õndsas taasiseseisvusajastul, süüdistavaks pooleks mitte julgeolekuorgan, vaid hoopis ennast õrnast kohast puudutatuna tundnud misindustegelinskid!

1993. aasta 8. märtsil oli ETV toimetaja Vahur Kersna kutsunud telesaatesse kokku nii tollase Miss Estonia Karin Kitse, KGB-nuhi Ville Sonni kui ka Matti Miliuse Matti Mogučina. Eelnevalt oli Kersna palunud Mattil ühes võtta ka mõ-

ned naisteemalised luuletused, sest tegu oli ju ikkagi naistepäevasaatega. Kersna oli teavitanud Miliust küll Sonni osalemisest saates, kuid polnud maininud Karin Kitset. (Iseasi muidugi, kas see teadmine oleks mõjutanud Miliust oma repertuaaris vastavaid muudatusi tegema.) Niisiis otsustas Milius valida saatesse peale “Hymni KGB-le” ka krestomaatilise teksti “Anna!” lugeses mõlemad saates ette. Teise luuletuse lugemise ajal oli televaatajal kodus suurepärase võimalus jälgida etlevat Miliust ja järjest enam näost ära vajuvat Karin Kitset. Hiljem said Kersna ja Milius mõlemad kohtukutse Enelin Meiusilt, kes süüdistas neid Karin Kitse ja kõikide Eestimaa daamide solvamises luuletusega “Anna!” ja nõudis kahjutasu 500 tuhat krooni. Skandaalist johtuvalt vabandas ka tollane ETV peadirektor Hagi Šein õhtul enne “Aktuaalset Kaamerat” televaatajate ees. Protsess ise vindus ja vindus ja lõppeski ilma ametliku lahendita.

Võib öelda, et Matti Mogučit on elu jooksul vaid ühel korral lausa lavalt ära aetud, ja seegi ei juhtunud hallil stagnaajal, vaid hoopis 1993. aastal Tamperes! Varem oli küll ette tulnud, et pärast esinemist tuldi ja paluti enam mitte selles kohas esineda. Kas või tollelsamal legendaarsel luulelugemisel Tartu Botaanikaaias 1981. aastal, kui õhtu juhti Beierit sel teemal manitseti, ja sama aasta sügisel, kui Henn-Kaarel Hellat keelas Matti Miliusel sisenemise Tartu Kirjanike Majja – ilmselt tundes end puudutatud olevat “Avalikust luuletusest Eesti intelligentsile”, mille Milius NAKi sügishooaja avaõhtul selles majas ette oli lugenud. Tamperes esines Milius koos Henn-Kaarel Hellati, Han-

nes Varblase, Karl-Martin Sinijärve ja Aivo Lõhmusega. Juba kuus soojalt vastu võetud luuletust lugenud, asus ta enne seitsmenda – “Riigimehe surma” – esitamist tutvustama publikule selle eellugu: kuidas 10. novembril 1982 Leonid Iljitš Brežnev suri ja kuidas NLKP seda fakti maailma avalikkuse eest mitu päeva saladuses hoidis, et mitte teha 10. novembril oma sünnipäeva tähistavale Miliusele nii ilusat sünnipäevakinki. Kohe kui Aivo Lõhmus oli selle jutu soome keelde tõlkinud ja Matti esimese värsiga lõpule jõudnud, tuli lavale õhtu korraldaja, katkestas esituse ja laskis Mattil lavalt maha astuda. Tollest Tampere-käigust sai alguse ka esimene tüliperiood Beieri ja Miliuse vahel. Miliuse jutu järgi oli põhjuseks Beieri kirjutis *Postimehes*, milles olevat tõlgendatud Miliuselt saadud infot Soomes-käigu kohta valesti, mainides, et Brežnevit ei lastud Soomes solvata ja Moguči tekitas Soomes sellega skandaali. Seejärel võttis avalikult sõna Aivo Lõhmus, kes ütles, et mitte midagi sellist pole olnud. Vastuseks kinnitas Beier, et Milius on valelik. Milius end süüdi ei tunnistanud – tema polevat midagi sellist Beierile väitnudki, tema lihtsalt edastas pelgad faktid – et Moguči luule lugemine katkestati enne “Riigimehe surma” lõppu.

Arvo Pesti arvates võis selle esimese tüli põhjuseks olla hoopis raha – nimelt honorar Tampere-esinemise eest, mille Milius täies ulatuses endale olevat jätnud, selle asemel et seda kokkuleppe kohaselt Beieriga jagada. Igal juhul järgnes sellele üle kahe aasta pikkune tüliaeg.

Kellele kuulub Moguči?

Vahepealsest maharahunemisest ei piisanud paraku kauaks. Ruttu tekkis uus konflikt, mida õhutas 1995. aasta sügisel läbi mitme *Kultuurilehe* numברי aset leidnud diskussioon Moguči nime omaniku ja kasutamisoiguse teemal.

Kunagi 80ndate keskel olevat luuletuste autor, esitaja ja Doris Kareva omavahel kokku leppinud pseudonüümi avamise tingimustes. Selle koolipoisilik-romantilise leppe järgi pidi üks pool seda tegema alles teise poole hual. Kui enne sureb Milius, tunnistab oma autorluse üles Beier, kui aga Priidu läheb enne, teavitab avalikkust Milius. Juhul kui mõlemad surevad koos, hoolitseb tõe teadasaamise eest Doris Kareva. Lepet õnnestus Priidu Beieril rikkuda juba 1989. aastal, kui ta Kirjanike Liitu astudes kirjutas Miliuselt luba küsima enda oma kõrvale ka Moguči nime, omistades nii selle kasutusõiguse ainuisikuliselt endale. Muidugi poleks Milius seda Beierile keelanud, kuid et pseudonüüm avati ilma teisele osapoolle teatamata, seda pani ta väga pahaks ja luges lepingu rikkumiseks. Beier arvas Moguči nime iseeneestmõistetavalt talle kuuluvat – tema ja ainult tema kirjutas ju luuletusi.

18. augusti *Kultuurilehes* arvustas Arno Oja Oskar Kruusi koostatud “Eesti kirjarahva leksikoni”, muuhulgas vihjates, nagu poleks Sirje Kiin selles avanud Moguči autorlust korrektselt, jättes mainimata Miliuse osaluse.¹² 1. septembri lehes vastab Beier: tema arvates on Kiin seda teinud korrektselt. Matti Moguči on te-

¹² A. Oja, Kirjandushuvilise lõbu- ja abiraamat. *Kultuurileht*, 18.08.1995.

ma, Priidu Beieri pseudonüüm, mille all kirjutatud luuletusi esitas Milius. Selle õiendusega kuulutab Beier veel kord Moguči nime üksnes enda omandiks, Moguči nime kasutamiseks ilma Beierita peab Milius selleks luba küsima – Beier seda aga enam ei annaks. Edasi väidab Beier end teadvat, nagu kasutaks Milius koos Leonhard Lapiniga Beierile kuuluvat pseudonüümi, et selle all levitada Lapini poolt kirjutatud luuletusi.¹³ 8. septembril ilmub samas lehes Lapini õiendus, kus ta kinnitab oma mitteseotust Moguči nimega. Samas hoiatab ta Beierit juba jurii-diliste protseduuridega: “sest asja ees, teist taga lehes minuga opereerida on mulle vastuvõetamatu”¹⁴. 15. septembril trükib *Kultuurileht* ära Beieri avalduse Tartu Linnakohtule kriminaalasja algatamiseks Lapini vastu.¹⁵ Avaldusse on ta noppinud kolm lauset Lapini nädal tagasi ilmunud õiendusest, mis teda laimavat ja solvavat. Nimelt leiab Beier, et Lapin on avalikult pannud kahtluse alla Beieri ainuautorluse Moguči pseudonüümi all ilmunud luuletuste suhtes, nimetanud Beierit vaimuhai-geks ja pidanud teda takkaotsa veel ka mõnede Kati Murutari tekstide autoriks. Samas lehes õiendab ka Milius, tutvustades ühtlasi laiemale avalikkusele Moguči algusaegu ja nimepaneku lugu.¹⁶ Milius väidab: “Temaga [Doris Karevaga] aru-tades minu pseudonüümi, leidis Doris, et m i n a olen Matti Moguči.” Milius eitab

Lapini seotust Moguči-nimega ja nimetab Beierit lihtsalt kadedaks, sest kogu au ja kuulsuse saanud ju ainult tema, Matti Milius, Beieri kirjanduslik modell. Samal veerul sekkub keskustellu ka kirjandustoi-metaja Peeter Künstler, kes tunnistab end süüdi sõprade vahel vaenu tekitamises – Miliuselt saadud müstifitseeritud teabe puudulikus edastamises Priidu Beierile – ja lõpetab sellega ühtlasi “viljatu diskus-siooni”.¹⁷

Uuesti puhkeb riid 1998. aasta detsembris. Selle tekitab Miliuse koostatud ja Umara kirjastuse poolt välja antud luulekogu “Sind armastan, president Meri”, kus ei leidunud ühtki Beieri poolt kirju-tatud teksti ja mille kaanel oli autorina kirjas Moguči asemel Moguchi. Kirjapildi erinevusest paraku ei piisanud. Matti Milius: “Kuulutasin välja, et Legend-galeriis toimub Matti Moguchi uue luuleko-gu “Sind armastan, president Meri” esit-lus. Tuli siis ühel päeval Priidu galeriisse ja ütles: “Mis plakat see on??” – Noh, minu uue luulekogu plakat. – “Mis nimi seal on?? Mina seda asja nõnda ei jäta, mina annan sinu ja kirjastuse kohtus-se!”¹⁸

Kirjastus leidis Beieriga kompromissi – uue luulekogu vahele pandi kirjastuse poolt vaheleht, kus palutakse autoriks lugeda hoopis Mats Maalen ja ühtlasi vabandatakse Beieri ees tekkinud segadu-se pärast. Kusjuures Miliuse sõnutsi oli

¹³ P. B e i e r, Õiendus. *Kultuurileht*, 01.09.1995.

¹⁴ L. L a p i n, Õiendus. *Kultuurileht*, 08.09.1995.

¹⁵ P. B e i e r, Lp. Kultuurilehe toimetuse! *Kultuurileht*, 15.09.1995.

¹⁶ M. M i l i u s - M o g u č i, Armas Priidu Beier! *Kultuurileht*, 15.09.1995.

¹⁷ P. K ü n s t l e r, Toimetaja õiendus. *Kultuurileht*, 15.09.1995.

¹⁸ Matti Milius Urmas Vädi raadiosaates “Inemise sisu”.

Beier käsikirja, mille tiitellehel Moguchi nimi, enne trükkiaandmist näinud ja seega teadnud, et kogu antakse välja selle nime all. Tookord olnud Beieri ainsaks nõudeks, et kogu ei tohi sisaldada ühtki tema poolt kirjutatud teksti, ja selle nõudega Milius kogu koostamisel ka arvestas. Beier ise väidab, et temale oli raamatu ilmumine Moguchi nime all teadmata: "Selle luulekogu ilmumine Matti Moguchi nime all oli mulle tõesti suur üllatus. Matti Milius rääkis mulle sellest juba paar kuud ette, aga see pidi ilmuma tema nime all. Ootamatult seda asja miskipärast muudeti – nii et mind peteti. Ilmselt arvati, et Matti Moguchi nimi müüb rohkem kui Matti Miliuse nimi."¹⁹

Seda, et Beier nägi käsikirja enne trükkiaandmist koos Matti Moguchi nimega, kinnitab ka Umara esindaja Arvo Pesti. Leonhard Lapin teab asjast niipalju: "Segadused Matti Miliuse luulekoguga algasid juba siis, kui ma aasta eest teda kujundama asusin. Siis oli kaanel autorina Matti Milius. Suvel aga tuli ta minu juurde palvega vahetada oma nimi Matti Moguchi vastu. Priidu Beieriga olevat selline kokkulepe. Nüüd selgub, et ei olnud või lihtsalt on seegi lugu sama ebamäärane nagu kogu Miliuse elu. Igatahes vabandan siinkohal Priidu Beieri ees, et heausklikuna Miliust usaldasin."²⁰

Nagu nähtub Matti Miliuse vastavateemalisest õiendusest, andis Doris Kareva 23. novembril 1981 selle nime hoopis

Miliuse tegelaskujule ja alles tegelaskujult laienes see hiljem ka Beierile. Seepärast olnuks Beierist õigem lugeda oma ainuomanduseks vaid Moguči nimemärgiga kirjutatud luuletused, laiendamata seda ainuõigust Moguči nime kasutamisele. Beier aga kinnitab tänaseni, et kui kellelgi üldse on õigust sellele nimele, siis ainult Doris Kareval, Milius rahuldugu enese kutsumisega Matti Milius-Mogučiks.²¹ Doris Kareva tundub arvavat, et nimi peaks kuuluma võrdselt mõlemale osalisele.²² Arvo Pesti peab Moguči-nime võrdselt kõigile kolmele asjaosalisele kuuluvaks. Ent autoriõiguste seadus on rääkinud ja kired vaibunud, sestap võib igaüks siin targutada lõpmatuseni, ilma et sest tulu saaks sündima. Kahju ainult tõesti, "et niivõrd suure jäämurdjaliku jõuga legend mandub sellisel väikekodanlikul viisil. Anarhistlik märk maetakse autoriõiguse kirstus"²³.

Kas legendi taassünd?

Isikud, kes figureerivad Mats Maaleni nime taga, ei ole avalikult teada. Arvatavasti püütakse sellega luua uut müstifikatsiooni. Matti Moguči 18. sünnipäeval 17.02.1999 Tallinna Kirjanike Majas väitis Tarmo Teder, et uue kogu autoreid on rohkem kui linnu seljas sulgi. Eri stiililahkmete järgi otsustades on autoreid ehk siiski vähem. Autorlust ühele luuletusele on avalikult tunnistanud Hasso Krull.

¹⁹ Priidu Beier sealsamas.

²⁰ L. L a p i n, Milius presidendiga kiigel. *Eesti Ekspress*, 11.02.1999.

²¹ P. B e i e r, Narruse järkuvaks kiituseks, lk 87.

²² D. K a r e v a, Kes on Matti Moguči? *Vikerkaar* 1990, nr 6.

²³ A. P i l v, Exegi Ornamentum 1999. *Looming* 2000, nr 3, lk 419.

Avalikus pressis esinedes peab Leonhard Lapin autoriteks mitmeid Tartu ja Tallinna kunstiinimesi.²⁴ Esmane kahtlus langeb seejuures muidugi temale enesele. Enamik asjaosalisi on üsna kindlad, et suuremat osalt ongi nende nõrgavormiliste värsistuste taga Leonhard Lapin, kuigi too igal võimalikul juhul seda kategooriliselt eitab. Spekuleerivalt on Maaleni autorkonda kuuluvaks peetud veel Sven Kivisildnikku jt Tartu noori literaate.

Oleks õigem suhtuda järjekordsesse müstifikatsiooni loomise katsesse mõistvalt ja diskreetselt, isegi soosivalt, oodates, mis suunas panevad Maaleni liikuma Miliuse poolt lubatud uued tuuled. Hetkel on Mats Maalen vaid anonüümne luuleprojekt, kus avalikuks tulemise hirmuta saab pulli teha ja rõvetseda. Beieri-aegse Mogučiga pole tal suurt midagi ühist, peale taotluse pidada kaudselt kinni samast temaatikast ja motiivistikust. Mats Maaleni missiooni ja ideoloogia kohta arvab Leonhard Lapin: "Arvan, et sarnaseid luuleraamatuid on meie hullul ajal vaja, ja imestan ainult, miks kutsutud ja säetud kirjandustegelased sedalaadi tegevust võõrastavad. (...) Meie ametlik ladvik, eesotsas presidendiga, elavad tõesti maailmas, millisena Eesti ühiskonda näeb näiteks Kroonika või mõni perversselt eksklusiiivne naisteajakiri. Ent on olemas ka Matti Miliuse ja Valli Olli maailm – rõve, alkoholist, higist, sitahaisust ja vaesusest läbi imunud, maailm ilma kompuutri ja internetita, ilma missinduse ning autoasjanduseta. On hoopis prügikastid,

prassingud, absurdne ringialemine, vaesunud, haiged ja vanad inimesed, kelle probleemid sageli lõpevad seal, kus korralikul kodanlasel alles algavad. (...) Eesti elu sisaldab lisaks parlamendi ja valitsuse vastuvõttudele ning diplomaatilise korpuse paraadidele, Brüsseli ja New Yorgi käikudele ka drastilist vene probleemi, vägivald ja valimiskampaaniat, võimuvõitlust ilma häbi ja auta, raha kokkuajamist vahendeid valimata, hooramist ja seksi kogu tema ampluaas, joomist, joomist ja joomist hullumiseni – kõike seda sisaldab Miliuse kogu."²⁵

Selline ideoloogia on kahtlemata väga vajalik, aktuaalne ja teretulnud. Seda suurema kurbusega tuleb mõõnda, et professionaalse luuletaja puudumise tõttu Mats Maaleni luulekuju tagant ei ole kedagi, kes sõnumit kvaliteetsetesse tekstidesse valaks.

"Õige" Matti Moguči – Beieri Moguči – aga jääb eesti kirjanduse (ja ka vastupanuliikumise) ajalukku konkreetsest aegruumist lahutamatu unikaalse nähtusena, mänguna, mis koondas endasse vastupanu tagurlikele oludele, põrandaaluse-boheemliku kahenäolise müstifikatsiooni ja kvaliteetasemel kirjanduse. Olgugi et vaenlane sai selle "müstikuse" taga peituvad jõud teada praktiliselt kohe mängu alguses, jäi salapära oreool ju omade jaoks pikaks ajaks püsima, tekitades legendi.

Mis puutub Matti Moguči nähtuse defineerimisse, siis on selge – Matti Moguči on luuleprojekt, mis koosneb 50% ulatuses Matti Miliusest kaubamärgina ja 50% ulatuses Priidu Beierist tekstidega varustajana.

²⁴ L. L a p i n, Milius presidendiga küigel. *Eesti Ekspress*, 11.02.1999.

²⁵ Sealsamas.

VAATENURK

TIIT HENNOSTE

Keskklassi veerukogu

MIHKEL MUTT. MUTI TABLOID. *Ku-par, Tallinn, 1999. 235 lk. Hind 132 kr.*

Visuaalne mulje sellest raamatust on, et Mutt on tahtnud teha kõike võimalikult tagurpidi. Selles raamatus on valdavalt ajalehematerjal, kolumnid, portreed ja arvustused, aga raamat on kujundatud nagu luksusalbum: paks paber, kõvad kaaned, nii palju valget pinda ja nii hõre tekst, et tavaliseks kokku pressituna saaks 240 leheküljest umbes 120. Raamatu nimi on "Muti tabloid", kuid raamatus olevad lood on üsna klassikaline kvaliteetlehe-ajakirjandus. Ei ütleks, et just *New York Times* või *Frankfurter Allgemeine*, aga korralik *Helsingin Sanomat* igatahes. Kuigi see on raamat, on temas kasutatud trükikirja, mis on disainitud arvutilehekülgedele kujundamiseks, ja see kiri on paigutatud lehekülgedele arvutiekraanile sobiva reavahega, nii et ilmselt oleks tekst eriti hästi loetav siis, kui silmade ees natuke virvendab. Klassikaliste taandridade asemel on eendread. Ja lõpuks, hoolega on pingutatud, et jagada raamat tavalise päevalehe osakondadeks. Aga tulemus on juhuslik ja mitte kuidagi ei osanud siit leida ka peent ironiat. Nii jättis kõik kokku lihtsalt punnitatud mulje.

Millest selles raamatus juttu on?

Raamatu esimene pool on tavalised

ajalehekolumnid, või vana sõnaga – kommentaarid. Nagu korralikule arvamuskirjutajale kohane, on Mutt võtnud sõna vist kõigil teemadel, mis ajakirjandus on üles loksutanud, venelastest kuni õlle hinnani. Aga need on kindla ajaga, mõnikord koguni kindla nädalaga seotud seisukohad. Neis pole peaaegu midagi, mis tõuseks suuremaks üldistuseks ja pakuks huvi üle aja. Neis on mõningaid põnevaid mõttekäike, mille üle järele mõtlema jääb, nagu rahvuse defineerimine klassikaliste kirjaniike tsitaatide kaudu ("Šibbolet") või väike irooniline kirjatükk "Presidendi nimi". Aga sellised pisipärlid on rohkem kui haruldased. Ja ei ole ka sügavaid, mingi eriala asjatundja teadmisi. Vähemalt neil aladel, mille kohta ma ise arvan midagi teadvat, nagu ajakirjandus, on see hariduse hõredus mu meelest küll üsna silma paistev. Ja kohati kisub üsna jamaks ka näiteks siis, kui Mutt hakkab jumal teab milliste allikate põhjal ühte artiklisse top-pima 20. sajandi mõttemaailma valitud tükke. Ja lausa absurdseks muutub minu jaoks asi siis, kui elupõline linnaintellektuaal Mutt hakkab tões ja vaimus kirjutama põllumajanduse probleemidest ("Homogeensuse müüdist"). Aga ilmselt tavalise lugeja petab ära. Naljakas on muidugi lugeda, kuidas Mutt harimatust teistele ette heidab. Aga veidi piinlik on ka.

Miks need tükid kokku on kogutud? Ei tea. Igatahes ei teki selles raamatus ka seda efekti, mis oli tugevalt olemas Muti

eelmises artiklikogus “Meedia mu meedia”, kus üksikuna üsna tavalised lood moodustasid kokku terviku, mis kattis vaadeldava probleemi või maailmatüki olulised tahud ja andis kokku uue kvaliteedi, uue tähenduse. Kuigi katset paistab selles suunas olevat tehtud (nt esimeses osas “Eestlus maailmas”).

Tehniliselt veab Mutt üldiselt välja, vaid mõned lood kukuvad kokku juhuslike tükide reaks. Jutu tuum on enamasti kohe alguses ära öeldud, on toodud fakte, näitelugusid ja tsitaate tuuma kaitseks ning veidi ka ümber lükatud võimalikke vastuväiteid. Keel on lihtne ja selge, vahepeal lipsab sisse veidi ironiatki. Hoolega on järgitud ka professionaalse ajakirjaniku kuldreeglit: ainult üks mõte ühes loos, sest ka homme on kirjutamispäev. Ülejäänud ruum tuleb täita vanade mõtete kordamiste ja kõrvalepõigetega (ilunäiteks lugu Billist ja õllekannu hinnast Haapsalu õllekas).

Oma maailmapildilt on Mutt ikka endine. Ta on moralist, kes leiab, et inimesi tuleb õpetada, et tuleb võidelda ajakirjanduses kollase vastu ja valge eest, et kultuur on tähtis asi, et missioon, aated jms peavad olema. Ühesõnaga, just samamoodi, nagu tema 1980. aastate juttudes liikunud kirjandusajakirja peatoimetaja Imanti lause oli: pange vaimu, rohkem vaimu.

Hullem oli mu jaoks see, et tänase Mutti maailmapilt on üsna igav. Neis lugudes pole isegi kirge, nad voolavad rahulikult ja loiult nagu ametitöö ikka. Ainult siis, kui juttu tuleb Sulev Luige mõrvamisest, ilmub üheks hetkeks teksti teravamaid ütlemisi, paatost, ehedat tunnet. Muidu on kõik ideoloogiliselt, rahvuslikult, pat-

riootiliselt *etc etc* korrektne. Liiga korrektne. Ja kuigi Mutt kritiseerib üsna hoolega Lääne poliitilist korrektsust, on see kriitika samal ajal poliitiliselt vägagi korrektne, Eesti mõistes. Nii selles mõttes, et Eesti poliitilise korrektsuse juurde kuulub praegu tingimata Lääne poliitilise korrektsuse kriitika, kui ka selles mõttes, et ka Eestis on olemas oma poliitiline korrektsus. Ühesõnaga, Muti seisukohad on korraliku riigikodaniku seisukohad. Oleks oodanud mingit veidrust, mingit monomaaniat, mingit kirge, mis tavalisest eristub. Mu arust oli see Muti varem väga tugevalt olemas, kuid mida aeg edasi, seda enam liigub ta mõttelaad keskpõrandale kokku. See on keskklassi kolumnisti veerukogu.

Raamatu teine pool kisub kultuuriks. Juubelilood, portreed, arvustused, poleemika. Kahjuks on suur osa neistki seekord tähtpäevakirjutised, mis ajalehepaberist kõrgemale ei tõuse. Aga kokkuvõttes on see osa selgelt parem, sest seal on Muti öelda ka midagi sellist, mis lihtsalt triviaalsest kohustusest ei tule. Osa lugudest on klassikalised arvustused, mida kirjanikud ikka on armastanud raamatusse raiuda, et tulevikuteadlastel võtta oleks. Teine osa on portreed. Kui Langemetsa lugu on veel raamatu alguse võtmes kinni, siis “Linnar Longplay” on juba hoopis parem. Ja veel paremaks läheb seal, kus Mutt ei pea faktides kinni istuma, vaid võib natuke fantaseerida (Kodanik Noska kaasaegse eluloos). Just sellest loost leidsin ma ka vastuse küsimusele, mis mind läbi kogu raamatu vaevas. Miks on Muti varasem elegantne, veidi üle servade viskav vaimukas lause, mis objekti ühe hoobiga paika pa-

neb, asendunud tuhmivõitu ajalehekeele-
ga, mis sähvatab vaid mõnel üliharval het-
kel? Miks suudab ta mõnel harval hetkel
isegi ajaleheklišeid ja ropendamise kokku
keeta mingiks üsna võikaks stiilipäraks (nt
"Tüütute õpetajate" alguses)?

Paistab selgelt silma, et faktid ahista-
vad Mutti. Seal, kus ta peab olema kor-
rektne, faktidele toetuv ajakirjanik, jääb
kogu aeg tunne, et ta hoiab ennast tuge-
valt tagasi, kontrollib ennast, surub ennast
iga hinna eest korrektsuse piiridesse. Ja
see sisemine tsensuur on tapnud keele ja
mu arust ka vähemalt osa mõtteid.

EVE ANNUK

Äraminevikust äratulevikku

MAIMU BERG. *ÄRA. Tuum, Tallinn, 1999. 262 lk. Hind 158 kr.*

Maimu Bergi uus raamat "Ära" liitub selle
osaga tänapäeva eesti kirjanduses, mis
tegeleb lähimineviku painete ja problee-
mide teadvustamise ja läbikirjutamisega.
Seda suundumust võiks seostada ka post-
kolonialismi-mõistega. Nii nagu mustad
autorid on oma loomingus selgitanud
suhteid oma orjandusliku minevikuga (nt
eesti keeldegi tõlgitud Toni Morrisoni
"Armas"), nii seob ka Ida-Euroopa post-
sotsialistlikke autoreid oma (häbiväärse?)
mineviku läbikirjutamise paine. Muidugi
on asju, mille poolest orjapidamise õudu-
sed ei ole võrreldavad totalitaarse riigi
survega, ent teisalt on erinevate koloni-
seeritud kultuuride (ja kirjanduste) tähen-
duskeskmeks nii või teisiti vastupanu

(*résistance*), mis kirjutab selle, mida vas-
tustatakse, vastupanu tekstuuri.

Rahvuslik vabanemine ei seostu ainult
postsotsialistliku Ida-Euroopaga, paar
viimast aastakümnet on tähendanud ko-
lonialismist vabanemist ja iseseisva riigi
loomist veel mitmetele muudelegi maa-
dele (kas või Uus-Kaledoonia, mille ko-
loniaalsest ajaloost ja Prantsuse võimu alt
vabanemisest näitas alles hiljuti filmi
"Metsik maa" Kanal 2), paljude rahvuste
jaoks on see protsess aga alles käimas.
Koloniaalsurvest vabanemine on tähen-
danud ühtlasi rahvusliku identiteedi taas-
määramist, mis on samavõrra ka kee-
leline enesemääratlus. Narratiivse kujut-
luse, minevikulugude taasjutustamise kau-
du moodustab kirjandus osa sellest kul-
tuurilis-keelelise enesemääratluse protses-
sist.

Maimu Bergi loomingus on rahvusli-
ku identiteedi probleemid olnud pidevalt
esil, varasematest romaanidest võiks mee-
nutada nt Kristian Jaak Petersoni käsitle-
vat "Seisab üksi mäe peal" (1987), hilise-
matest muidugi "Ma armastasin venelast"
(1994). Möödunud aastal ilmunud ro-
maan "Ära" asetub loogiliselt sellesse rit-
ta, kujutades oma kahe peategelase Ennu
ja Tamara kaudu elu sotsialistlikus Ees-
tis. See raamat on omamoodi ajaloo(üm-
ber)kirjutus: nii nagu ka "päris" ajaloo-
tekstid on tegelikult ajaloo *kirjutus* (neil
on autor, kes valib, mida, millest, milli-
sest vaatepunktist jne kirjutada), nii loob
ka Berg oma variandi ahistavast elust
nõukogude okupatsiooni tingimustes
"väikese inimese" igapäevaelu vaatepunk-
tist. Kuna "päris" ajalugu on oma mitme-
tasandilisuses tegelikult tervikuna haara-

matu – lisaks ametlikule ajalookirjutusele, mis sageli on esiplaanile toonud peamiselt poliitilise ajaloo, on kogu aeg eksisteerinud ka suuline ajalugu, inimeste teaduses, mälus –, siis koosnebki ajalugu pigem eri tõlgendustest.

Vaatepunkti selline asetus lähendab Bergi teksti teistele samalaadsetele tekstidele, nagu Viivi Luige “Seitsmes rahu-kevad” või Emil Tode “Piiririik”, mis kumbki omal moel küsimärgistavad rahvusliku vastupanu suurt narratiivi. Sest rahvuslikku rõhumist võib kujutada ka suurte ajalooliste sündmuste kaudu, nagu eestlaste küüditamine Siberisse jne, – niisuguse kirjanduse kõrgpunkt langeb 1990. aastate alguspoolele. Tavainimese igapäevaelu kujutamine totalitaarse ühiskonna tingimustes aga annab võimaluse näha asju mitmekihilisemalt, mitte taandada “kogu tõde” rahvusliku vastupanu ideoloogiale, vaid tuua esile ka vastandlikke vaatepunkte ja arusaamu: mitte kõigil eestlastel ei olnud “vene ajal” halb elada, ka tavainimese jaoks oli sel ajal mitmeid nüüdseks kadunud eeliseid. Tamara ja Ennu kujude kaudu ongi püütud piltlikustada totalitarismi ambivalentset tähendust: Ennu elu eesmärgiks on sellisest ühiskonnast pääseda, muidugi koos Tamaraga. Ent see pääsemine – välismaalasega abiellumise teel välismaale elama asumine – lõhub nende endi abielu, suhte ja ühise tuleviku.

Sotsialistliku Eesti kujutamine romaanis on ootuspärane: see haisev, räpane, trööstitu defitsiidiühiskond, kus isikuvabadused olid väga piiratud, on tõesti selline, et tahaks ära, tahaks unustada, otsast alata. Ära-taotlusel on aga ka teine tähend-

us: ära-identiteet kui eitatus on sellisena kinni sellesamas, mida ta eitab, sõltudes tegelikult viimasest – ilma selleta, mida niiviisi eitatakse, poleks ka eitust ja see-ga vabanemist, pääsu kellestki või millestki. See määrabki ära-taotluse, ära-identiteedi piirid ja tähenduse: on võimatu vabaneda minevikust, seda ei suuda raamatu tegelased ega jutustaja. Iseloomulik on, et raamatus puudub Bergi tekstidele sageli omane irooniline distants jutustatavaga. Distant on pigem ajaline, mitte teksti suhtes võõritust loov. See, mida kujutatakse, ei ole lihtsalt olnud aeg, see on läbielatud, isiklikult kogetud aeg, mille materiaalselt aistilisust tekst esile toob. See on lähiminevik, nähtuna läbi naise silmade. Selles mõttes toob Berg meie postkolonialistlikku diskursusesse uude aspekti, ühendades rahvusliku rõhumise soolisega, esile tuues seda, mida tähendas olla naine sotsialismi tingimustes. Kuigi raamatus kujutatakse minevikku ka mehe – Ennu – silmade läbi, rõhutades niisiis ka mehelikku kogemust, jääb millegipärast kõlama pigem Tamara poolt läbielatu. Ehk on see seotud Bergi kui naisautori alateadliku sümpaatiaga oma raamatu naistegelaste suhtes?

See, et reaalne sotsialism, nii nagu ta Eestis eksisteeris, tõi naiste jaoks kaasa spetsiifilise, nende sugupoolega, nende seksuaalsusega seotud rõhumise, on Eestis suhteliselt vähe käsitletud teema. Siin-seal on üht-teist sellega seonduvat puudutatud, kuid üldiselt on see jäänud muude, rahvusliku rõhumise aspektide varju. Eesti ilukirjandusest ei meenuki peale Bergi enda loominguteisi selle teemaga otseselt seonduvaid tekste. Seoses totalitaarse

ühiskonna õudustega, näiteks Siberisse küüditamisega, on ju küll käsitletud ka naiste elusaatusi (nt Heljo Männi “Küla-line kodus” või Heino Kiige “Maria Siberimaal”), aga neis on esikohal siiski küüditamise kui eesti rahvuse vastase kuriteo kujutamine. Naiste spetsiifilistest kogemustest sotsialismis on suuresti mööda vaadatud võibolla ka sellepärast, et naiskirjanikud pole eriti sõandanud sellest kirjutada. Meeskirjanikelt seda vist oodata ei saakski.

Mineviku kujutamine naise isikliku kogemuse seisukohalt mõrandab ühtlasi seda rahvusliku vastupanu suurt (mehelikku) narratiivi, millest lähtuvalt tavaliselt vaadeldakse Eesti sotsialistlikku minevikku. Naiste seisukohalt võis viimasel olla kahetine tähendus: ühelt poolt olid naised nagu mehedki rahvusliku allasurumise objektideks, ent teisalt sai just naiseksolemise tõttu neile osaks spetsiifiline rõhumine. Naiste reproduktiivsus oli rakendatud sotsialismi teenistusse – riik vajas ju tööjõudu. Naise seksuaalsusega seonduv ei olnud mitte lihtsalt tabu, vaid muutus juba omaette ahistamisvormiks (nt hügieenitarvete ja rasestumisvastaste vahendite puudumine). Teisalt oli see ahistamine seotud ka meestega – ametliku võrdõiguslikkuse-ideoloogia raames toimiti tegelikkuses üpris patriarhaalse loogika järgi, mis ei vaidlustanud meeste (seksuaalseid) õigusi, vaid pani kohustused ja vastutuse ses osas täielikult naistele. Nii ei ole imekspandav, et naised olid sunnitud aborti tegema (vt Tamara vastavaid läbielamisi lk 80–81): see ei viita mitte ainult rasestumisvastaste vahendite puudumisele (seega sotsialismi majanduslikule

arenematusELE), vaid ka meheliku seksuaalvajaduse domineerimisele naise seksuaalse enesemääramise üle. Kuidas võis naine tajuda oma seksuaalsust selles mitmekordselt ahistavas ühiskonnas?

“Tamara polnud kunagi kedagi kartnud, aga ometi nautis temagi kaitstud olemist, tugevama vastutust, seda, et keegi otsustas ka tema eest. See oli kooselu ülim tähendus. Viimasel ajal räägiti üha rohkem seksuaalsusest abielus või partnerite suhetes. Kuskil nautisid naised orgasmi, seksuaalset vabadust, mida pakkusid rasestumisvastased tabletid. Siin neid polnud ja ega Tamara neid ka vajanud, pigem läinuks vaja rasestumisele kaasaaitavaid vahendeid. Naiste orgasmi ta ei uskunud, see oli meeste väljamõeldis, see pakkus neile kahekordset naudingut. Naise orgasm oli tegelikult mehe topeltorgasm ja sellepärast teesklesid paljud naised orgasmi. Tükk aega ei teadnud Tamara selle sõna tähendustki. Lapsepõlvkodus polnud kunagi nendel teemadel räägitud. Seal valitses puritaanlik vaim” (lk 184).

“Ära” jutustaja asetub selleski suhtes samaaegselt nii minevikku kui tänapäeva, nähes minevikus kogetut läbi tänapäevase prisma. Kuigi tekstis puuduvad enamasti otsesed viited, seostuvad mitmed teksti allhoovused üheaegselt nii toonaste kui tänaste vaatenurkade ja arusaamadega. See korruga kahest ajast teadlik olemine saadab lugejat pidevalt: võrdlusvõimalusena või pääsemisvõimalusena? Pääsemine osutub aga ka ühtlasi lootuste purunemiseks: Tamarale tähendab see uue elu alustamist välismaal ja armastuse (armastusvõime) kaotamist, Ennule eesmärgi kaotamist ja lihtlabast inimlikku allakäi-

ku. See, mis eesmärgina hoidis püsti ahistavates tingimustes, osutus saavutatuna käestlibisenuks. Bergi jaoks ei ole küsimus ainult totalitarismi ja vabaduse vahelises vastuolus, vaid samapalju ka inimlikes suhetes, hoiakutes ja tunnetes (vt Ennu ja Tamara vaidlust lk 249–255). Ajaloo vastuolulisus omandab tähenduse siiski inimsuhete võrgustiku kaudu, armastuse kaudu. Selles mõttes on Berg jäänud truuks armastusele, mis on paljude ta raamatutes jutustatud lugude keskmeks. Ja kuigi armastusel on Bergi loomingu kontekstis sageli ambivalentne tähendus, on armastuse kaudu siiski võimalik tõusta kõrgeemale ajaloolisest ebaõiglusest:

“Ainult armastus, mis on ju kõigile kättesaadav, võib muuta keskpärase elu eriliseks, korvata midagi, olgu siis vaesust, vabaduse puudumist, isegi põdurust. Ja armastusest ilmajäämine tõukab tagasi keskpärasusse, kus iga päev meenutab seda, mis kunagi olnud, võimalust välja rabelda, kõrgusse tõusta, meenutab armastuse võimalikkust” (lk 258).

PEETER KÜNSTLER

Armastus ja irve

JÜRI EHLVEST. *ELUMASK. Eesti Kostabi-Selts, Tartu, 1998 (tegelikult 1999). 192 lk. Hind 68 kr.*

“Elumaski” uudisjutu-aines on armastus, jube vana, moodidest ja uuringutest vaevatud nähtus iseenesest ja Ehlvesti puhul ka iseeneses. Teatavasti pole armastusel piire, armastada saab ükskõik keda või mida, on olemas inimarmastus, armastus inimese vastu, isamaa-armastus ja jumalaarm jne, ja muidugi seks nii armastusega kui ka ilma. Eesti keeles saab ilma keerutamata armastada ainult ‘vastu’, muidu peab armastust pakkuma, lunima, avaldama või salgama. Või peab (armu)kadetsema. Olema armastatud ‘poolt’. Armastust on alati peetud hingeliseks nähtuseks, kusjuures rõhuv enamik inimesi ei tea hingest mitte mõhkugi peale müllusööbinud käibetõdede ehk siis aimavad midagi vaistlikult. Sama valdav enamik neist pakatab valmidusest armastada – saagu mis saab, tulgu kui tuleb. Põhiliselt igatsetakse armastuse võimendatud tundeid, mille biokeemilist päritolu teadlased juba päris põhjalikult kirjeldada oskavad. Armastus trotsib piiri üleva ja madala vahel. Armastusel on kommunikatiivne roll nii indiviidi sisekõne kui ka suhtluse tasandil. Armastus on seisund.

Armunud inimene kaldub olema ebaadekvaatne, rääkima lollusi elik langetama järelemõtlematuid otsuseid. Armastus mõjub väga tugevalt inimese psüühikale, inimene võib armastusest hulluks minna. Armastusest rääkimine pole sugugi liht-

ne, sel teemal on end raske arusaadavaks teha iseenelegei, rääkimata teistest. Eriti võimas on armastuse ja usu liit, mis välis- tab muu maailma tunnustamise. Ajalugu näitab, et armastus on olnud loomevõi- mete virgutajaks, mispuhul võiks ju ka pikalt ja laialt rääkida rahuldamatusest ja sublimeerimisest. Armastus ei välista ambivalent- sust (näiteks laste ja vanemate suhetes). Armastus viitab paratamatult kaotusele, surmale, valule ja ettemääratusele, nii et fraas ühest vandest – “kuni surm teid lahutab” – tundub liig jõhkralt peale suruvat elu ainelist külge. Armastada peaks olema võimalik palju ja paljusid, läbisegi ja igavesti, aga miskipärast leidub sel teel tohutult palju inimese püstitatud või tema individuaalsesse loomusesse kuuluvaid tõkkeid.

See oli siis väike loend Ehlvesti novel- liraamatu teemadest, millel ta pikemalt või vihjamisi peatub. Kõige üleslugemi- seks ja (hoidku jumal!) kommenteerimi- seks tasuks tellida kelleltki kõrgkooli dip- lomitöö. Ehlvest lähtub kirjutades hinge- listest seisunditest, mille olemust ja taga- maid ta uurib, vahel lausa nuhib ehk küi- bitseb. Näib, nagu oleks ta millestki häi- ritud, tahaks lugejaga dialoogi vältides ise dialogiseeruda. Ühes kohas ta minajutus- taja irvitab, et jah, paistab tõesti nii mi- nevat, et mu elu kujuneb viimasel ajal aina enam kirjutatu järele. Kuigi ilkuv, siiski borgeslik lähtekoht vist? Otsib harjumus- pärases maailmas ja tunnetuses uut? Ja mõned silmatorkavalt täpsustamata vii- ted Kierkegaardile – kas kui surmapõlglik hirmu tunnistamine? Tõesti, hirmu ja selle avastamise varjundeid märkab küll.

Paljud Ehlvesti lood toetuvad psühho-

analüüsile. Nõnda avarduvad triviaalne sündmustik, mida Ehlvest kirjeldab, ja mõistagi ka teemad loomujõul millekski raskesti piiritletavaks. Võiks ju ka öelda, et kellegi ebamäärase (mina)tegelase in- dividuaalse ajaloo heitlikuks fragmendiks. See, mis mõjub elementaarse lause tasan- dil irratsionaalsena, on aga psühhoanalüü- si seisukohalt ratsionaalne. Nagu näiteks tegelase enesetunnetuse ja mõtlemise seos varem kogetud ambivalent- susega inimsu- hetes. Pideva liinina toimib Ehlvesti lugu- des võimetus kommunikeeruda. Siin tor- kab silma, et kuigi Ehlvesti võib vist pi- dada postmodernistik- s – kõõgega kombi- neerijaks ja mängijaks –, siis “Elumaskis” domineerib stiilpuhas sajandialguse järele lõhnav sürrealism.

Ehlvesti kirjeldatud elu on, kuigi sot- siaalsetest pingetest vaba, räpane: rüve- dad eluasemed, purunenud abielud, joo- mine ja liiderdamine, narkomaania, ro- pendamine, moraalijungrite poolt per- versseteks liigitatavad seksuaalsed soodu- mused ja toimingud, hullumeelsusepu- hangud, sektantlik isamaalus, põlvkonda- de konflikt, sihitu ringituiamine, aadetega kauplemine jne. Aga mulje pole räpane, sest ühelt poolt teeb Ehlvest süngevõitu nalja, teisalt, nagu öeldud, kannab kirjel- duse üle psühhoanalüüsi võtmesse. Ports inetust võib olla ka esteetiline ja on igal juhul müüv, peibutav. Kus aga peitub nali? Ehlvesti päkapiklikus sõrmeviibutuses – poisid, oluline on enamasti varjatud! Pent- sikult võimendatud viites elu rituaalsele küljele, mille ilmed võivad kergesti nii kananaha kui naeru peale ajada. Tõe van- kumises loogika ees. Mõtlemist virgutavas mõttetuses. Hingeahistusest sündivas ir-

ves. Ega minagi ju tea hingest suurt midagi ja Ehlvestigi lugedes palju targemaks ei saa, aga see Ehlvesti naer, mida ta tegelane ajuti lausa vägisi alla surub, see sunnib ütleva, et tuleb teine hingest.

Ehlvesti on omamoodi mõnus lugeda. Ta kuulub Andrus Kiviräha, Jaan Krossi, Andres Vanapa ja Ervin Õunapuu kõrval meie praeguste novellistide tippklassi. Peeter Sauter, klassikalise naturalismi ja eksistentsialismi kombineerija, tundub mulle praegu juba eilsena, järjekorras neljanda järelärkamisaja etalonina. Vanad Kross ja Vanapa on klassikaliselt selged ja filigraanse elutunnetusega täppiskirjutajad. Nooremad loovad oma mütoloo-giaid. Kivirähk (Ivan Orava lood, "Pagari piparkook") ja Õunapuu (vastilmunud

"Eesti gootika") on seejuures kuidagi vennalikult sarnased, nad võtavad kultuuriruumist oma suva järgi ainet, ilmutavad nii-öelda õiget tendentsi, kuid eiravad sissekoolitatud proportsioone, tungides edasi müütilise igaviku suunas. Ehlvest urgitseb omapäi inimeses. Neid ühendab silmakargav seotus ajakirjandusega, kõik nad vihjavad n-ö kuumadele teemadele, vahel kirjutavad suisa otsese reageeringuna mingile ühiskonda erutavale sündmusele, kasutavad oskuslikult veste, följetoni ja ka spetsiifilisemate ajakirjandusžanrite stiilivõtteid – aga kirjutavad ikka nii, et maakera sees on teine, suurem maakera. Neid ühendab must huumor, grotesk, suurejooneliselt jubedad seigad – eesti gootika, võta või jäta.

VIKERGALLUP

EESTI KIRJANDUS 1999

Küsisime 25-lt arvustajalt, vastas 22.

Tulemused: JAAN ISOTAMME luulekogu "MINA JOHNNY B" (kirjastus Ilmamaa) pidas eesti kirjanduse parimaks mulluseks uudisraamatuks viis, Mati Undi teatritekstide raamatut "Huntluts" neli, Aare Pilve luulekogu "Tema nimi on kohus" kolm ja Triin Soometsa luulekogu "Pidurdusjalg" kaks arvustajat. Ühe kriitiku toetuse pälvisid Hirami romaan "Mõru maik", Kaur Kenderi romaan "Yuppiejumal", Andrus Kivirähu romaan "Liblikas", Hasso Krulli luulekogu "Jazz", Kalju Kruusa luulekogu "Meeleolu", Madis Kõivu romaan "Kähri kerko man Pekril. Studia memoriae II", Karl Martin Sinijärve luulekogu "Towntown & 28" ja Lembit Uustulndi romaan "Kiikhobune Antverpenist".

Esikteostest kogus KALJU KRUUSA luulekogu "MEELEOLU" (Erakkond) seitse ja Hirami romaan "Mõru maik" kuus häält. Kaks häält jagus Matt Barkeri jutukogule "Sarah' jalad" ja Jürgen Rooste luulekogule "Sonetid", üks Piret Bristolil luulekogule "Murdumismärk", Juku-Kalle Raidi luulekogule "Hõikelein" ja Urmas Vadi jutukogule "Suur sekund". Kaks vastanut ei osanud anda eelistust ühelegi debüüdile.

Seadkem traditsiooniliselt sel alusel ritta ka edukamad kirjastajad: Erakkond 11, Tuum 9, Ilmamaa 5, Kupar 4, EYS Veljesto, Huma ja Varrak – igaüks 2 punkti.

Mis paistis noorema põlve kriitikuile 1999. aasta kirjanduses üldiselt kõige olulisem, iseloomulikum, huvitavam?

EPP ANNUS:

Minu eelistus: Hiram.

Eelmise aasta puhul kogesin pooldu-misefekti: aasta lõpp oleks nagu kujunenud uueks aastaks, aasta algul ilmunud tähelepanuväärsed tekstid tundusid aasta lõpuks olevat ajaliselt juba kaugel. Küllap ei saa see tähendada muud kui kirjanduse hoogsat uuenemisprotsessi.

Pean ka tunnistama, et tegelikult osutus minu jaoks aasta parimaks uudisteoseks raamat, mida Vikergallupi nimekirjas ei leidu – "Aastaajad eesti luules", eesti luule loodusteemaline polüloog. Poleks iialgi arvanud, et erinevad ajajärgud omavahel nii säravaid dialooge luua suudavad.

TÕNU KAALEP:

Oluline?

Minu jaoks on oluline tõestada, et arkaadialik *status quo*, kujutlus kirjandusest kui pühadusest ja maailma ja Eestit ülal hoidvast rituaalist, mis kipub võtma mingi kirikliku dogma ilmet, ei tähenda enam suurt midagi. Või täpsemalt, eraldame Rein Veidemanni ja tema kolleegide ja jüngerite genereeritavast tekstimassist rituaalse kõne, kinnisideed, demagoogia-

võtted ja mõtteta kultuurimure ilmingud ning vaatame, mis järele jääb. Üks eesti kultuuriajakirjanduse ja kriitika keel on välja suremas. Ja peaaegu ei nuteta. Kirjandus ja kriitika ja esseistika ja kultuuriajakirjandus ise ei kao kuhugi.

Iseloomulik?

See, kuidas nooremad kirjamehed on alustanud meediariünna, mille ainsaks mõtteks enda teadvustamine. Mis on õige ja tore; ja siis loed, mida erakkonnad, nakid ja muud nihukesed – kuni tubli Tallinna natsionaalsotsialistini välja – on oma loominguna kokku kirjutanud, ja saad aru, et haip on palju huvitavam ja osavam kui looming, mille jaoks ta tehtud on. Aga ikka minnakse õnge...

Huvitav?

Ei ole veel huvitav, kurb küll. Aga ma ei kaota lootust.

JAN KAUS:

Tegelikult olen ma juba kirjutanud nii eelmise aasta parimast debüüdist kui ka parimast raamatust. Parim debüüt on "Mõru maik", isegi selles mõttes, et ta tekitas palju poleemikat ja väheke isegi paksu verd. Paks veri ei meeldinud, poleemika meeldis. Siinkohal meenub, kuidas mõningast levikut jätkas arusaam: kui teised ei mõtle nagu mina, siis teised ei mõtle, ei oma mõtlemisvõimet. Ma loodan, et võimalikult suur hulk inimesi keelduvad olemast lollid või targad sellepärast, et nad saavad "Mõrust maigust" või ükskõik millisest muust tekstist aru nii, nagu saavad.

Aare Pilve "Tema nimi on kohus"

meeldis mulle eelmisel aastal ilmunud eesti raamatutest kõige rohkem. Seal on näha küsimisi inimese ja teda ümbritseva maailma samaaegse eksisteerimise pärast. Aare Pilve raamat on koht, kus kõnelemine ja kõnetatu üritatakse kokku tuua. Mitmekordse sordiini all pesitsev hüüd.

Kui saaks, annaksin veel ühe punkti raamatule, mis ilmus tegelikult aastal 2000. Aga nii mõjus tekst, et tahaks ära mainida, mis sellest, et punkt kaotsi läheb. Toomas Raudami "Jaa" kohta saab öelda: "Jaa!" Samasugune liikumine keele pinnal nagu Pilve luule, aga mitte kõndlemine, vaid kihutamine: Raudami keel näitab lugejale keelt.

Tõsiasia, et kirjandusaastal 1999 ilmus palju raamatuid, retsensioone, ülevaateid, intervjuusid, peeti omajagu ettekandeid ja vaidlusi nii kirjandusest kui ka kirjanduskriitikast, on minu jaoks päris ilmne. Ja see on tore. Samasugune olukord tundub jätkuvat.

VILJA KIISLER:

Et kirjandusteoste auhindamine, paremusjärjekorda seadmine ja igasugune muu kirjandusliku aasta "saagi" kilodesse ja meetritesse rehendamine tegeleb kõige muu, mitte aga kirjanduse enesega, on selge ilmselt hindajailegi. Kui juttu tehtaks kirjandusest kirjandusena, siis ei saaks ju sugugi järjekorda panna ega üht teisest paremaks pidada: selle poolest, mis kirjanduse kirjanduseks, kunstiks teeb, on kõik teosed ühevõrra head ja kaunid. Too seevastu, mis edetabeli tippu lennutab või

auhinna toob, saab seista ainult väljaspool kirjandust: kirjutatu vaatlemine kirjutaja (nt tema "elutöö") või siis kirjanduse üldisel taustal ("oli näidendivaene aasta" vms), täpsemini selle taustal, mida kirjanduseks peetakse.

Aga seda kõrvale jättes: ilmus Triin Soometsa "Pidurdusjälj" – kaunis, küps ja kindla käega kaalutud raamat, täiuslikumaid luuleraamatuid terves eesti kirjanduses. Ilmus Karl Martin Sinijärve "Towntown", mis ennustab, et Sinijärve järgmine raamat võib olla tema parim. Kalju Kruusa esikkogu "Meele-olu" üllatas oma erakordsusega ja lubab luuletajat – võib ju saada ainult selleks, kes juba ollakse.

Tegematagi nägu, et ma olen kõike äratrükkitu lugenud, tahaksin veel nimetada Jaan Unduski *Vikerkaares* ilmunud näidendit "Goodbye, Vienna (Gertrud)", mis on omas keelelises külluses, mängulisuses ja ühtlasi mängitavuses ilmselt ületamatu.

Kui kriitikute jumaldatud Kaur Kender kirjutas Delfis, et temas ei liigu ükski närv, kui ta näeb suitsetavat rasedat, siis vastas üks teravkeel, et temas ei liigu ükski närv, kui ta näeb kirjutavat Kenderit. Mina jätsin "Yuppiejumala" ootama aegu, kui "Iseseisvuspäeva" ambitsiooni suurus ja selle kattetus meelest läinud.

ANDRUS KIVIRÄHK:

Saan avaldada arvamust üksnes parima raamatu osas, kuna ühtegi debüütteost ma lugenud pole. Üldse on ju lugemiseks aega üsna vähe, seega tuleb hoolsalt valida ning

võtta ette üksnes nende autorite looming, kelle tegevuse vastu sa tõeliselt huvi tunned. Ülejäänusid võib poes sirvida ja siis tagasi letile panna – sihtauditooriumit ootama. Mina ei ole ju kirjandusteadlane ega arva, et peaksin olema kursis eesti proosa või luule hetkeseisuga, mina loen ikka ainult seda, mis meeldib.

Möödunud aastal sai siis loetud kuut eesti autori teost – need on ametivendade Juure ja Kalli huumorikogumikud, Öuna-puu ja Kivastiku romaanid, Undi Lutsutöötlus ning Muti esseekogumik. Muti tekstid vist ilukirjanduse alla ei mahu, seega annan oma hääle Undile. Ja tore oleks, kui ta selle Lutsuga pooleks teeks.

VALLE-STEN MAISTE:

Parim raamat – Jaan Isotamme "mina johnny b", parim debüüt Matt Barkeri "Sarah' jalad".

Üheksakümnendatel oli mul läbivalt tunne, et kirjanduses olijate kohta kehtib Priidu Beieri omaaegne küüniline arvustusepealkiri – "Need, kel paremat võimust pole". Läänud aastat vaadates näib küll nii, et see aeg hakkab üle minema. Kirjandus keskeltläbi tundub hulga vitsaalsem ja tänapäevasem, kui lähikümnendil tavaks olnud – on palju eriilmeliselt huvitavaid asju.

Ajakirjades ilmunud vaadates näib pilt veelgi põnevam, kuid ka raamatuna ilmunud tekstide vahelt ei olnud kerge valida – Unt, Kivirähk, Kender, Barker, Hiram, Kõiv, Ehlvest, Kivastik jmt kirjutasid kokku tosinkond raamatut, mille puhul ei teki kahtlust, et tegemist on hea ja tänapäevase

kirjandusega. Toodu puudutab aga vaid mu isiklike eelistusi. Teoseid ja autoreid, keda kirjandusingid traditsiooniliselt hea kirjanduse hulka loevad, leiab proosanimistust samapalju veel. Ja jäälükumised luules paistavad veelgi tuntavamad olevat.

HEDDA MAURER:

Eesti kirjandus on hetkel oma kõrgseisus ja tundub, et läheb veelgi paremaks. Tõsi küll, et ilus oleks ainult üks nimetada, aga duell Kivirähu "Liblika" ja Kivastiku "Varblase" vahel ei leia kuidagi võitjat. Kui just valima peab, siis "Liblikas". Tõenäoliselt on need kaks raamatut mind sel aastal kõige sügavamalt puudutanud. Ma ei väsi endiselt ülistamast Kivirähku, keda enne "Liblikat" pidasin osavaks, ent siiski naljameheks. Debüüthingekriipijaks on aga Jürgen Rooste oma "Sonettidega".

1999 oli väga ilus aasta. Ma tean, et tuleb paremaid ja see on alles algus. Ilusamat sissejuhatust värsketele sajandile on tõesti raske loota. Need kümme raamatut, mis mulle veel kangesti (ja iseenesest mitte vähem kui siin mainitud) meeldisid, nimetan ma kindlasti mõnes eravestluses. Ma ütleksin ka veel, mis üldse ei meeldinud, aga siis saadaks kirjaneitsi *boyfriend* mulle veel ühe sõimukirja. Jäägem kirjanduse piiresse.

ANNELI MIHKELEV:

Sel aastal oli parimate raamatute valimine märksa raskem kui mullu, sest erinevates žanrides on ilmunud palju häid teoseid.

Et Jaan Isotamme koondkogu "Mina Johnny B" värsid ei mõju sellisena, nagu oleksid need kirjutatud aastail 1967–1974, vaid pandud paberile siinsamas ja just praegu, tagasipeegeldusena lillelaste aega, ning mis kõige olulisem – neis on mässu ja kirge, siis annaksingi sellele raamatule aasta parima tiitli. Kui aga Jaan Kaplinski "Silm" oleks ilmunud möödunud aastal raamatuna, oleks valik olnud teistsugune.

Muidugi on rõõmustav, et häid debüütte oli mitu. Pärast pikka ja vaevarikast kaalumist saab mu hääle siiski Hiramile "Mõru maik". Mis siis, et Hiramit kahtlustatakse mahakirjutamises – mina ei kahtlusta. Ja kui ta ongi kusagilt eeskujutõnud, siis on see igati tervitatav nähtus ja eesti kirjandusloos läbi aegade aktsepteeritud (meenutagem või Koidulat, aga näiteks ka nooreestlasi, kes prantslaste poole püüdisid). Seega jätkab Hiram kena traditsiooni rahvusliku esteetika värskendamise mõttes. Peale selle on "Mõru maik" veel toredalt mitmekihiline ning seejuures kaantest sisuni lõpuni läbimõeldult teostatud. Ühesõnaga – kaunis stiilinäide.

Hiramile pakub tõsist konkurentsi Matt Barkeri jutukogu "Sarah' jalad", kuigi žanr on teine. Ja mulle miskipärast tundub, et kui kirja- ja lugemisoskus inimkonna, sh eestlaste hulgas ikka edasi kestma jääb, siis Barker on kindlasti loetav ka aastakümnete pärast – võibolla rohkem kui Hiram. Seepärast ei saa lahti tundest, et teen Barkerile liiga, kui Hiramile ettepoole asetan. Loodan, et autori andekus tulevikus selle korvab.

Läinudaastase kirjanduselu olemus

väljendubki ennekõike ilmunud teostes – et autorid otsivad midagi uut, püüavad kontakteeruda maailmakirjandusega ning ei kapseldu enam nii palju omaenese kultuuriruumi piiratusse ja probleemidesse. Nii võiks lisaks eespool nimetatud teostele sündmuseks lugeda veel Maimu Bergi “Ära”, Lembit Uustulndi “Kiikhobust Antverpenist”, Andrus Kivirähki “Liblikat”, Toomas Vindi “Nädalavahetusel. Mängides”, Arvo Valtoni jutukogu “Kahkesi” (viimane peaks huvi pakkuma meesuurimusega tegelejatele) jt. Head luuletki ilmus, kuigi võiks veel rohkem ja veel paremat teha.

Kindlasti oli kirjandusele oluline, et suuremad Eesti päevalehed hakkasid pärast *Postimehe* “Kultuuri” kaotamist omavahel kirjanduslike lehekülgede pärast võistlema, vähemalt nii paistis see kõrvalt vaadates. See mõjus neile hästi, kuigi arenguruumi on ka veel kõigil. Nagu eesti kirjanduselgi.

MIHKEL NUMMERT:

Olen ilmselt väheoriginaalne ja pakun oma isiklikeks lemmikuteks 1999. aasta parima raamatuna Kaur Kenderi “Yuppiejumala” ja debüüdina Hirami “Mõru maigu”. Lisaks sellele, et mõlemad on huvitavad raamatud, annavad nad kõige paremini aimu sellest, mis eesti kirjanduses viimasel ajal uut toimub. Lõpuks ometi on hakatud adekvaatselt ja asjaosalistele arusaadavalt “mõtestama” või “kujutama” üheksakümnendaid aastaid – kui mõni väga üksik erand välja arvata, pole sellega enne nimetatud teoseid hakkama saanud.

Ma ei arva, et hordidena esile tõusvad noored kirjanikud iseenesest mingit põhjalikku revolutsiooni põhjustaksid, selleks on eesti kirjandus liiga traditsioonihoidlik ja mõnigi kolmkümmend aastat tagasi orbiidile tõusnud tegija hoiab latti endisel kõrgel. Aga üldiselt võivad tulevastes õpikutes 1999/2000 mingi olulise suuna või põlvkonna esilekerkimise aastatena kõne alla tulla küll. Selle üle tohib rõõmustada.

P. S. Who the hell is Tammsaare?

AARNE RUBEN:

1999. aastal ilmuda õnnestunud eesti kirjandusest on mul olnud tõsisemaid kokkupuuteid nelja teosega. Need on Asta Põldmäe “Viini plika”, Triin Soometsa “Pidurdusjalg”, Remsu “Ungern-Sternberg” ja Mati Undi “Huntluts”.

“Pidurdusjalg” on ennast alles avastava poetessi omapärane jälg meie kirjandusse. Mulle on see täiesti mõistetamatu: olen harjunud, et igas luulevalimikus, mida loen, on ka mõni tugev vabavärs, siin on aga kõik nõrgad. Põldmäe “Viini plika” niminovell ei jätnud mulle mingit muljet, küll aga novellid “Meretee”, “Sa mine küsi” ja “Lendav maailm”. “Meretee” puänt oleks justkui võetud merejääd kujutavalt maalilt *Loomingu* seinal. Kahjuks on kriitikud sellele jutule liiga vähe tähelepanu pööranud. Olen täiesti kindel, et autor jätkab seda poeetilist liini. Õnnestunud kujund oli uppumine sõnajalgadesse. Millegipärast jäi lugedes mulje, et “Meretee” on detektiivlugu, sest peategelase sugulased, kes peavad tema mõrva-

mise avastama, on põhjalikult välja joonistunud, mul tekkisid nende näod ju suisa silme ette. Kõik otsad jäävad lahtiseks.

“Ungern-Sternberg” oli täielik ämbrise astumine autori etnograafiaalaste teadmiste puudumise tõttu. “Huntlutsu” ei suutnud ma teatris välja kannatada, jäin esimeste minutite jooksul magama.

OLAVI RUITLANE:

Parim raamat – Karl Martin Sinijärve “Towntown & 28”, parim debüüt – Urmas Vadi “Suur Sekund”.

“Yuppiejumala” aasta oli see 1999. Vanad avüärt kirjanikud tunnevad, et nende loomelisuus ning nad ise on kustumise teel ja muretsetakse meelegeitlikult väärilise järelkasvu pärast. Kunagi lühikest aega “ülivalgust” saanud Jüri Ehlvest on nüüd rahule jäetud ja uus aupaiste tugevasti Kaur Kenderi pea kohale kleebitud. Kusjuures ei suudeta enda vastu ausaks jääda ja välja öelda, et “Yuppiejumal” jääb kõvasti autori pärli, “Iseseisvuspäeva” varju ja tõsiselt võetavamaid raamatuid ilmus ridamisi.

Kirjanduspoliitiliseks nonsensiks oli luulepreemia välja andmata jätmine. Seda aastal, kui ilmusid KMSi “Towntown & 28”, Beieri “Mina – Eiffeli torn”, Triin Soometsa “Pidurdusjalg” ja veel (mis sest, et juba ühe riikliku preemia saanud) Isotamme “Mina Johnny B”! Aga Eesti on muidugi maa, kus kõik võimalik!

Noorematest tegijatest õigustasid oma olemasolu kindlalt Urmas Vadi oma “Suure sekundiga”, Contra lauluraamatuga

“Naine on mees” ja kolm Erakkonna tõsiselt võetavamat liiget – Kruusa oma “Meeleoluga”, Heinsaar novellidega ja Kalkun oma setukeelsete asjadega. Samas kui luulerühmituse liider (?) Aare Pilv tundub end olevat jäägitult unustanud Bernard Kangro poolt ammuilma ärakirjutatud “ruumi”.

Eelmisel aastal raamatuga “mahasaanud” jagunevad kahte gruppi – ühed on need, kes mõistavad, et kirjandus peab olema samasugune kaup nagu leib või makaronid ja et see peab kuuluma ükskõik mis tingimustes võimalikult suure tarbijaskonna “lauale”. Teine grupp grafomaane, kes ponnistavad saada elitairideks, kirjutavad oma raamatuid teiste kirjanikele ja kirjanduskriitikutele ning on oma kolmekümnepealise lugejaskonnaga tavalugeja jaoks surnud. Millepärast ei ole juba pikka aega ilmunud enam lasteraamatuid, mis võiksid võrreldavad olla “Naksitrallide” või muu sellisega? (Tegeelikult ilmus ühe positiivse vaheldusena 1999. aastal Edgar Valteri “Metsa pühapäev”.) Seepärast, et laps ei oska piisavalt kõvasti äitäh öelda! Ja seepärast, et üks suur osa eesti kirjanikest on juurikad, kelle põhiliseks loominguliseks tegevuseks on kolleegide kõride küljes rippumine ning, taskud õieli, rahade liikumise jälgimine Tallinn-Tartu-Võrumaa vahel. Ja ilkumine selle üle! Selle asemel et korralikult sellega tegeleda, milleks nad loodud on.

Lõpuks tänaks Isotamme, Kaalepiti, Krulli, Kruusat, Beierit, Sinijärve, Soometsa, Barkerit, Ehlvesti, Kivirähku, Kõivu, Kivastikku, Remsut, Vadit, Contrat! Ainuüksi selle eest, et mul eelmisel aastal midagi lugeda oli!

MIHKEL SAMARÜÜTEL:

Minu valikud on Undi "Huntluts" ja Kruusa "Meeleolu".

Tundub, et siinkirjutajale on Kivirähk selline tekstimasin, kellest/millest ei saa nüüdiskirjandust vaadates paratamatult üle ega ümber. Mitte et Kivirähki järjekindlalt plagieeritaks või ta ise osaleks selles patus, vaid osakesi kivirähkmasinast on kogu popimas eesti (proosa)kirjanduses. Taolist tekstifilingut on nii Kivastiku, Õunapuu, Ehlvesti, Vadi, Heinasaare, Kenderi jt loomingus. Ja kas või Kross ja Unt. (Samas nagu ei ühildu masinaga õieti sellised tõsirealistid nagu Sauter või Hiram.) Muidugi mitte üksühele, vaid igaühel leidub mingi osake, mis moodustaks kivirähkmasina. Kui lugeda "Pagari piparkooki", "Sirlu, Siim ja saladusi" ja "Liblikat", siis järgnevalt teisi autoreid sirvides on puhas äratundmisrõõm masinast. Kui moodustada Proppi-laadne juturegister, võiks vabalt näha kokkulangevusi. Imelikud juhtumised, vördjalikud või südant paitavad tegelased, kiiksuga huumor, rahvuslikkuse müüdid, vägivaldsus, mõneti ka keelekasutus, jms. Kui eksisteeriks selline asi nagu risoom, siis kivirähkmasin kataks suurema osa lülidest punktide vahel. Kivirähk on imeplik nähtus. Aga muidugi oli eelnev jutt vaid uitmõte.

FRANÇOIS SERPENT:

Kuna Ervin Õunapuu "Eesti gootika" on siinsest nimekirjast välja jäetud, võiks parima raamatuna nimetada Jaan Iso-

tamme (? – aga J a n Isotamm ei kirjuta ju selliseid luuletusi...) koondkogu "Mina Johnny B". Samuti võiks selleks olla Kalju Kruusa "Meeleolu", aga olgu siis pealegi hundid söönud ja hundid terved ning too viimane parim debyytraamat. Tuleb kohe lisada, et see valik on tehtud nende teoste hulgast, mida allakirjutanu on lugenud. Seega jääbki minu sydametunnistusele, kas Ehlvesti, Kivirähi ja Vanapa eelmisel aastal ilmunud raamatud jäid mainimata ebaõiglaselt või kuidas selle asjaga on.

Kyll aga võin julgesti väita, et need Vikergallupile vastanud, kes peaksid Hiram "Mõru maigu" yhel või teisel põhjusel esile tõstma, suhtuvad eesti kirjandusse põlguse või irooniaga. Võiks kysida, mis annab yldse põhjust arvata, et too raamat leiab neil lehekylgedel märkimist? Eks ikka see, et tema ymber mullu põhjendamatult palju lokku löödi.

Jääbki mulje, et mitmeil eesti kirjanduskriitikuil puudub oma arvamus või julgus seda avalikkuse ees välja öelda: kui yks raamat või autor yles tõstetakse, järgnevad sellele kajana kostvad arvamusavaldused. Kui aga mõni autor satub kirjanduspoliitilises raamistikus nii-öelda "uste vahele", siis leiab tema looming ignoreerimist või käsitlemist talle olemuslikult võõras kontekstis, kus see mõjub jõuetu ja mõttetuna. Ja mis kõige hullem: kõik see mäng mõjutab otsapidi seda sfääri, kust kirjandus oma seekleid ammutab. Kui ikka sellist kirjanikku pole (ei tea, ei tunne, ei tahagi teada), ei saa ta ka oma uue teose jaoks Kultuurkapitalilt kopikat. (Tahtsin juba kasutada banaalset väljendit: "punast krossigi", aga siis oleks või-

nud jääda ebaõige mulje, nagu seaksin ma kahtluse alla mõne tuntud romaanikirjaniku positsiooni. Ei ole ma sugugi nii noor ja nii vihane; võibolla loodan liigagi palju terve mõistuse peale.)

Et mu jutt ei mõjuks haleda halinana, pakun lõpetuseks välja konkreetse ettepaneku, mis seisneb selles, et edaspidi võiks avaldada koos Kultuurkapitali rahalisi toetusi pälvinute nimekirjaga ka nende nimed, kes yhtedele või teistele taotlustele on soovituskirja lisanud. Kyll saaks nalja, kui selguks, millised vaimuvyrstid(nna)d on soovitanud eraldada rahva raha piinlikkust tekitavate yllitiste heaks!

KARL MARTIN SINIJÄRV:

Imelik aasta: kõik parim kraam on debüüdid.

Ja see on mu meelest rumal mõte, et luulet ja proosat eraldi ei saa hinnata.

No kuidas ma eelistan Piret Bristoli "Murdumismärki" Matt Barkeri "Sarah' jalgadele" või Jürgen Rooste "Sonette" Lembit Uustulndi "Kiikhobusele Antverpenist" või Juku-Kalle Raidi "Hõikeleina" tont teab millele. Debüüdid kõik. Seda vist reglement siiski ei keela, et mõlemad eelisted debüütidele anda, sest parim raamat võib olla ka debüütraamat ja samas ei pruugi ta parim debüütraamat olla ja samas...a nüüd ma lähen rappa omadega. Võtan parem taskust mündi ja viskan, ise ei mõista kaugemale valida. Nii. Tulid "Sonetid" ja "Kiikhobune". Aga kumb on parim raamat ja kumb parim debüüt? Viskan uuesti. Jürgen Rooste on seega mu parim debütant ja Lembit Uus-

tulnd parim kirjanik minevast aastast. Masin, mis võitis sõja, ei saa eksida.

Ning eks tule säätsamast ka aasta peajoon välja – vanade ja mitte nii vanade tegijate viimatised asjad ei sära teab kui kirkalt, kuid samas on terve hulk paljulubavaid esikraamatuid. Ning uue kirjan-duse vaht muliseb ja kobrutab kenasti, karta on, et sellest veel lähiajal üht koma teist põnevat ja kvaliteetset välja pulp-satab.

Tahakski juba lugeda.

KADRI TÜÜR:

Parim raamat – Aare Pilve "Tema nimi on kohus", parim debüüt – Juku-Kalle Raidi "Hõikelein". Olen möödunud aastal ilmunut lugenud üpriski lünklikult, seetõttu ei küüni arvamusevaldus subjektiivselt tundepuhangust eriti palju kaugemale ja on tugevasti luule poole kiivas.

Tundub, et üha suurem hulk kirjandust ei pürgigi enam ilmtingimata "institutsiooni esindajate" heakskiiduga varustatud paberile, vaid on kolinud netti, hakanud ettelooetavaks, rühmituste või sõprus-kondade omaks siseasjaks. Või on neid viimaseid lihtsalt viimasel ajal märkimis-väärselt palju juurde/nähtavale tulnud. Ka avaliku elu tegelaste kirevates ridades võib täheldada kirjanike hoogustunud figureerimist. Eesti nüüdiskirjanduse puhul "auctori surmast" rääkimine oleks igatahes ilmne liialdus. Ning see, mida trükkijõud-nud pisikesed mustad tähed isekeskis valge paberi peal teevad ja tähendavad, muutub järjest vähem tähtsaks.

JAAK URMET:

Minu laureaadiid: Jaan Isotamm ja Kalju Kruusa.

Mida enam ma 1999. aasta kirjandust vaatan, seda enam olen veendunud – nooremad tegid ikka vanematele korralikult ära. Seda nii proosas (Vadi, Barker, Heinsaar, Hiram + tinglikult noored Kender, Kivirähk, Ehlvest) kui ka luules (Kruusa, Pilv, Rooste, Raid). Lisan siia veel Moguči ja Johnny B nimed – ega ju nemadki muud pole kui nooruslikud mässajad.

Oli kirjanduslike “kampade” aasta – säras Tartu NAK, tähelepanu tõmbas Erakkond ja toimiva üritusena sai hoo sisse ka TNT.

Olen ülimalt rahul, et mulluse kirjanduse edumeelsem ja enampakkavam osa, mille moodustasid paraku, tjah, ainult nooremad, on end lasknud meeldivalt viljastada postmodernsest ja kosmopoliit- sest massikultuurist. See tähendab, et pole lastud end elusalt matta võltsvagatsevva “kõrgkultuuri” (millist mõistet minu maa- poisikäsi küll ilma jutumärkideta ei nõustu kirjutama) ja on kaotatud piir vaimu- hiigluse/hiilguse ja kapitalistliku turuma- janduse vahelt. Ilma naljata! Eesti kirjan- dus ei pea ju ainult pakkuma tüütuseni lõpmatut urgitemist ajaloo ja identitee- diprobleemide kallal, vaid ka laiadesse massidesse suunatud üldrahvalikku luge- misvara, ühesõnaga – massikirjandust. “Massi”-eesliide ei tähenda mitte kitsi, labasuse ja väheväärtusliku pitsarit järg- nevale, vaid toote orienteeritust laiemale publikule – et seda võib maksimaalsete kasudega tarbida iga keskmine inimene. Kirjanik on peale kõige muu ka artist

(Tartu NAK) ja teenuse pakkuja (Contra & Philips). Kirjanduse võib ühendada reklaamitriki ja šõubisnisega. See kõik on üdini normaalne ega tähenda kunstilise sügavuse puudumist.

Just noorem kirjanikkond on sellise suhtumise omaks võtnud. Vanemate auto- rite poolt seevastu jätkus kõrgstiilse “väärtkirjanduse” tulv. Noh, ärgu siis kurtku ka, kui keegi neid lugeda ei viit- si!

Parim 1999. aastal ilmunud raamat oli minu meelest Johnny B koondkogu. Miks? Jõud. Tekstide sisemine jõud, mis pole aastatega lahtunud (nagu Mogučil), vaid on ühiskonna teisenedes muutunud veelgi käredamaks, ulatuselt globaalse- maks. Loodetavasti toob keegi tema ees- kujul ka praegusesse luulepilti rohkem pauerit – kas siis Ruitlane (kelle senised kogud on olnud siiski masendavalt hõre- dad), Rooste (kelle lõõvamate tekstide ilmumine on alles ees) või keegi muu. Soigumisest umbne atmosfäär ootab püs- sirohtu ja šrapnelle.

Jah, see va nooremate-aasta. Kruusa pani kinni Alveri ja Heinsaar Tuglase. Ja Kultuurkapitali preemiate jagamine oli üks kuradi sigadus küll.

BERK VAHER:

Kui just ikka “raamat”, siis – parim üldse Aare Pilve “Tema nimi on kohus” ja pa- rim debüüt Kalju Kruusa “Meele-olu”. Ei, ei ole Erakkonna agitkambakas. Küll tea- tud meeleühtsus, mis kriitikuil lausa erak- kondlikust “kontrrrevolutsioonilisest” kirjapruugist vesta võimaldab. Ent need

kaks raamatut ületavad suursuguselt ka terve rea (lepitamatuidki) lahkarmusi, mis mul autoritega on olnud. Kirjanduslik ja kitsamalt erakkondlik poliitika muutub tähtsusetuks, kui inimesed suudavad luua nii hõrke ja vaimuseikluslikke tekstiruumi.

Teosed iseenesest on võrdsed – või võrreldamatud; lihtsalt mitmed Kalju tekstid on mulle varasemaist aastaist tuttavad, samas kui Aare tõesti üllatas. “Nimes” on kirkas müstiline kaemus, millela kirjandus on pelk sooritus, olgu vahva või paras või nõder. Selle kaemuse avaldumine on aga subtiilsem kui Kaplinski “Silmas”, mis oma toreda kosmilise huumori siiski liiga sagedasti misjonitööle ohverdas. Guru kippus näpuga viibutama, poleks tarvitsenud, niigi lummab. “Meeleolus” on aga kaemusega samaväärset lapselikku aistingutarkust, mis ühtaegu elulustlik ja surmtõsine – või vastupidi. Ja omakorda subtiilsem kui sama märguline, kuid kärsituvõitu Jürgen Rooste. Ma jään endale kindlaks, et 1998. aastal ilmunud ja mõlemat elutunnetust ühendav Martin Paani “Läkitus Egipthusesse” on mõtte- ja kultuurilooliselt murrangulisim teos eesti kirjanduses pääle “Tasujat” – kuid Pilve ja Kruusa kirjapruugid on literaatidele küllap vastuvõetavamad ja saavad sillaks või katalüsaatoriks meele, keele ja kirjanduse ümbermõtestamisel.

Muidugi oli ju vahvat lugemist veelgi. Ent nii Hirami, Kenderi, Barkeri kui Vadi raamatud tekitasid minus ennekõike huvi selle vastu, mida nad edasi võiksid teha. “Yuppiejumala” paremad lõigud (päikesest, põhjuslikkusest) tõestavad ta lastekirjaniku-potentsiaali. Vast jätkab ta Ki-

virähu tegevust sel alal, samas kui viimane kujuneb eesti Angela Carteriks? Selle võrdluse võiks “Liblikmehega” ära teeninud olla ka Mehis Heinsaar – ent usun, et kui üldse keegi suudab kirjanduses veel millegi täiesti omanäolisega välja tulla, siis just Mehis. Sõltumatu omareaaalsus. Ent mis saab Vadist? Kõik võimalused on!

Hirami “Mõru maik” võlus ja vihastas paljusid, kes arvasid end teadvat, milline peaks 90ndate lõpu kirjandus olema, kuid õnneks on autor jäänud tervendavalt irooniliseks – olgem valmis suurejooneliseks ninanipsuks. Sama Barkeri kohta – kahtlustan, et järgmine raamat ehmatab enim neid, kes ta sulest mis tahes õudusi ootavad.

Ja viimaks – interneti kirjanduslehtedes on märgata puberteedi (või küberteedi?) algust (People&Poetry, Sulesepääd, T.N.T.). Lisaks paber-samizdat – “Urdu”, “Hoi”. Uus põlvkond ja uued väljenduskanalid on välja kujunemas, kirjanduse raskuspunkt ja maitsekohus on nihkumas ja lahtumas. Revolutsiooni ei tule – lihtsalt ühel hetkel on kogu kirjanduspilt muutunud ja see tundub enesestmõistetav.

ANDREAS WALDEN:

õhk ja põrand

1999. aastal muutus eesti kirjanduse pind loomulikumaks. ma mõtlen, see osa, mis on nähtav. noortekultuur oli mõistagi ammu ja igal pool olemas. teadlikud elustiilid, klubimuusika, normaalne disain ja samaaegsugus maailmaga. enam ammu polnud keegi, kes vähegi viitsis ümbrust tä-

hele panna, maalt ja hobusega.

kirjanduses oli asi teisiti. noortekultuuri olemasolu selles polnud märgata. jooksid pingejooned, mis lõikasid noortekultuurist tuleva aktiivse eesti kirjanduse küljest lahti ja ära. need jooksud ja lõiked toimusid tegelikult veel vaid tuimast inertisist, neis ei olnud mingit jõudu. tegelikult jäi mulje, et kui see kohe ei muutu, siis noortekultuurist tulev kirjutamine ilmub pinnale ja viskab vana kui ebaolulise ja mittevajaliku endast ära. liigub edasi ilma selleta. et kujuneb uus kohalolek ilma vähimagi vajaduseta traditsiooni kestvuse järele. traditsiooni kestvust on võimalik toetada palju efektiivsematele asjadele, kui kõik see piinlik ballast, mis eesti kirjanduses tema väiksuse tõttu nii hästi nähtav on.

eesti kirjandusel vedas. noortekultuurist ilmuv osutus heasüdamlikumaks, kui oleks võinud oodata. ta tuli ega ignoreerinud vana olemasolu. ta integreerus sellega, võttis selle endaga kaasa. kuigi, mõningane arusaamisvõimatus muidugi jäi uue markeriks. vanal tuli sellega paratamatult leppida. nagu ka sellega, et nüüd ta ei ole enam mingi ütleja, kuidas on.

tegelikult oli see olemasoleva vana ainus võimalus. lõigustuda, pudeneda, teha ennast ümber uue alusmaterjaliks. oleks liiga palju loota, et temast võiks saada uue kogukeha koostisaineid. parimal juhul võib ta olla uue mittesulanduv kandepind. näiteks põrand. siis tuleks mõelda, mis selles süsteemis oleks see uus, noortekultuuri esteetikalt ja visualiseeritusest ülesloetu. ma ütleks, see on õhk (sest seda hingatakse). on päris selge, et õhk ja põrand eriti ei segune.

hiram ja kender on osa uuest. nad räägivad sellest, mis nende ümber on. võib öelda, see on väga eluline kirjandus. aga nende aluspõhi on sünn ja praegu kehtiva maailma visualiseeritus. et aru saada, tuleb koodi tunda. sest mõistagi kirjutavad mõlemad ennekõike neile, kes koodi tunnevad. loomulik ju. ülejäänud vaa-daku ise, kuidas nad oma peas kehtivast pidurdusest üle saavad. enese harimine on ennekõike igaühe enese asi, eksole. (st, et jälle kord on selgelt näha, kuidas arusaamatuse korral tahetakse teadmatust voo-ruseks kuulutada – mina koodi ei tunne ja see, kes seda kasutab, on loll. hirami puhul on niisugust asja juba ülekohtuselt palju juhtunud.)

aga jazz on jazz ja krull on krull. ei õhk ega põrand, ei see ega teine. vahevorm ja kestev üleminek. temast ei saa aru ega ümbert. kes seda ei kuulnud, see seda ei kuulnud.

MART VELSKER:

Eelmise Vikergallupi ajal oli võimalik ette aimata suuremat lainet noores proosas. Mitmed kirjutajad olid lugude kaanestamiseks valmis juba aasta alguses, aga raamatuid hakkas rohkem tulema siiski uue talve hakul. Ilmselt oli selles veninud hoovõtus oma süü ka tõsiasjal, et raha kohtus eesti kirjandusega tunduvalt harvemini kui varem. Nüüdseks on suur osa potentsiaalseid proosaraamatu-debüüte avalikkuse ees – Mihkel Samarüütel, Mehis Heinsaar jmt loodetavasti veel tulemas.

On siis ka loogiline, et proosa ning

proosalised asjad hõivasid 1999. aastal kriitikute tähelepanust suurema jao. See huvimuutus algas juba varem ja avaldub mitmel moel, muuhulgas *Loomingus* käivitatud diskussioonisarjas ning viimase aastaauhindade žürii otsustes. Contra jõudis luuletajatest enam-vähem üksinda üle laiatarbeajakirjanduse uudisekännise, Väljataga sonetimasin – mis oligi mingis mõttes uudisterubriiki planeeritud – käivitus täistuuridel uue aasta alguses. Contras on tugevusi, mida ei saa seletada paljalt tekstiliste kvaliteetidega, jääb vaid loota, et need ei pöördu iseenda vastu. Usun nimelt, et see koletu ebaõiglus, mis ülejäänud luulele on osaks langenud, vabastab kirjaniku samas sotsiaalse käitumise rangematest reeglitest. Contra vangitorniks võib saada tema enda poolt valitud kindlapiiriline roll – aga osav mees on ta ennegi olnud, võibolla tuleb selgi korral puhtalt välja.

Ilmunud kirjanduse nimekirju silmitsedes taipasin, et minu jaoks oli üle tüki aja tegemist aastaga, mil ma polnud laus-

lugemiseks otseselt kohustatud. Valikuvaadust kasutasin rõõmuga, jätsin endale tegemata seinast seina ülevaate, kuid siiski ei loobunud eesti kirjandusest. Mõned köited lugesin läbi ja mõnd nautisin tükkikaupa. Isiklikena tajutud sündmused olid seotud ikkagi luulega: Kalju Kruusa “Meeleolu” ja Isotamme “Mina Johnny B”. Võibolla oleks selleks olnud ka Mõguči “Mina – Eiffeli torn”, ainult järelsõna maandas raamatu lennukuse kuskil vales kohas. Kõivu viimast raamatut pole ma veel lugenud, olen valmis kahtlustama, et seegi mulle meeldib. Isotamme ja Mõgučiga seotud elamused on paratamatult kaetud ajaloolise hõllandusega – ja eks tekstiülesel tasandil ju nende enesemääratluslike pealkirjade ja raamatutega alternatiivset kirjanduslugu keskmesse tiritaksegi. Kruusal ei ole õnneks veel vangilaagreid ega kõrtsikaklusi, mida habet siludes mäletada, nii et tema raamat oli meeolukas ka ajaväliselt. Sellest piisab, et pidada 1999. aastat heaks ja toredaks.

FOORUM

BERK VAHER

Pingeridade vahel.

**Ehk miks ma pole tahtnud
Vikerkaare ja Loominguga
enam tegemist teha?**

Kõigepäält ikka too juba konverentsidel ja meedias mainitud ja ridadevahelist vastukajagi leidnud tees – tühjuse või udu vastu indiaanlasi ei mängi. Tühjust pole, hää seegi. Aga udu on, Vikerkaare (ja Loomingu) identiteedis. See on küll vist pigem konservatiivse minu kui liberaalsete toimetajate probleem (eeldusel, et toimetajad ikka on liberaalsed). Kes maksab, selle laul: kui riigi raha, siis peaks Vikerkaar (&L, jätkuvalt) tegelema riikliku ideoloogia arendamisega – tagades nii ka rammusa kontrakultuuri. Kui Vikerkaar (*pro L*) eesmärgiks on ka või just *street cred*, siis ei peaks ka riigi raha vastu võtma. Ühiskondliku aususe küsimus. Aga, nagu öeldud, kui liberaalsus lubab ja süsteem töötab ja kõik on rahul, miks mitte. Ma ise teen ka koostööd nii Volli Kalmu kui Mihkel Samarüütliga. Kuni kõik osapooled võidavad, süüme ei piina.

Nüüd siis sellest, kas V liberaalsus lubab ja süsteem töötab. Nagu küll, ja kohati liigagi libedalt – teine põhjus, miks ma ammugi enam “Vigri&Looma” toimetuseksi kulutamas pole käinud, on see pagana enesestmõistetavus. (Mu gallupivastuse lõpp loodetavasti äratab õudust

ja trotsi veelgi nooremais autoreis). Noor autor kirjutab, toob toimetusse, tekst lükatakse tagasi, arene veel, noor nõustub, areneb, juba hakkab minema, toob uuesti, juba lähebki, teine veel, nimi meeles, kulkast raha, raamat, nimi gallupis, uued jutud, raamat, preemiad, gallupi võit – ja järjekordne kulka stippi saav reakirjanik on valmis. – On mingisugused kaks sissesõidetud voolusängi, avaldamiskanalit ja maitsekohust, mida vähesed on tihanud vaidlustada.

Ja teisalt – ei olegi päristist liberaalsust. On siiski teatud (anti?)esteetiline eelistustendents. “Ei” “kitšlikule” sentimentaalsusele ja baroksele kujunditulvale, “jaa” “elulähedusele” ja väikesele/keskmisele inimesele. Vägisõnad kuhjuvad – ent väetiks, mitte väetiseks. (Mis on praegu tegelikud vägisõnad? Mida isegi ükski literaat seltskonnas suu sissegi ei võta? Luhaääre “tõivetid” ja “ilmred” – kiimapapile on trumpäss kätte mängitud, mille käikulaskmiseks on ta õnneks või kahjuks liiga obskurantne!) Ja närune elu ei suuda mõjuda ausamana, kuidas ka pongestataks. Kuid tüdimust päälesurutud “elulähedusest”, teistsuguse ja rõõmsama (ehkki vast “eskapistlikuma”) elutunnuse tulekut ajakirjade toimetajad ei näe või ei soovi näha. Pigem siis vähendatakse üldse algupärase eesti kirjanduse osakaalu, nagu Vikerkaar on teinudki.

Samas – kui palju on õigupoolest olnud neid põnevaid autoreid, kelle stiil lihtsalt

toimetaja maitsega kokku ei sobi, kuid kellel ei jätku ka eneseusku oma rida edasi ajada? Või neid, kelle stiil isegi läheks, kuid kes lihtsalt on ära kohutatud? Hiram on oma intervjuudes öelnud, et ta ei julgenud ajakirjadesse jutte viia, kartis, et peetakse grafomaaniks. Nüüd on tegija. Omaenda(le) loodud grafomaani-kolliga magasid ajakirjad võib-olla mitu huvitavat juttu maha. – Või kui palju on tegijaid, kelle tekstid kannatasid literaatide lühiperspektiivsest ajakohasuse-arusaamast? Ma ei tea, kas Eero Johannes “suurtele” ajakirjadele jutte pakkumas käis – aga kuhu ta pääses? Unustatud on ta nii või teisiti. Küll on aga “uue ja värskena” avastatud Matt Barker. Cerly “Vaikelu raadioga”, tõsi küll, avaldati. Kuid see lasti kriitikuil pihuks ja põrmuks teha, jäetigi pelga kurioosumi rolli – ja nüüd on Hiram sama reaga kuulsus ja Kerttu Rakke kirjutab õnnetuid nilballegooriaid, mida esitlusele kuulama tuleb vaid käputäis inimesi. Kui palju on autoreid, kelle ühiskondlik staatus on avaldamisel takistuseks saanud? Kui suurel määral oli literaatkuuluaride põlgus Martin Paani suhtes tingitud tema edukast advokatuurist? (Siin võiks vastuseks eeldada muidugi viidet Kenderi erandlikkusele – kuid Kender on siiski enamvähem algusest päle insiderrahavõimuga” kinnitab literaatide loodud “rahavõimu”-müüti). Või kuivõrd on Mehise vapustavate ja (vähemalt viimase kümnendi kirjanduspildis) äärmiselt ebakonventsionaalsete juttude avaldamine mõjutatud ta kummatist sobitumisest

“agulikirjaniku” imagoga?

80ndate lõpu ja 90ndate Vikerkaart ja Loomingut lugedes ei näe ma parlamentaarsust ega liberaalsust. Ma näen ühe põlvkonna või isegi väiksema vennaskonna situatsioonistlikku programmi, mis suurejooneliselt täide viidi... ja nüüd on see vennaskond ennast “nurka maalinud”.

Kui palju on Loom&Vigri kokku põnevaid autoreid maha maganud?

Mulle tundub, et see hulk on kasvamas, ja eriti noorte seas. Mitmed mu tutavad noored trotsivad ajakirju, kardavad ja põlastavad. Mitte, et nad end küpseiks autoreiks peaksid. Ei, nad igatsevad kirjutamiskogemusega inimese nõuannet. Aga neile tundub, et Vikerkaar ega Looming ei suuda konstruktiivset ega objektiivset nõu anda. Õigupoolest on “Loom ja Vigri” tasapisi omandanud hitiraadio imago – kus eksisteerib teatud hitiformaat, mis ei ole eriti aldis uuendustele.

Vast Laur Kaunissaare avaldamine aitab seda eelarvamust väärata. Vast ei olegi seda eelarvamust vaja väärata. Vast ongi kontrakultuuri tekkimine saavutatud – vast võibki Vikerkaar (+ Looming, jällegi) selle just oma väidetava liberaalsuse teeneks lugeda. Tekivad uued avaldamiskanaliid, maitsereeglid mängitaks noorte vahel isekeskis ümber ja praegused ajakirjad tunnistavad oma formaati avalikult. Või loobuvad üldse algupärase eesti kirjanduse otsesest kujundamisest. Vikerkaar oma parimail hetkil minu jaoks on intellektuaalne üldhuvi-ajakiri. Kirjanduse tuum on minu jaoks olnud mujal. Täna küsimast.

Vikerkaar

TOIMETUS:

Märt Väljataga 6464 059.

Marika Mikli 6464 054.

Marek Tamm.

Kajar Pruul.

Keeletoimetaja Tiina Lias 6464 054.

Kunstiline toimetaja Jüri Kaarma 6464 062.

Tehniline toimetaja Katrin Mürk 6464 062.

Toimetus käsikirju ei retsenseeri
ega tagasta.

Praaeksemplaride korral
pöörduda trükikoja tehnilise kontrolli
osakonda 6413 696.

Toimetuse aadress:

Voorimehe 9, 10146, Tallinn.

Fax: 442 484.

E-mail:

vikerkaar@teleport.ee

Väljaandja: kirjastus "Perioodika",

Voorimehe 9, 10146, Tallinn.

Trükk: "Akadeemia Trükk".

"Vikerkaar" nr. 4/2000.

Vikerkaar

4/2000

PE₂E^A 1153 2000,4

GOD AND MARKO MÄETAMM TALKING ABOUT GOD'S AND DEVIL'S TALK ABOUT MARKO MÄETAMM—A HANDSOME MAN

1. - GOD **3.** - MARKO MÄETAMM

2. - DEVIL **4.** - TALK

DIALOGUE (IN BRIEF):

M.M.: SO YOU AND DEVIL HAD A CONVERSATION ABOUT MY PERSON

GOD: YES, WE HAD ... YOU WANT TO KNOW WHAT WE WERE TALKING ABOUT ...

M.M.: I HOPE THERE WAS NOTHING BAD ...

GOD: NOTHING BAD OF COURSE, ONLY GOOD, FOR EXAMPLE HOW HANDSOME YOU ARE.

M.M.: I AM NOT HANDSOME ...

GOD: OH YES, YOU ARE !!! YOUR BEAUTIFUL FACE: STARKLING GREEN EYES, SCOUT-FIVE STRAIGHT NOSE, HIGH FOREHEAD, LOVELY THIN LIPS, THEN OF COURSE YOUR LONG GOLDEN CURLY HAIR—JUST LIKE ANGEL'S ... AND MAGNIFICENT SIDE-BURNS! AND YOUR WELL-BUILT MARVELLOUS BODY AND YOUR HEALTHY LIFE-STYLE YOU ARE ALL GOOD !!!

M.M.: I AM AMAZED BUT I AM NOT INTELLIGENT, AM I ?

GOD: YOU ARE VERY INTELLIGENT! INTELLIGENT AND HANDSOME. PERFECTLY FITTING TO BE SUPERNATURAL.

MARINOFF

THE CHEMISTRY OF WHY GOD TURNED FIRST MALE AND FEMALE OUT OF HIS PLACE

1. - GOD

2. - BRAINLAND

3. - THE ABSOLUTE KNOWLEDGE

4. - FIRST MALE

5. - FIRST FEMALE

BRAINLAND

CHARACTERISTIC:
 800% - 90% OF THE KNOWLEDGE OF THE UNIVERSE IS IN HIS BRAIN

FUNCTION:
 80% OF GOD THE SOURCE OF ABSOLUTE KNOWLEDGE AND ETERNAL LIFE

STEPS OF THE CASE:

1. GOD AT HOME IN BRAINLAND THE ABSOLUTE KNOWLEDGE THROUGHOUT GOD'S BRAIN - HE HAS THE LIFE, MAKING HIM SUPERNATURAL.

2. SUPERNATURAL GOD CREATED FIRST MALE AND FIRST FEMALE AND GAVE THEM IN TO HIS PLACE FOR SOME REASON

3. THE ABSOLUTE KNOWLEDGE THROUGHOUT GOD'S BRAIN - HE HAS THE LIFE, MAKING HIM SUPERNATURAL.

4. GOD CAN'T LET IT HAPPEN, HE TAKES AWAY THEIR SUPERNATURAL CAPABILITIES AND ETERNAL LIVES SENDS THEM OUT OF BRAINLAND

MARINOFF

ISSN 0234-8160



9 770234 816043

78245